

К 373.5/Н 37

1200000867826

ИМНАЗИЯ „МАКСИМ ГОРКИ“ РУСЕ

НАШИЯТ ОПИТ

ИЗБРАНИ ДОКЛАДИ ПО ПРОБЛЕМИТЕ НА ИНТЕН-
ЗИФИКАЦИЯТА НА УЧЕБНО-ВЪЗПИТАТЕЛНИЯ
ПРОЦЕС

Съставители : В. Василев
М. Косева

Руса 1983 г.

РУСКА ЕЗИКОВА ГИМНАЗИЯ "МАКСИМ ГОРКИ" РУСЕ

Н А Ш И Я Т О П И Т

/Избрани доклади по проблемите на интензификацията на
учебно-възпитателния процес

Съставители: В. Василев
М. Косева

Регионална библиотека
"Любен Каравелов"

1200000867826

РУСЕ 1983 г.

447353

$$\begin{array}{r} \text{K} \quad 313.5 \\ \hline 431 \end{array}$$

ПРЕДГОВОР

Проблемът за интензификацията е един от актуалните в учебно-възпитателния процес. Тя е важен резерв за повишаване качеството и ефективността на обучението. Сега, когато се осъществява реформа в образователното дало, на тези въпроси се обръща особено внимание.

Едно от направленията на интензификацията е свързано с оптимизацията.

В настоящия сборник са включени дванадесет разработки по учители по проблемите на оптимизацията в учебно-възпитателния процес.

Известно е, че оптимизацията от своя страна обхваща няколко направления: комплексното планиране целите и задачите на урока, подбор на съдържанието, формите и методите.

В сборника са възприети тези направления, по които е направено и подреждането на съответните статии: в повечето от статиите е дадена най-същественото и приложимото в масовата практика по отношение на оптимизацията. В други от статиите се търсят резервите за оптимизиране на самото учебно съдържание, разкрива се връзката на оптимизацията с учебно-техническите средства.

В статията "За някои изисквания към урока и неговия анализ" авторът В.Василев уточнява минималното количество данни, необходими за урока, за да бъде квалифициран и обективен анализът му от страна на упражняващия контрол. Авторът групира изискванията към съвременния урок в четири основни направления. Особено се застъпва възпитателната страна на урока, тъй като не винаги се използват ефективно-възпитателните възможности на учебното съдържание. Разра-

обстената схема помага за по-ефективното изучаване, обобщаване и разпространение на опита.

Целта на разработката на Г.Тумбев "Осъществяване на интензификация чрез прилагане на интегралния подход в организацията и провеждането на възпитателната работа в училище" е да се разкрие прилагането на интегралния метод в организацията и провеждането на възпитателната работа в училище. Установяването на по-тесни връзки с обществени институти, работнически колективи, производствени предприятия за осъществяване задачите на професионалното ориентиране на учениците и тяхната социална реализация.

В работата на М.Косева "Някои резерви за оптимизиране учебното съдържание по икономическа география на НРБ" е направен анализ на учебното съдържание по икономическа география в действащия учебник за IX клас на ЕСПУ на базата на системно-структурния и системно-логическия анализ, и разработените от акад. В.К.Бабански критерии за оптимизация на учебното съдържание с оглед разширяване на възможностите за неговото оптимизиране.

Интересни идеи за творческия характер на урока и вариантивността на методическите пътища при неговото организиране споделя в разработката си Ек. Трифонова. Тя се базира на добре организирана експериментално-методическа работа.

В статията "Емоционалната активност на учениците - важен фактор за ефективно литературно обучение" Н.Каменополска разкрива ролята на емоциите за развитието и културата на учениците и емоционалното въздействие на художественото произведение.

В "Емоционалното начало в уроците по литература - важно условие за постигане на оптимизация в учебно-възпитателната работа" авторът Хр. Дончев разглежда това начало като важно условие за постигане оптимизация при възприемането на учебното съдържание и за възпитаване чувствителността на учениците. Нагледно и убедително е показано развитието на емоционалната сфера на учениците, което от своя страна способствува за развитието на творческата им дейност.

В статията "Мястото и ролята на УТС за повишаване качеството и ефективността на обучението по история" Н.Василев застъпва становището, че добре осмисления филм съкращава времето за заучаване на учебното съдържание, намалява се учебната заетост на учениците. Чрез правилен подбор на технически средства, добра педагогическа и методическа подготовка се достига значителна ефективност на труда както на учители, така и на учениците.

В работата "Междупредметните връзки като фактор за оптимизация на обучението по обществознание" Б.Каменов разглежда един недостатъчно разработен въпрос в методическата литература - междупредметните връзки. Особено внимание авторът отдава на осъществяването на тези въпроси със сродните предмети - история, химия. Посочени са конкретни теми.

В разработката си "Някои форми на самостоятелна работа по химия" И.Касчиева се насочва към някои форми на самостоятелна работа за оптимизиране на учебно-възпитателния процес по химия. Тя прави опит да посочи различни форми в организирана експериментална работа.

Актуални идеи за повишаване на ефективността на обучението по физика се споделят в статията на Б.Дочева

"Интеграционните връзки с ВТУ "А.Кънчев" и базовото преподаване ПРИС, като средство за повишаване ефективността в обучението по физика".

В статията "Оптимизиране на обучението по астрономия по сферична астрономия" авторката Т.Стефанова предлага експериментална разработка на учебното съдържание на урока "Небесна сфера. Основни линии и точки върху нея".

В статията "Оптимизация на възпитателната работа чрез изграждането на междупаралелковия колектив" на С.Мечкунова и Т.Стефанова се разглеждат кръг от въпроси, свързани с интеграцията на паралелкови колективи от една възрастова група в един общ междупаралелков колектив с оптимално възпитателно въздействие.

ЗА НЯКОИ ИЗИСКВАНИЯ КЪМ УРОКА И НЕГОНИЯ АНАЛИЗ

Подобряването на социалистическата организация на труда в Гимназията с преподаване на руски език "М. Горки" Русе придобива изключително голямо значение след Националната партийна конференция и Първия конгрес на народната просвета.

В осъществяването на социалистическата организация на труда на учителя централно място заема въпросът за средствата на педагогическия труд - учебно съдържание, методи на обучението и възпитанието, използването на учебната техника и т.н. Педагогическият процес е творчески процес и ролята на личността на учителя в него е определяща. Това налага учителят да търси и прилага нови, високоефективни методи, положителни похвати, прийоми, да проучва и въвежда чуждия опит, да руши шаблона и рутината, да търси по-голям педагогически ефект от прилагането на методически средства.

За да управляваме квалифицирано живота на съвременното учебно заведение, да се превзят обективни и обосновани изводи на научна основа за резултатите от учебната дейност на учители и ученици и да се вземат решения, спомагащи за повишаване на учебно-възпитателния процес, за ръководителя на учебното заведение са необходими данни за състоянието на учебно-възпитателния процес като цяло и за уроци в частност. Ние си поставихме задача да изясним какво минимално количество данни е необходимо да се съберат за урока (че анализът му от наша страна да бъде квалифициран и обективен и да помага на учител да повишава ефективността на учебната дейност).

В условията на научно-техническата революция при организирането на директорския контрол върху качеството на преподаването и равнището на познанията на учениците се изисква строго

научен подход. На първо място е изискването знанията на учениците и методиката на обучение напълно да съответствуват на съвременното развитие на педагогиката, психологията и основните на съответната дисциплина. На второ място е необходимата научност на анализа на учебния процес. Учебният процес да се разглежда като цялостно множество от взаимно свързани и обусловени елементи, обединени от единството на целите. Графически тези връзки може да се изобразяват по следния начин: /виж приложената схема/. От тази схема личи, че в сложната система, каквато е учебният процес, изпъкват четири подсистеми: овладяване на знанията, овладяване на навици, възпитание, Развитие. Всяка от тези подсистеми се състои от съвкупности на много елементи и когато говорим за системен подход при анализа на учебния процес, имаме пред вид необходимостта от изучаване на всички тези елементи.

Въз основа на изследванията на някои съветски автори, а така също и на нашия опит ние групирахме изискванията към съвременния урок /основните пунктове от плана за неговия анализ и самоанализ/ в следните четири направления:

1. Организационна дейност на учителя по време на урока и изява на неговите личностни качества.

2. Дидактическа дейност на учителя.

3. Възпитателна насоченост в работата на учителя.

4. Дейността на учениците по време на урока

Ние отделихме в специален раздел анализа на възпитателната страна на урока, въпреки че някои автори са на противоположно мнение. Нашите наблюдения за изпълнение на възпитателните задачи от учителите по време на урока, включително и анализа на техните резултати показваха, че всички учители разбират необхо-

дността от единство на процеса на обучение, възпитание и развитие, но по-малко от половината от тях практически не използват възпитателните възможности на урока. Причините са няколко: учителят или не успява, или няма възможност да се занимава с възпитателните задачи. Не всички учители могат ефективно да използват възпитателните възможности на учебното съдържание и методите на обучение. Някои от тях са уверени, че всеки урок сам по себе си е вече възпитаващ фактор. Тези факти говорят, че принципът на възпитаващото обучение трябва не само да се декларира, но и да се осъществява на практика.

Тези изисквания към урока /основните въпроси на неговия самонализ и анализ/, оформени във вид на таблица, сме поставили в учителската стая на вниманието на учители.

Първата група изисквания включва в себе си: планиране и степен на реализация на поставените задачи; степен на осигуряване на урока с нагледни средства за обучение, учебни пособия, специални оборудвания и ефективност на тяхното използване в урока, изпълнение на психологични и хигиенни изисквания или организацията на урока /отчет за изменението на работоспособността на учениците в зависимост от времето на урока и др./; Редуването и смяната на видовете дейности на урока, отчет на индивидуалните и психологически особености на учениците при формирането на знания, умения и навици и при тяхната проверка и т.н./; наличие на обратна връзка в урока и нейната степен, знание на предмета от учителя и степен на неговото педагогическо майсторство; степен на състоянието на въведената документация от учителя /тетрадки, бележници и др./; речта на учителя /темп, дикция, образност, емоционалност, точност в използване на специалната терминология/; педагогическа култура,

такт и външен вид на учителя; рационално разпределение на времето в урока.

Втората група изисквания обхваща: отчет и степен на отражение в преподавателската дейност на учителя на принципите на дидактиката: научност в обучението, системност и последователност, нагледност, дълбочина и възприемане на знанията, индивидуализация на процеса на обучението, достъпност, диференцираност, принцип на връзка между обучението и живота, връзка с практиката на социалистическото строителство, оптималност на методите на обучение, използвани от учителя при урока, тяхното съответствие с логиката, възрастта и развитието на учениците /използуване от учителите на елементи на проблемност в урока, програмирано обучение, дискуссионност и т.н., ефективност на контрола за знанията на учениците и обективност на техните оценки, обем на домашните работи и методика на задаването и проверката им.

Третата група изисквания включва в себе си: оценка на идейно-политическата насоченост на урока, на каква степен се решават и са решени задачите на нравственото възпитание на учениците, ефективност на формирането на трудови навики в процеса на урока, а също така и степента на използваните възможности за професионално ориентиране и изграждане на икономическа култура у учениците, в каква степен са развити и се възпитават навики и необходимост от умствен труд, степен на естетическото въздействие на урока, до колко правилно и ефективно е използвал учителят връзката с живота, с практиката на социалистическото строителство при изпълнение на възпитателните задачи в хода на урока, степен на използваните от учителя възпитателни възможности при проверка и оценка знанията на учениците /особено стимулиращата роля на оценката/, позицията

на учителя към учениците /заинтересована или неутрална/, а също така и степента на възпитателното въздействие върху учениците от личността на педагога като цяло.

Четвърта група изисквания включват в себе си оценка за следните основни положения и характеристики: а) степен на активност и степен на работоспособност на учениците в урока, наличие у учениците на навици за самостоятелна работа в урока и тяхното равнище, умение на учениците за самостоятелен отговор по водещите идеи в материала на урока, степен на аналитичното мислене на учениците, умение да планират своя отговор, хода на решението на задачата и т.н.; б) умение да анализират и оценяват резултата от своята дейност и тази на своите другари, степен на развитието на речта, писмените и графични навици /как се развиват по време на урока/, теми на учебна дейност на учениците и степен на формиране на навиците им за работа с учебника, тетрадките, на класната дъска, с приборите, с учебно-нагледните материали, със специалните оборудвания, степен на организация и дисциплинираност на учениците, техните отношения към учителя и един към друг и т.н.

Всеки учител може да използва дадената схема за самоанализ на своята дейност с цел нейната корекция и достигане по-висока ефективност на обучението. На ръководителя на учебното заведение тя помага да посочи най-ефективно работещия учител с цел изучаване, обобщение и разпространение на неговия опит. По всеки от четирите направления на анализа ние имаме определени изисквания към дейността на учителя и учениците по време на урока.

Съдържанието и количеството на тези изисквания очевидно не могат да бъдат неизменни продължително време, но на даден етап те отразяват тези параметри, на основата на които може да

оценят голяма част от уроците на всеки учител. В същото време те се явяват като своеобразна програма за работата на учителя и учениците по време на урока. Изработването на обективни критерии за оценка дейността на учителя и учениците в урочната работа води към повишаване ефективността на обучението. Всички опити на проверяващия да попълни по време на урока определени схеми за неговия анализ, или да следи неговия ход по определен план са обречени на неуспех, тъй като очаквайко кога ще бъдат изпълнени действията, необходими за запълване на схемата, проверяващият често не вижда, или не обръща внимание на детайлите. Урокът е органическо цяло и е необходимо да се фиксира цялостния му ход. Все пак при анализа на урока, в зависимост от целта, може да се разглежда определен вид дейност на учителя или на учениците. Четирите направления от предложения анализ на съвременния урок позволяват да бъдат използвани както комплексно, така и всяко по отделно.

Витан Стефанов ВАСИЛЕВ

ИЗПОЛЗУВАНА ЛИТЕРАТУРА

1. Б.Н.Полякова - "О системе и анализе урока" Сов.педагогика, 1974. № 7.
2. Н.Шубин - Формы контроля за качеством преподавания. Народное образование, 1971. № 1.
3. Захаров Г. - Организация на труда на директора - организация и управление на училището. 1973.
4. Манаевский - Анализ урока - Нар.образование. 1969. № 11
5. Векслер С. - "Требования к анализу урока" - Нар. образование, 1971. № 5.
6. Полянов Н. - "О системе и анализе урока" Сов.педагогика. 1974. № 7
7. Портнов М. - "Анализ урока" - Нар.образование. 1974. № 5
8. Милослав Паризек - "Формы за проверяване на знанията на учениците и възпитателното им значение" - Нар.просвета, 1967.

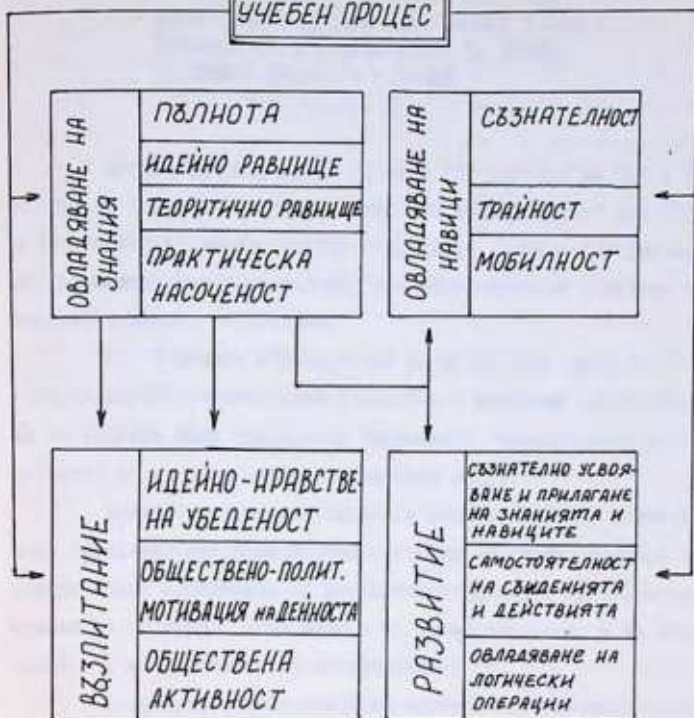
УЧЕБЕН ПРОЦЕС

ОВЛАДЯВАНЕ НА ЗНАНИЯ	ПЪЛНОТА
	ИДЕЙНО РАВНИЩЕ
	ТЕОРИТИЧНО РАВНИЩЕ
	ПРАКТИЧЕСКА НАСОЧЕНОСТ

ОВЛАДЯВАНЕ НА НАВИЦИ	СЪЗНАТЕЛНОСТ
	ТРАЙНОСТ
	МОБИЛНОСТ

ВЪЗПИТАНИЕ	ИДЕЙНО-ПРАВСТВЕНА УБЕДЕНОСТ
	ОБЩЕСТВЕНО-ПОЛИТ. МОТИВАЦИЯ НА ДЕЙНОСТТА
	ОБЩЕСТВЕНА АКТИВНОСТ

РАЗВИТИЕ	СЪЗНАТЕЛНО УСВОЯВАНЕ И ПРИЛАГАНЕ НА ЗНАНИЯТА И НАВИЦИТЕ
	САМОСТОЯТЕЛНОСТ НА СЪЖДИЕНИЯТА И ДЕЙСТВИЯТА
	ОВЛАДЯВАНЕ НА ЛОГИЧЕСКИ ОПЕРАЦИИ

ОСЪЩЕСТВЯВАНЕ НА ИНТЕНЗИФИКАЦИЯ ЧРЕЗ
ПРИЛАГАНЕ НА ИНТЕГРАЛНИЯ ПОДХОД В ОР-
ГАНИЗАЦИЯТА И ПРОВЕЖДАНЕТО НА ВЪЗПИ-
ТЕЛНАТА РАБОТА В УЧИЛИЩЕ

Новите задачи, които постави XII конгрес на БКП в областта на образованието, изискват нов подход, както при подбора и внедряване на новото учебно съдържание, така и при прилагане на съвременни форми на работа, при осъществяване задачите на комунистическото възпитание.

Др. Т. Живков в Писмото си до ЦК на ДЗМС пише: "... в епохата на научно-техническата революция е истински анахронизъм да се издигат общи призови за трудолюбие, независимост от качеството на труда и неговия обществен ефект.

Колкото повече се усложнява производството, колкото повече нарастват интелектуалните съставки на труда, толкова по-голямо става значението на неговото съдържание, на уменията на човека да се труди. Това важи и за промишлеността, и за обслужването, и за науката и за образованието."¹

Развитото социалистическо общество все по-настойчиво предявява към личността ярко очертаните от XXV конгрес на КПСС изисквания: "... Формиране във висша степен на обща и професионална култура, изграждане на политическа зрелост, утвърждаване на необходимата обществена активност и съзнателност."²

Училището е този основен идеологически институт, който наред със семейството и обществеността, е призван да изпълнява тази отговорна задача. Предначертанията, които бяха дадени от редица партийни и държавни документи в областта на образованието, дават основните направления, по които трябва да тръгне нашето училище.

В процеса на преустройството си училището, като сложна цялостна динамична система, трябва да приеме на въоръжение съвременни методи и форми на работа, които ще отговарят на предизвикателствата към него нови изисквания за изграждане на личността на развитото социалистическо общество.

І. СЪДНОСТ НА ИНТЕГРАЛНИЯ ПОДХОД, ПРИНЦИПИ И ПАРАМЕТРИ НА ДЕЙСТВИЕ

За да видим как чрез прилагане на интегралния метод се осъществява интензификация на възпитателната работа в училище, нека, преди всичко, да си изясним съдността му, принципите и параметрите на действие.

Ще си послужим с тълкуването, което прави Ив. Стаменов върху известното още в древността положение, че: цялото е "повече" от сумата на съставлящите го части, т.е. цялото (като единство на многообразието, като цялостна система) показва качества и свойства, които не се съдържат в неговите части (в неговите елементи) взети поотделно. Интегралният подход е насочен именно към разкриване на това "повече" и колкото по-пълно, по-точно, по-цялостно се установява това "повече", толкова по-ефективно се реализира самият интегрален подход.

Принципите на интегралния метод, разработени от проф. А.Фол, а именно подборът на информацията, изпреварващият характер, спираловидното овладяване на информацията, интелектуализацията и проблемността са основните ялони, по които може да се изгради действието на интегралния подход във възпитателната работа.

Прилагането на първия принцип – подбор на информацията във възпитателната работа може да се разгледа двупланово: от една страна – подбор на подходящи фактори, чрез които се осъществява възпитателно въздействие и от друга – подбор на тематика, чрез която то се реализира. Постоянно въздействащи възпитателни фактори са: на първо място – семейството и училището. Не по-малка роля играят и други фактори в изграждането на мно-

гостранно развита личност, като работническите колективи, където се осъществява трудово-политехническото обучение, обществените институти, които способствуват за социологизацията на младата личност, културните институти, които способствуват за нейното културно израстване и т.н.

Като постоянно въздействащи обществени фактори се утвърждават онези, които имат характеристика, съответстваща на широкопрофилната реализация на учащите се от съответното училище. Например РЕГ "М.Горки" - Русе в своето почти 25-годишно съществуване установи трайни връзки с разнородни фактори за възпитателно въздействие върху учениците, като например: Комсомолския и работническия колективи на ПРИС - Русе, където учениците провеждат учебната и производствена практика, 640 Московско училище, с което се осъществяват задачите на интернационалното възпитание, РЕГ в Пловдив, РЕГ - В.Търново, РЕГ - Бургас, РЕГ - Хасково, с които имат еднакви учебно-възпитателни задачи като еднородни гимназии, Институт за усъвършенстване на учителите в Ленинград, под ръководството на който беше оборудвано програма-проверка и оценка на знанията на учащите по руски език, Съветския дом за наука и култура - София, с който се осъществява съвместни мероприятия по методика на преподаване на руски език, Дом за БДС - София, който съдействува за изграждане на идеологическия комплекс в училище, Дом за БДС-Русе, където се осъществяват задачите за възпитаване любов към СССР, дружество "Т.Кирков" за осъществяване задачите по идеологическото възпитание на учениците, народния театър "Сава Огнянов" - за естетическото възпитание, Младажкия дом - за осъществяване задачите по укрепване на комсомолските колективи и т.н.

С премахването на шаблона и създаването на възможности да се обучава непосредствено с нравствено-естетическите прояви на социалистическото общество се постигна по-голяма социална реализация на учащите се, а това дава възможност да се изградят у тях положителни нравствени ценности ориентации. Така ученическите колективи излязоха от лоното на една ограничена по параметри на действие форма на работа, за да се вляят в социалния живот на обществото.

Принципът на "изпреварващото обучение и възпитание" предоставя възможност да се потърсят повече допирателни точки с качествата на многостранното развита личност на социалистическото общество. Това значи осигуряване на приемственост между сегашното и утрешното развитие на възпитателния процес, който да обезпечи изграждането на повече нравствени добродетели на утрешния строител на комунизма.

За постигането на тези успехи допринася и третият принцип – спираловидното овладяване на нравствените норми. Като се започне от семейството и детския колектив и се премине през различните възрастови спирали на развитие, за да се стигне до един зрял ученически колектив – път на спираловидното овладяване на нравствените норми и утвърждаване на ценности ориентации в самата практика, в самия живот.

Ние понякога сме много щедри в провеждането на разностранно въздействащи мероприятия за постигане на поставените възпитателни цели. Но не винаги се замисляме, дали тези мероприятия постигат целта си, дали учениковата личност е готова за такова въздействие. Тук на помощ ни идва четвъртият принцип на интегралния подход – интелектуализацията. "Нашият труд е интелектуален. Трудът на ученика е също интелектуален. Но от гледна

точка на изпреварването обучение и възпитание при интегралния подход като цяло, интелектуализацията не може да не означава взаимовръзка и зависимост на знанията и уменията и прилагането на изградените ценностни ориентации в практиката.³ Следователно, интелектуализацията във възпитателния процес изисква, преди всичко, интелектуална подготовка на учениците към онова, което ние искаме да внедрим като нова ценностна ориентация и нейното практическо доказателство. Затова ни помага петият принцип, именно създаване на проблемни ситуации.

"Ние разглеждаме човека не само като производителна сила, не само като ресурсен източник, а и в социален, социалистически, класовопартиен, общочовешки смисъл – като носител на тези проблеми, които възбудят цялото човечество. Затова най-важната проблемна ситуация ще си остане нравствено-политическата отговорност, гражданската, партийната, класовата отговорност, която младият човек трябва да поема".⁴

Животът ежедневно поставя всички нас в проблемни ситуации. Как реагираме и как решаваме тези проблеми? От това до голяма степен зависи успеха във възпитателната работа. Как решават преподавателите тези проблеми? Как решават учениците тези проблеми? Има ли единство или царува разноезичие и двупосочно действие, съобразно проблемната ситуация? Това са въпроси, които трябва да възбудят преди всичко преподавателите, възпитателите, родителите, обществеността и всички социални и културни институти. Въздействието върху младата личност е комплексно. Следователно трябва да царува единомислие, съгласуваност и еднопосочност на всички изброени по-горе фактори, за да постигнем добри резултати във възпитателната работа.

Но нека да проследим до каква степен училището като един от решаващите фактори за възпитателно въздействие решава

проблемите на комунистическото възпитание. Те са много ясно очертани в доклада на Панка Бабукова, изнесен пред Националното съвещание в София на 3 яли 1982 година. Нашата задача ще бъде да проследим как тези проблеми се решават в РИТ "М.Горки" - Русе и какви резултати са получени.

II. ПРИЛОЖЕНИЕ НА ПРИНЦИПИТЕ НА ИНТЕГРАЛНИЯ МЕТОД ВЪВ ВЪЗПИТАТЕЛНАТА РАБОТА

Интегралният подход в учебно-възпитателната работа е постоянен извор на нови явления, на нови форми на работа.

Интеграционната дейност започва от най-малката единица в подсистемите на сложната динамична система, каквато представлява училището, което влиза в интеграционни връзки със сродна на нея единица – паралелка с паралелка. На тази интеграционна база бяха изградени между паралелкови колективи в РКГ "М.Горки"-Русе, които показаха голяма жизненост и натрупаха богат опит.⁵

Междупаралелковите колективи организираха и проведоха такива мероприятия, като "Линейна", "А, ну-ка малъчки", "А, ну-ка девушки" под ръководствата на преподавателите Г.Кенаралиева, П.Вълкова, Е.Торбатов, З.Бешук, Визитка "60 лет СССР" – Трифонова, Р.Танчева и др. Каква е тематиката – подготовката на учениците за живота.

По пътя на разгръщане страниците на различните професии за широкопрофилна професионална реализация да се стигне до частично приложение на някои тесни специалности. Подготовката и провеждането на тези форми на работа от междупаралелковите колективи кореспондира с много специфични дейности, различни по своя характер, но допринасящи много за професионалната ориентация на учениците. Тук се набелязва благородно съревнование за бързина и сръчност при различни дейности на дадена специалност, като оглобяване и разглобяване различни детайли от дадена машина, изкусно подреждане на празнична маса, запознаване с фолклорни ценности, феномени и др. от народния бит и т.н.

Състезателната основа възпитава амбициозност при овладяване на уменията и разширяване на знанията, проява на съобра-

зителност и такт, решаване на трудни проблемни ситуации, излизане от затруднено положение и т.н.

Интеграционната дейност се разпростира във всички направления вътре в сложната динамична система, каквато представлява училището. Но главното значение на интеграционния подход е неговото действие извън системата училище и влизането му в договорни връзки с други сложни системи на социалистическото общество.

Интегралният метод играе много важна роля в социалната реализация на учащата се младеж. За да почувствуваме по-осезателно необходимостта от него в изграждането на учениковата личност, нека да си припомним изказването на Л.Хивкова за "взаимно-отношенията между "природата", "обществото" и "човекът" като "триединство". В това триединство човек съсредоточава в себе си много и извънредно сложни проблеми. Той, като най-висш продукт на еволюционното развитие, концентрира в себе си "много-странна комплексност от общи и специфични въпроси на развитието". И за да бъде в състояние да ги решава и да бъде подготвен, трябва този процес на подготовка да започне още от ученическата скамейка".

Ето как по естествен път се стига до необходимостта училището да потърси помощта на редица работнически колективи, институти и др., за да осъществи задачите по изграждането на многостранно развита личност. Близките връзки с представители на обществеността се използват за социологизация на учениците.

"Училището е реалният и естествен център на възпитателна работа с учениците и осигурява тяхната общообразователна и професионална подготовка, идейно-политическото и нравствено-естетическото им формиране. То е цялостна възпитателна система,

насочена към изграждането на личността на ученика, към усвояване на определени знания и умения, към усъвършенстване на възгледи и убеждения, към подготовка на подрастващите за активно участие в обществения живот".⁶

Училището трябва да се превърне и в координационен център, където ще се извършва срещата на всички представители на различни работнически колективи, институции и организации, които имат пряка връзка с осъществяване на задачите на комунистическото възпитание. Тук, в училище, трябва да се извършва основната теоретическа подготовка по изграждане на нравствените ценности ориентации у учениците, а практическото прилагане на получените нравствени норми ще проличат във взаимоотношенията преди всичко в колектива и оттам, във всички задачи, които изпълнява и мероприятия, които провежда с възпитаниците си.

Активното обичуване на ученическия колектив с работническите колективи за трудовото възпитание и професионално ориентирание, а също така и връзките, които изгражда с обществените организации за многостранното развитие на учениците и тяхното активно участие в обществения живот извън училище – това е процесът на социализация на младата личност и нейната постепенна подготовка за заемане на активна жизнена позиция в обществото. В целия този многостранен и многообразен процес училището си запазва правото на учебен, организационен и координационен център, който ръководи и направлява задачите на комунистическото възпитание до пълното изграждане на младата личност и въвеждането ѝ в живота.

"Сложна и трудна е работата за нравствено-естетическото възпитание, защото тук в най-голяма степен е необходимо единството на всички обществени фактори: на първо място комсо-

молската, пионерската организация, родителите, трудовите колективи, обществените и културни институти".⁷

Социалната интеграция е извикана от необходимостта на училището като сложна цялостна динамична система да влиза в тясна връзка с други цялостни системи на социалистическото общество. Това взаимно общуване за социологизация на училището приема по-големи размери и по-широки форми на работа. То се провежда на основата на една масовост, задълбоченост, диференцираност и динамичност.

Паралелката се явява малка единица за провеждане на социологизация и не може да удовлетвори потребностите от социална реализация и обратно - училището като сложна цялостна динамична система влиза в тясна връзка, с която и да е друга цялостна система на социалистическото общество по основни показатели, но е трудно мобилна в изпълнението на конкретните форми на работа. Затова междупаралелковият колектив като цялостна динамична подсистема се оказва най-функционален и удовлетворява социалните потребности, както на отделните паралелкови колективи, така и на отделните членове на колективите.

Прилагането на интегралния метод на общуване на междупаралелковия колектив като цялостна динамична подсистема с други цялостни системи на социалистическото общество доведе до появата на нови форми на социална реализация.

"Това, което не сме успели да направим, за да разкъсаме оматъсания кръг - по образните думи и др. Т. Живков - е да организираме така учебно-възпитателния процес, че учениците още от най-ранна възраст да осъществяват практическа дейност за преобразуване на околния свят, според силите си да подобряват живота на своя колектив, на микросредата."⁸

В социологическото изследване за живота на възпитаност на учениците от РЕГ "М.Горки" - Русе, се забелязват следните изменения в положителна насока. Един от показателите, изразяващ степента на възпитаност на учениците, това е тяхното обществено поведение. То е изследвано в следните степени:

1. Поведението на учениците на обществени места и заведения, на улицата, в домовете на културата, в магазините, в транспортните превозни средства и т.н.

I степен - Оценяват личния принос за създаване на културна среда и спазват нравствените норми

II степен - Оценяват необходимостта от нравствените норми, но не винаги ги спазват

III степен - Осмаловажават значимостта на нормите и не ги спазват

През 1978 година учениците в XI клас се характеризират както следва: (По същите показатели даваме данни и за 1983 г.)

1. По първия показател - поведението на учениците на обществени места:

	1978 г.	1983 г.
<u>I степен</u> - Оценяват личния принос за създаване на културна среда и спазват нравствените норми	71,23 %	71,51 %
<u>II степен</u> - Оценяват необходимостта от спазване на нравствените норми, но не винаги ги спазват	25,41 %	28,40 %
<u>III степен</u> Осмаловажават значимостта на нравствените норми и не ги спазват	4,36 %	00,09 %

2. По втория показател - опазване на обществената собственост

	1978 г.	1983 г.
<u>I степен</u> - учениците съзнават значимостта и опазват социалистическата собственост	75,45 %	77,82 %
<u>II степен</u> - учениците осъзнават значимостта, но не винаги опазват	20,03 %	19,61 %
<u>III степен</u> - учениците съзнателно или несъзнателно рушат обществената собственост	3,09 %	2,57 %

3. По третия показател - оценъчно отношение към проведените мероприятия: събрания, тържества, колективни посещения, спортни прояви и др.

<u>I степен</u> - оценяват значимостта на въздействието им и редовно ги посещават	69,70 %	71,72 %
<u>II степен</u> - отнасят се избирателно към мероприятията съобразно техните интереси	28,26 %	28,13 %
<u>III степен</u> - не откликват на провежданите мероприятия	0 %	0 %

Какви изводи могат да се направят?

1. Докато през 1978 година все още сме имали (макар и малък процент 4,36) ученици, които не се считат с нравствени норми за поведение на обществени места, то през 1983 година такива ученици почти няма (0,09 %).

2. По опазване на социалистическата собственост също има постигнати успехи и в трите степени. Но все още съществуват ученици, които съзнателно или несъзнателно рушат социалистическата собственост.

3. По оценъчното отношение към провежданите мероприятия също има постижения в увеличаване броя на учениците, които оценяват значимостта и въздействието на провежданите колективни мероприятия и ги посещават.

Определено можем да направим извода, че постиженията във възпитателната работа по посочените показатели дължим преди всичко и главно на онази разностранна интеграционна връзка на гимназията с обществените институти и трудови колективи и дейността, която развива с тях, вследствие на което е нараснало общественото съзнание на учениците.

Но за да прозвучат по-убедително постиженията в изграждането на новата личност на развитото социалистическо общество нека да анализираме резултатите от социалитическото изследване още по един показател - състояние на ученическия колектив (Оценка по колективи)

1978 г. 1983 г.

1. Развитие на самоуправлението се оценява

в три степени:

I степен - добре развито самоуправление, с изграден авторитет, на органите за самоуправление, с изградена система на отговорност и системно отчитане на комсомолските поръчения

58,50 % 68,50 %

II степен - в цялостната дейност доминира ролята на класния ръководител

41,50 % 31,50 %

III степен - класът като колектив трудно се поддава на организирана дейност

18,75 % 0 %

2. Отношение на учениците към поставената цел на колектива

1978 г. 1983 г.

I степен - учениците възприемат поставената цел като осъзната цел, а също така могат от своя страна да поставят цел пред колектива

47,75 % 58,75 %

II степен - не се стремят всички към изпълнение на поставените задачи пред колектива

50,00 % 41,25 %

III степен - на преден план поставят преди всичко личните интереси

2,25 % 0 %

3. Взаимодействие между учениците и колектива

I степен - съществува единство и другарска взаимопомощ - учениците са доволни от мястото, което заемат в колектива

75,00 % 56,25 %

II степен - официалната структура на колектива не доминира над неофициалната

12,50 % 43,75 %

III степен - колективът е разделен на групички и официалната структура е алампнирана и формална

12,50 % 0 %

4. Роля на общественото мнение

I степен - общественото мнение възниква в колектива, придобива устойчив характер и обхваща обществото на колектива

81,25 % 93,75 %

II степен - общественото мнение възниква извън колектива, натрапва се на колектива, без той да е убеден

6,25 %	6,25 %
--------	--------

III степен - няма изградено обществено мнение и доминират интересите на отделни групи

12,50 %	0 %
---------	-----

5. Общо състояние на колектива

I степен - успехите и неуспехите на колектива предизвикват искрени чувства у отделните членове, колективът проявява стремеж към по-често и по-продължително общуване за съвместен труд и отдиш

68,75 %	75,00 %
---------	---------

II степен - съществува стремеж към формално изпълнение на колективните мероприятия

31,25 %	25,00 %
---------	---------

III степен - съществува завист към успехите на отделните членове на колектива и стремеж към отлагане на планираните мероприятия

0 %	0 %
-----	-----

След така направения анализ по посочените показатели за равнището на възпитаност на учениците от РЕГ "М.Горки" - Русе можем да направим следните изводи:

1. За периода 1978-83 година в резултат на упорита работа учителският колектив, прилагайки нови, по-съвършени форми на работа в учебно-възпитателния процес, постигна значителни успехи в изграждане на учениковата личност, като нова личност на социалистическото общество, отговаряща на нравствените норми на примерно поведение и комунистическо възпитание.

2. Благодарение на интеграционната дейност на училището с трудови колективи и обществени институти, са постигнати значителни успехи в социологизацията на училището и социалната реализация на учителския и ученическият състав

3. По-ярко се открояват качествата на учениковата личност с определена професионална ориентация с изявена обществена активност и организаторски качества. С това те се доближават до качествата на многостранно развитата личност на социалистическото общество.

Многостранно и в перспектива всестранино развитата личност следва да бъде носител преди всичко на нравствено-политически отговорности пред своя народ, пред всички хора. Тъкмо такива хора, възпитани в нашето училище, изградено върху принципите на интегралния подход, могат да изпълняват партийните предизчертапия, могат да осъществяват изграждането на зряло социалистическо общество и постепенния преход към комунизма.

Георги Тумбев

зам. директор на РЕГ "М.Горки" - Русе

БИБЛИОГРАФИЯ

1. Живков Т. - Писмо до ЦК на ДЗМС
2. Материали на XXV конгрес на КПСС, М., Политиздат, 1976, с.70
3. Фол А. Доклад, изнесен на Септемврийското съвещание с просветния актив на столицата на 3.IX.1980 г.
4. Бабукова П. Проблеми на възпитателната работа в съвременното училище, МНП, София, 1982 г.
5. Мечкунова С. и Стефанова Т. - Международен колектив - доклад, изнесен пред Националните педагогически четения, София, 1982 г.
6. Тумбев Г. - Степен на възпитаност на учениците - социологическо изследване (не е печатано)

НЯКОИ РЕЗЕРВИ ЗА ОПТИМИЗИРАНЕ УЧЕБНОТО СЪДЪРЖАНИЕ ПО ИКОНОМИЧЕСКА ГЕОГРАФИЯ НА НРБ (РАЗДЕЛ "НАРОДНО СТОПАНСТВО")

В условията на все по-нарастващите изисквания към подготовката на хармонично развитата личност проблемът за интензификацията на образователните и възпитателни функции на обучението става все по-актуален. Конкретно това е свързано с получаването на по-добри резултати при по-малко напрежение и разход на време.

Интензификацията като многостранен процес има комплексен характер. Нейни "социални индикатори" са оптимизацията, интелектуализацията и мултипликацията.

Като изхождаме от това, че изпълнението на главната задача, поставена пред образователната ни система изисква оптимизиране на цялостния учебно-възпитателен процес, ние се спираме на проблемите на оптимизацията.

В учебно-възпитателния процес въобще и принципните практически действия, свързани с оптимизацията, са разработени в литературата от акад. В. К. Бабански /1,2/. Според него тя обхваща няколко направления: комплексното планиране задачите на урока, подбор на съдържанието, формите и методите.

Тези направления П. Лазаров обвързва с учебното съдържание по география /3/.

Практиката показва, че за да се изпълнят задачите на обучението по география важна роля играе учебното

съдържание. То влияе пряко върху подбора на учебния материал и методите при всеки урок. От него зависят резултатите от учебно-възпитателния процес.

Учебното съдържание е не само източник за самостоятелна работа на учениците, но и методическа насока за учителя. От това следва, че усъвършенствуването му води от една страна, до повишаване ефективността на самостоятелната работа на учениците, а от друга – обогатява методическите подходи на учителя. Като основно средство за обучение и възпитание то определя системата и обема на географските знания, които са задължителни за усвояване, регламентира тяхната последователност на изучаване.

Във връзка с всеобщото преустройство на средното образование се стигна до значителни промени в самите учебници. Те се отличават с по-голяма идейна насоченост и възпитателна целеустременост, с по-високо научно съдържание, съответстващо на нивото на развитие на съответната наука. Развяха се и способите за активизиране познавателната дейност на учениците, усъвършенствува се дидактическият апарат, подобри се илюстративното оформление.

Независимо от тези постижения, издигането на качеството на подготовката на учениците изисква по-нататъшно търсене и разкриване на допълнителни резерви по пътя на оптимизацията, за да се постигне по-голяма и цялостна ефективност на учебно-възпитателния процес.

Творческото обогатяване на учебното съдържание и ефективността на практическите действия, свързани с оптимизирането на отделните му компоненти зависят до голяма степен от дълбокото познаване на това съдържание.

В настоящата разработка си поставяме за цел да анализираме съдържанието на раздел "Народно стопанство" от учебника по икономическа география на МРБ за 9 клас на ЕСПУ с оглед по-пълното и точно разкриване резерви и възможностите за неговото оптимизиране. Спираме се на този раздел по следните съображения:

1. Той изпълнява много важна социална функция, като осигурява не само географско, но и икономическо образование на младите хора, с което съдейства за реализиране задачите на икономическото възпитание /7/.

2. С този раздел завършва обучението по география в средното училище и получените знания и изградените убеждения ще служат като непосредствена основа за активно съзнателно участие в обществения живот, за трудова реализация на младия човек.

3. Посоченият раздел се изучава в период, когато познавателните възможности на учениците са достигнали сравнително висока степен на развитие, което помага за повишаване практическата и житейска насоченост на обучението.

При анализа на учебното съдържание на раздел "Народно стопанство" изхождаме от основния критерий - приносът му за многостранното развитие на личността и пълната ѝ социална и трудова реализация в живота.

Като се опирахме на теоретичните разработки на акад. Ю.К.Бабански и И.Лазаров за по-голямо удобство на анализа декомпозираме основния критерий на няколко части:

- съответствие на логическата структура с изискването за приемственост и последователност на учебното съдържание;

- съответствието му със задачите на образованието;

- съответствие между обема и времето, определено за изучаване;

- ефективност на апарата за организиране процеса на учене;

- ефективност на методическите средства за осмисляне от страна на учениците;

- съответствие между художественото и полиграфическо изпълнение на учебника и задачите на обучението, основния замисъл и дидактическата структура.

При разкриване логическата структура на раздел "Народно стопанство" се опирахме на основните теоретични и практически разработки за системно-структурния подход на Р.Гайтанджиева /4/, Д.Кънчев /5/ и Г.Станкова /6/, за да разкрием закономерните връзки между компонентите в системата на географските знания.

Този раздел се опира на първия раздел "Физическа география", а също и на ученото в осми клас, като се явява негово логическо продължение. Заложените вече общи понятия, закономерности, идеи и принципи сега се доразвиват, обогатяват. Това обстоятелство позволява да се конкретизира учебното съдържание, да се разкрие спецификата на общогеографските знания, да се усъвършенствуват учениковите умения и навики на основата на активни междукурсови и вътрешнопредметни връзки с някои теми от първи раздел. Всичко това предполага засилване на самостоятелната познавателна дейност на учениците, а тази на учителя да се обособи повече като ръководеща и контролираща. По такъв начин курсът като цяло е едно по-високо стъпало при усвояване знанията и уменията и отговаря на изискването на спираловидното подреждане на учебното съдържание по география.

Разделът "Народно стопанство" се състои от пет теми. Всяка от тях е сложна подсистема. Последователността, в която са изложени и взаимовръзките между тях характеризират системата. Логическата основа на всяка подсистема предполага последователно формиране на научните знания. Затова смятаме напълно правилно изучаването на общата икономическа география да предшества изучаването на регионалния курс, в случая икономическа география на НРБ.

При първите четири теми целите са насочени към конкретизиране на общи понятия, принципи, закономерности и идеи, в резултат на което се осъществява добре приемственост с курса по икономическа география в осми клас.

Петата тема се характеризира с това, че теоретически е нова за учениците, защото икономическото районизиране като теоретически проблем не се изучава в осми клас.

Непосредствено с тази тема са свързани шестте подтеми, посветени на отделните икономически райони. Учебното съдържание е построено така, че знанията, получени при общия преглед, да се задълбочават и развиват, т.е. композицията на текста ориентира към прилагане на ученото, което значително намалява информационната претовареност на учениците.

Независимо от това обаче, в началото на разглеждания раздел логическата структура при първите три теми е нарушена, което налага промени в структурирането, свързани с последователността им.

1. Темата "България и Съветът за икономическа взаимопомощ" според нас трябва да се разглежда след темата "Население и селища" и "Общ преглед на стопанството". Ако интеграцията се разглежда като фактор, което е съвсем основателно, то тя може да се разглежда и след общия преглед на стопанство-

то, като един от съвременните му и актуални фактори, още повече, че в ръководството за учителя се препоръчва да се отдели повече внимание на новия ѝ етап от развитието.

2. Считаме, че населението и селшката като самостоятелен клон на икономическата география не бива да бъдат включени в раздела "Народно стопанство". Населението като фактор трябва да се изучава преди общата характеристика на стопанството, защото развитието на стопанството при капитализма и при социализма е било зависимо от особеностите на този фактор. Много от характерните черти на населението като производителна сила трябва да намерят отражение при общата характеристика на стопанството.

3. В основни линии сравнително правилно са определени и логически структурирани основните теми и подтеми. В разработеното съдържание се разкрива взаимната връзка и зависимост от една страна между факторите и развитието на стопанството, а от друга, между отраслите в структурата на стопанството.

Правилното логическо структуриране на съдържанието в раздела способствува за интензифициране на междукурсовата и вътрешнопредметна координация – резерв за оптимизиране на учебно-възпитателния процес.

Съответствието на учебното съдържание със задачите на образованието изисква да се разкрие дали това съдържание позволява напълно да се решат задачите на образованието, изпитанието и развитието на учениците. Във връзка със застъпване на изпитаваното и развиващо влияние на учебното съдържание се налага въвеждане на допълнителен материал, което е наложително при обучението по география, като се има предвид доминантната същност на разглежданите процеси и явления.

От друга страна, актуализирането е сериозна предпоставка за актуализиране на учениковата самоизява.

Един от аспектите на актуализирането е използването на краеведски материали, произведеният опит на учениците, а за разкриване перспективите в развитието – партийни документи.

Прави впечатление, че при почти всички теми на разглеждания раздел има стремеж да се актуализира учебното съдържание, като се разкрият някои съвременни тенденции. Това най-добре е направено при темите: "Обща характеристика на промишлеността" и "Машиностроене", недостатъчно пълно при "Енергетика" и "Селско стопанство". При темата "Металургия" е използван само номенклатурен материал, без да се посочват социално-икономическата насоченост на партийната програма и направлението, в които се разгръщат силите за изпълнение задачите, свързани с перспективното развитие. При темите "Химическа, строителна и горска промишленост", "Текстилна" и "Хранително-вкусова" изобщо липсва информация, свързана с перспективното развитие, което според нас е в разрез с изискването за актуализиране на учебното съдържание и за свързването на обучението с живота.

Значителен резерв за оптимизиране на учебното съдържание на раздела е използването на краеведски материали; при всички теми.

Използването на материали за родния край и перспективното развитие на стопанството ни води до известно увеличаване обема на учебното съдържание, което нарушава съответствието между него и времето, определено от учебната програма за изучаването му. Във връзка с това считаме за неоснователно съкращаването на времето за изучаване на някои теми чрез

стипането им с други: "Химическа, горска и строителна промишленост", "Транспорт и икономически връзки" и "Растениевъдство". Това е необяснимо още повече като се има пред вид, че разглеждания раздел има завършващ характер и той единствено дава знания на учениците за съвременното и перспективно развитие на стопанството на родната страна.

Освен текст, учебникът има и втора страна - методически апарат. Той включва няколко структурни елемента: задачи, илюстрации, приложения, средства за ориентиране, речник на термините, таблици в текста и приложение схеми. Методическият апарат също изпълнява обучаваща функция, възпитаваща и контролираща. Всички тези елементи разкриват широки възможности за оптимизиране на учебно-възпитателния процес по география.

Спецификата на учебното съдържание по икономическа география до голяма степен определя спецификата на допълнителния материал, който в повечето случаи е даден във вид на таблици в приложението. В приложението на разглеждания раздел са дадени общо осем таблици, три от които се отнасят за друг раздел. Считаме, че това количество е недостатъчно и силно ограничава учителя в организирането на самостоятелната работа на учениците, отразява се неблагоприятно върху качеството на практическата работа. Следва също така да изключим и последната таблица за броя на населението в градовете, която съдържа остарели данни. Самоизключва се и таблица 17 с.122, която необяснимо защо дублира данните на таблицата-приложение № 6.

Анализът показва, че приложените таблици не могат да изпълняват дори традиционното си предназначение - да

служат за справка, да не говорим за установяване на зависимости между изучаваните явления или тяхната количествена интерпретация. Посочените таблици са с разнородни, но не взаимосвързани показатели, което не позволява да се използват за доказателства, за разкриване на закономерни връзки и за обобщаващи изводи. Оптимизиране би могло да се постигне чрез публикуване на таблици, които разкриват делът на страната ни в някои световни производства, технико-икономически сведения, таблици, отразяващи регионалните различия в стопанството ни и го характеризират в системата на международното социалистическо разделение на труда.

Особено място в методическия апарат заемат въпросите и задачите, чрез които се осъществява взаимодействието между структурните компоненти на учебника.

За нашето изследване интерес представлява разпределението им в раздела и кои структурни компоненти обслужват те. Таблица № 1 илюстрира тяхното разпределение.

Място на задачите в учебния текст на раздел
"Народно стопанство"

Основни теми	Брой на задачите	Предмети	В текста	След текста
1. В-я и С.Б.	4	-	1	3
2. Общ преглед на стопанството	8	-	5	3
3. Население и селскостоп.	15	-	1	7
4. Отрасли на нар. стоп.	41	-	16	23
5. Сел. стоп.	19	-	9	10
6. Транспорт и иконом. връзки	8	-	4	4
7. Туризъм	6	-	2	4
8. Осн. въпроси на икон. район	3	-	-	-
9. Икон. райони	39	-	13	26

Анализът на таблицата позволи да разкрием някои тенденции и да направим някои изводи:

Различните теми в разглеждания раздел показват различна наситеност с въпроси и задачи. Местото на задачите се определя от дидактическата им функция. От таблицата се вижда, че не се наблюдава пълна и точна реализация на тези функции. Преобладават въпросите и задачите след текста, обикновено по 4-5 след тема. Освен за контрол на знанията и уменията те насочват към осмисляне на новите знания.

Резерви за оптимизиране тук се разкриват в две направления:

а) чрез намаляване броя на еднотипните задачи, особено при темите, свързани с промишлените отрасли и икономическите райони;

б) чрез някои промени във формулировката на самите задачи, тъй като в много от тях не се посочва целта.

На трето място по количество и значение са задачите в текста. Те имат за цел да активизират опорните знания и да позволят да се усвоят нови факти или теоретични положения на основата на преди това изучени знания. Същата функция изпълняват и задачите преди текста. Като изхождаме от това обстоятелство, смятаме за неоснователна липсата на задачи преди текста и ограничения брой задачи в текста, особено при икономическите райони, където се обобщава, систематизира учебното преди това. В раздела има теми, които не съдържат нито една задача в текста: "Селско стопанство", "Туризъм", "Икономическо райониране", "Текстилна промишленост" и "Хранително-вкусове".

Някои от задачите в текста имат чисто математически характер, тъй като се свеждат само до математически изчис-

ления. Оптимизация може да се постигне ,ако се изнесат извън текста или ако условието им придобие по-целнасочен характер.

Според нас сериозен недостатък е липсата на теми с обобщаващ характер, което води до липса на задачи с такъв характер. Те са значителен резерв за оптимизиране учебно-възпитателния процес по география, тъй като съдействуват за формирането на мирогледи изводи.

Въпросите и задачите преди текста обикновено подготвят учениците за възприемане на текста и осигуряват връзка на новия материал с изучения преди това. Такива задачи в раздела липсват, което е в противоречие с изискването за осъществяване на интензивни междукурсови връзки с ученото в осми клас и вътрешнопредметни с раздела "физическа география".

За да разкрием характера на задачите в качествено отношение ги анализирахме по разнообразие. Имаше пред вид задачи, които се основават на: работа с текст, различни илюстрации (таблици, картосхеми и диаграми), допълнителна литература (парт. йни документи), знания по другите предмети, междукурсови знания (от 8 клас) и вътрешнопредметни.

Считаме ,че неоснователно е пренебрегната работата с текст, независимо ,че това е междупредметно умение. Усъвършенствването на това умение ще допринесе за по-ефективно осъществяване на самообразованието по-нататък.

Анализът показва, че преобладават задачи, насочващи към използване на различни илюстрации, което е напълно основателно, като се има пред вид спецификата на учебното съдържание по икономическа география. От тях най-активно взаимодействуват с въпросите и задачите таблиците в текста.

Анализът показва, че все още липсва обмислен подход към тяхното използване, все още не се използват като форма за организиране мисловната дейност на учениците.

Активизирането на междупредметната и вътрешно-предметна координация е необходимост с оглед намаляване информационната претовареност на учениците, поради което наличието само на 7 задачи с такъв характер е доказателство за неизползувани възможности в това направление.

В учебното съдържание на разглеждания раздел няма задачи, насочващи към осъществяване на междупредметни връзки. В същото време в учебната програма са посочени предметите, с които е свързано учебното съдържание по география. Идва се несъответствие, което може да бъде преодоляно по пътя на оптимизацията.

Както посочихме, един от пътищата за актуализиране на учебното съдържание по география е чрез осъществяване на краеведски принципи, което напълно съответствува на учебната програма. Задачите, насочващи към неговото реализиране са най-многобройни /16/. Наложително е обаче, формулировките на някои от тях да претърпят корекции, тъй като са обемисти, трудоемки, а някои недостатъчно добре конкретизирани, което снижава ефективността на учебно-възпитателния процес.

Само една задача насочва към използването на допълнителна литература, в случая партийни документи, което е в разрез както с методическото писмо на МНП, така и с препоръките на учебната програма. Всичко това води до непълно реализиране на партийния принцип в обучението по география. В това отношение виждаме особено големи възможности за оптимизация на съдържанието.

Като се има пред вид, че характерът на задачите определя до голяма степен възпитателното въздействие на учебника и влиянието им върху развитието на мисленето, възгледите и убежденията, ние се спряхме подробно на характера на задачите, за да разкрием каква натовареност на мисленето осигуряват те.

За съотношението между задачите в разглеждания раздел ни дава представа таблица № 2.

Анализът ѝ показва, че най-голямо внимание се обръща на задачите, насочени към разкриване и систематизиране на фактите /37/, което според нас е доста неоправдано, като се има пред вид завършващия характер на раздела. От друга страна, разкрива се една обща несъгласуваност между задачите при различните теми както по количество, така и по съдържание.

Т е м и	Разкриване факти, кон-кретизир. къде, колко, незове, показате	Приминно-следств. вр., защо, с какво се обяснява...	Функци. за какво е, в ръст, как се е про-изразява..	Времени динамик. на цен-ности	За формиране на ориенти-ции
1. I-я и СВВ	1	1	1	-	-
2. Общ преглед на стоп.	2	1	-	-	-
3. Население и селища	5	4	-	3	-
4. Отрасли на нар. стоп.	16	6	1	5	-
5. Сел. стоп.	3	3	3	2	-
6. Транспорт и иконом. връзки	3	1	2	1	-
7. Туризм	-	1	1	-	-
8. Осн. въпр. ва икон. районир.	-	-	4	-	-
9. Икон. райони	13Р 1	-	1	-	-
	14Р 1	-	-	-	-

МР	3	-	1	-	-
СМР	1	1	-	-	-
СлР	1	-	-	-	-
СЗР	1	-	-	-	-
		37	18	14	11
					0

Считаме, че някои от съществуващите задачи би трябвало да се заменят с такива, които насочват към установяване на причинно-следствени връзки, за формиране на ценностни ориентации, които изискват мобилизиране на знанията и уменията, възпитават социално отношение към явленията и процесите в обществен-икономическия живот.

Като самостоятелен компонент на учебното съдържание могат да бъдат разглеждани илюстрациите. Ефективността от работата с тях зависи не само от степента на съответствие с текста, но и от организацията на работата и взаимодействието им с другите структурни компоненти.

В разглеждания раздел илюстративният материал е представен в картосхеми, картограми, графики и снимков материал.

Илюстративният материал можем условно да групираме по следния начин: а) илюстрации, които съдържат информация, несъдържаща се в текста; б) илюстрации, които дават информация, дублираща текста; в) снимков материал.

Анализът показва, че 24 илюстрации са носители на информация, която не се съдържа в текста, а 17 изпълняват традиционната си роля - съпровождат текста.

При организиране на усвояването на учебното съдържание особена роля играят надписите към илюстрациите. В тях трябва да се съдържа разгърнато обяснение, въпрос или задача, насочване към текста, указание за работа със самата илюстрация.

В анализирания раздел само към една илюстрация има задача, останалите 41 са съпроводени с трамвални надписи. Към 24 от илюстрациите авторите са посочили въпроси и задачи, които са отнесли към основния текст, за да помагат за неговото усвояване, да служат като източник на нови знания.

Недооценяването на надписите към илюстрациите не позволява активното им взаимодействие с основните текстови компоненти, не осигурява достатъчно развитие на познавателните възможности на учениците, тъй като не стимулира към разнообразна дейност.

В случая възможности за оптимизиране се разкриват в няколко направления. От една страна, по-правилно би било ако въпросите и задачите съпровождат самите илюстрации. От друга наложително е усложняване на съдържанието им, за да изсочва то към установяване на връзки между фактическите сведения, връзки с текста, със старите знания, към изводи. Не всички показват развитието на явленията във времето.

От известни подобрения се нуждае снимковия материал в раздела. Подорани са снимки, които не отразяват най-типичното за изобразения обект - общ изглед от Пловдив, Смолян, Русе, Б.Търново, Плевен, замърсяване от промишлени предприятия. Представени са и някои твърде стари снимки, нестоговарещи на сегашната действителност - изглед от Варна, което не способствува за правилни и точни възприятия за предметите и явленията.

Значителни резерви за оптимизиране на илюстративния материал се крият в увеличаването на картографския и със статистическо съдържание материал, което е важно условие за повишаване на икономическата грамотност на учениците.

От направения анализ на раздел "Народно стопанство" можем да направим някои изводи:

1. В раздела се разкриват прогресивни изменения както в научното му равнище, така и във формите за активизиране на учениците.

2. Наблюдава се стремеж при структурирането да се спазват някои основни психолого-педагогически принципи.

Бъпреки това, проблемът за оптимизирането на учебното съдържание не е решен напълно. В това направление се опитаме при анализа да посочим някои от тези резерви, чието използването би спомогнало за засилване приемствеността между структурните компоненти.

Някои от недостатъците могат да се отстранят в процеса на преиздаване на учебника. Например, някои ненужни подробности, повторения, дълги и неясни изречения.

Друга част от недостатъците може да се отстранят по пътя на оптимизацията от самия учител, което крие обаче известни рискове, тъй като зависи от научната му и методическа подготовка.

Мария Косева

Л и т е р а т у р а

1. Бабанский, В.К. Оптимизация учебно-воспитательного процесса, М., Просвещение, 1982.
2. Бабанский, В.К. и М.М.Поташник. Оптимизация педагогического процесса (В вопросах и ответах), К., Радянська школа, 1982.
3. Лазаров, П. Интензификация на учебно-възпитателната работа по география, Обучението по география, 1982, кн.6.
4. Гайтанджиева, Р. Системно-структурен и комплексен

подход към географските знания, Обучението по география, 1978, кн.6.

5. Кънчев, Д. За структурата на знанията в урока по география, Обучението по география, 1974, кн.6.

6. Станкова, Г. Използуване на системно-структурния подход при изучаване на континента Африка в V клас, дипломна работа, С., 1981.

7. Постановление за повишаване икономическото образование на трудещите се, 1972.

8.Христов, Т. и др. География, учебник за 9 клас на БСПУ, С., Нар.просвета, 1981.

ТВОРЧЕСКИЙ ХАРАКТЕР УРОКА И ВАРИАТИВНОСТЬ

І. МЕТОДИЧЕСКИХ ПУТЕЙ ЕГО ОРГАНИЗАЦИИ

В.А.Сухомлинский писал: "Проблема творчества - один из участков педагогической целины, и чтобы только приступить к ее освоению, нужно создать книгу о педагогическом аспекте творчества".¹ Такая книга еще не создана, однако к вопросам творческого характера урока литературы приковано внимание учителей и методистов: литературное развитие школьников можно осуществлять только в русле творчества. Может быть, поэтому в классификации методов преподавания литературы Н.И.Кудрявцев так настойчиво включает определение творческих: если урок литературы всерьез направлен на эстетическое воспитание детей, то и репродуктивная деятельность учеников на уроке, и чтение, и выполнение заданий должны быть творческими!

Знаменательно звучат слова В.А.Сухомлинского: "Любовь к поэтическому творчеству не может быть воспитана без творчества".²

Основой творчества считается чувственная сфера, в развитии которой ученые различают несколько аспектов: совершенствование чувств, эмоциональная и социальная отзывчивость, эстетическая восприимчивость школьника. Но если дух творчества на любом уроке актуален и желателен, то на уроке литературы необходим. Вероятно, задача преподавателей по литературе состоит в том, чтобы помочь выработке конкретной методики организации творчества на уроке, чтобы весь процесс преподавания литературы повернуть к "творческому поведению" школьника. И началом этого поведения будет выработка художественного восприятия, которые вызывают эмоциональный и интеллектуальный отклик. Если этот отклик выражается в слове и действии, т.е.

находит свое внешнее выражение, тогда, именно тогда возникает собственный взгляд, трактовка, достижение.

По словам Брандесова "Восприятие художественного мира - это в определенной степени созидание художественного мира". Одним из главных стимулов творчества выступает эмоциональный резонанс с автором воспринятого произведения.

К общим условиям создания творческой атмосферы урока можно отнести постоянное внимание к личному мнению, выражению, постоянное посерение своего, оригинального, нового. Творческая направленность урока литературы реализуется в постановке творческих задач, организации их самостоятельных решений и обсуждении полученных результатов.

Остановимся на методической характеристике этих этапов работы.

Задача осуществляет первый толчок, создает импульс к творческому поиску, указывает общее направление мысли, но не ограничивает ее движение. Постановка творческой задачи должна быть оснащена определенной мотивацией, которая всегда эмоционально привлекательна. Именно она предвкусывает возможность разрешения возникшей проблемы. Сама постановка задач, их многообразие и многостранность предполагает введение конкретных методов работы, побуждающих детей к выражению себя через отношение к литературе. Так например:

Метод творческого чтения художественного произведения качественно отличается от всякого другого чтения, так как он обращен к пробуждению и выражению собственных мыслей и чувств, вызываемых читаемым текстом. Именно от способствует живой работе воспроизводящего и творческого воображения, образного мышления, учит слушать и слышать художественное

произведение, формируя средствами искусства склонности и способности.

Метод творческого чтения создает возможность учить искусству общения способом передачи своих чувств и переживаний. Способствует развитию наблюдательности, умению видеть и слышать явления жизни, умению найти верные слова и выражения для передачи своих впечатлений путем выполнения различного рода творческих заданий.

Обычно каждая новая тема начинается знакомством с биографией писателя. Учителю необходимо показать школьникам творческий путь великих писателей, раскрыть драматизм их жизненного подвига, нередко трагическую судьбу. Нет ничего печальнее того, когда в сознании учащихся все писатели оказываются "на одно лицо". Вот поэтому подача биографии писателя нуждается в модернизации. Приходят на ум слова Белинского, что "наше время преклонит колени только перед художником, которого жизнь есть лучший комментарий на его творения - а творения - лучшее оправдание его жизни".

Часовая лекция учителя привлекает материалы, характеризующие все стороны духовной жизни среды, в которой формировалась личность человека, чьи произведения сегодня изучаются на уроке. Для того, чтобы сделать учеников соавторами и непосредственными участниками урока необходимо искать новые методические пути, которые бы способствовали вовлечению в активную деятельность различных склонностей учеников - авторские, исполнительские, поисковые, технические. С этой зрения необыкновенно благодарным является составление сценария литературно-музыкальной композиции, раскрывающей жизненный и творческий путь писателя. Подобный сценарий может быть плодом соавторства учителя и учеников или может быть в готовом виде предложен

ученикам. Вот здесь-то совершенно в другом (виде) свете предстанет перед нами, казалось бы, изученные нами ученики.

Подобные уроки были проведены по биографии С.Есенина и В. Маяковского в 11-х классах.

Сценарий литературно-музыкальной композиции по творчеству С.Есенина "Я сердцем никогда не лгу". был предложен во всех одиннадцатых классах одинаковый за две недели до проведения урока. В каждом классе был намечен режиссер, звукооператор, подбирающий музыкальный фон, ответственный художник, группа чтецов.

Задача была поставлена комплексно, поэтому она включала разные приемы и формы работы.

При разработке заданий к данному уроку учитель опирался на знание индивидуальных особенностей учеников.

Сравнивать композиции было поручено ученикам на уроках литературы активным, имеющим к предмету постоянный повышенный интерес, обладающим высокой культурой речи, т.е. тем, у кого уровень познавательной самостоятельности сильный и степень устойчивости интереса высокая, пользующихся авторитетом в классе. Они могли творчески подойти к работе над сценарием. Сократить его или внести свои изменения, изменить и выбор стихотворений, предложенных учителем. Вот поэтому в каждом классе урок прозвучал по-своему, отражая возможности каждого коллектива.

Ряд индивидуальных заданий было дано ученикам, обладающим различным уровнем познавательной самостоятельности и различной степенью устойчивости интереса к литературе. Творческое чтение в одних случаях было сопровождено и выражением собственных мыслей и чувств, вызываемых читаемым текстом, а

для в других было направлено на обучение "техническому" чтению, а в третьих любимое стихотворение стало поводом для создания художественной иллюстрации. Музыкальный фон был неожиданно интересен - в одних классах стихи звучали на фоне русской народной мелодии, в других звучал Чайковский, а в третьих музыка была импровизирована и прозвучала, исполненная на аккордеоне, т.е. на живом фоне. Многообразием материала, вовлекаемого в орбиту урока раздвинули границы школьного рассмотрения литературы, оно помогало вызвать эмоциональный и интеллектуальный отклик, помогло созданию настроения общей захваченности, что и стало главным мотивом к выполнению творческой задачи.

Литература - поле борьбы истолкований, позиций, оценок, идей. Это в полной мере относится к советской литературе. Рождение нового государства, рождение нового человека, рождение новой морали, рождение нового отношения к труду. Долгие муки родов. Без этого не понять ни духовного воскрешения Нилова, ни того, почему со слезой и кровью рвет Кондрат Майданников пуповину, связывающую его со своим добром, со своей худобой. Это помогает понять и трагизм поэзии Есенина (ведь если мир раскалывается пополам, трещина проходит через сердце поэта) и ненависть Маяковского к тому, "что в нас утешим рабыми вбито". "Мать", "Поднятая целина", "Как закалялась сталь" рисуют жизнь в постоянном движении вперед, по часам мучительно тяжело, но всегда наступательном и побеждающем.

Знания учащихся, степень понимания произведения, знакомство с текстом, навыки самостоятельной работы, степень читательской квалификации помогают определить занятия по очерку "В.И. Ленин" М. Горького.

Во вступительном слове учитель раскрывает большую настоящую дружбу двух великих людей, теплоту, заботу, внимание, с какими В.И. Ленин относился к А.М. Горькому; о роли В.И. Ленина в формировании мировоззрения пролетарского писателя; о том, что Ильич был для Горького "строгим учителем и добрым, заботливым другом".

Можно прочитать отрывок из документальной повести Зинаиды Гусевой "Свидание на Капри" (Ленин едет к Горькому, находящемуся на острове Капри): "Задумавшись, Ленин опустил на колени газету, прикрыл веки. И с приливающей нежностью, как всегда, когда думал о Горьком, увидел грубоватые, мужицкие черты его лица и дивный свет умных, умевших заглянуть в душу глаз. Год прошел с последней их встречи на Лондонском съезде. Алексей Максимович приехал туда больной, с высокой температурой, и Владимир Ильич страшно опасался, как бы не расхворался еще сильней. Он был полон впечатлений от "Матери", прочитанной в рукописи, и эта книга, откровенный разговор о ней, тонкое понимание друг друга еще крепче сблизили их".

Необходимо познакомить ребят с работой Горького над очерком "В.И. Ленин", определить своеобразие жанра. Очерк — ведь это совсем иное, чем знакомые учащимся повесть, роман, рассказ. И дальше, отпавляясь от вопроса "Каким вы видите в этом очерке?", в последующем анализе, отталкиваясь от личности автора, от глубокой любви к Ленину, раскрываем постепенно глубину и своеобразие горьковского очерка. Учитель стремится выявить уровень знания и понимания в самом процессе овладения его содержанием, обращая внимание на две темы: "Ленинская прелесть как форма проявления гениальности "нового вождя новых масс" и "Его мысль точно стрелка компаса, всегда обращалась острием в сторону классовых интересов трудового народа".

Фронтальная работа с классов позволила выслушать многих учеников, которые раскрывали эти темы, пользуясь отобранными ими в произведении материалами. Ученики отметили, что "очерк внутренне полифоничен. Ленин предстает перед нами увиденный не одним Горьким, а многими людьми, в сопоставлении с другими вождями социалдемократии". И по ходу работы особое внимание необходимо уделять художественной детали, именно она помогает ученику, увидеть, а не созерцать читаемое. Яркий, значительный штрих раскрывает и особенности портрета, и взаимоотношения с рабочими, и противопоставления Ленина Плеханову. В очерке художественная деталь вырастает до символа.

Сейчас, как никогда ранее, жизнь требует от человека активности. В борьбе за усиление активности проблемное обучение должно сыграть немаловажную роль. Проблемность преподавания обусловлена подчиненностью задач школьного изучения литературы идеологическому, нравственному и эстетическому развитию учащихся. Исходным моментом проблемного анализа, основным звеном его является проблемная ситуация. Методика предлагает много вариантов организации проблемных ситуаций, но не переменным условием остается необходимость для учащихся выбора решения и доказательства избранной точки зрения. Проблемная ситуация не замыкается рамками одного урока. Она должна предшествовать всему анализу в целом. Проблемные ситуации каждого урока оказываются развитием общей, исходной проблемной ситуации.

Вопрос, поиска ответа на который определяет последующий анализ, можно было бы назвать перспективным вопросом. Методика перспективного вопроса имеет ряд преимуществ.

1. Анализ становится целеустремленным

2. Преодолевается дробность анализа, подчеркивается взаимосвязь отдельных художественных элементов всей темы.

Главным условием такого анализа — поиска является превращение его на уроке в анализ — переживание, так как высший пик урока достигает в моменты, когда его моральное сознание, его тонус, настроение в числе главных забот учителя. Именно этим учитель руководился, когда приступал к теме изучения жизни и творчества Н.Островского и его романа "Как закалялась сталь". Перспективным вопросом ко всей теме был: "Какой главный итог прожитой жизни Н.Островского и его героя Павлика Корчагина? Как мы его понимаем с позиций поколения 80-х годов?" Именно к решению этого вопроса мы идем через все систему уроков, каждый из которых должен приблизить нас к его открытиям.

Роман "Как закалялась сталь" дает возможности для патристического и одновременно интернационального воспитания, для борьбы с рецидивами мешанской, мелкобуржуазной психологии, для постановки проблем рабочей чести, трудового горения. Он дает нам одно из лучших проявлений единства слова и дела, характерное для настоящих коммунистов.

Проблематика романа раскрывает нам природу человеческого героизма, преемственность поколений, тему любви и дружбы. Но в свете всех этих проблем прежде всего потрясает драма человеческого духа, бросающего вызов самой смерти. И говоря об итоге прожитой жизни Корчагин с удовлетворением думает: "Самое главное — не проспал горячих дней, нашел свое место в железной схватке за власть и на багряном знамени революции есть и его несколько капель крови". Казалось бы можно было бы

поставить точку, но судьба романа завидная. Он стал необыкновенно популярным еще при жизни автора, звучат он современно и сейчас, вот поэтому последний урок необходимо посвятить разговору о влиянии примера Корчагина на судьбы целых поколений советских девушек и юношей, на эстафету с которой одно поколение передает следующему силу действенного примера Павки Корчагина.

И чтобы весь урок не прозвучал фальшиво, голословно, чтобы поддержать чувства у юнош или девушки, которые родились и были пережиты под влиянием романа Островского, на помощь приходит пресса. Использование периодической печати на уроках литературы является эффективным методическим приемом, серьезным помощником в решении учебно-воспитательных задач.

Урок был построен на сочетании двух методов: эвристического и исследовательского, когда материал беседы проблемного характера объединился с творческими поисками учащихся. Творческая деятельность учащихся характеризовалась небольшими открытиями, решением некоторых проблем урока, участием в структуре урока, самостоятельным применением знаний на новом материале, поиском недостающих знаний.

Задолго до этого 11-е классы получили задание, требующее знания текста произведения и умения вглядываться в жизнь. "Подвиг Павла Корчагина продолжается в жизни. О примерах корчагинского характера мы узнаем из газет, кино, радио и телепередач. Расскажите о человеке, жизнь которого позволила бы его назвать корчагинцем. При выполнении работы используйте материалы "Комсомольской правды". Учитель ориентирует учеников к году и месяцу газетного материала, иначе поиск может оказаться безуспешным, займет много времени и приведет к разочарованию. Процесс выполнения творческого задания складывался из следующих этапов:

1. Понять задания
2. Активизировать имеющиеся знания и опыт
3. Осознать недостаток знаний и пополнить его путем чтения, обосновать убеждения, что найденный герой - Корчагин, сделать выводы или обобщения.

Сам урок структурно делился на три части, к каждой был подобран эпиграф и поставлен из него вытекающий вопрос.

1 часть. КОЛЧАГИН И ЕГО ПОКОЛЕНИЕ

Эпиграф "Героев рождала не только гражданская война, о них наше великое сегодня. Нужно только понять и почувствовать всю героичность того, что мы с вами делаем. Тогда никакие трудности лишения не смутят вас". Н.Островский.

Вопрос. В чем заключается тайна необыкновенной популярности романа среди современников Островского?

Ученики в своих ответах пришли к выводу, что писатели с удивительной точностью удалось отразить эпоху, исторический момент: революции, гражданскую войну, энтузиазм социалистического строительства, они узнавали себя, судьба героев была их судьбой, но кроме этого в романе показан герой, чья огромная моральная сила выделяет его даже из рядов его же необыкновенного поколения. И, доказывая свои ответы, они приводили материалы из "Комсомольской правды" - от 21.IX.1977, где особенно яркие были статьи "Социализм строится при любой погоде", "Из словаря Эпохи" и др., где убедительно показаны героические будни современников Корчагина.

Учитель: Мировая литература знает много примеров такого непосредственного влияния на жизнь, на мечты, поступки людей героя, рожденного книгой. М.Шолохов так оценил жизнь - подвиг Корчагина: "На примере Корчагина миллионы людей будут учиться, как надо жить, бороться, побуждать, как надо любить Родину".

II часть

Вопрос: Пример Корчагина возвращал к жизни не одну человеческую судьбу. Докажите это.

Бли названы корчагинцы военных лет, имена известных поэтов Асадова и Николая Рыбалко, имя Алексея Мересьева и Николая Лимонова (о последнем прозвучал взволнованный рассказ - Комс. правда от 3.VIII.1977), и это убедительно доказывает огромный воспитательный эффект подобных заданий. Среди корчагинцев нашего времени были названы Вл. Титов, автор книги "Всею смертям назло", Михаил Мороз и др. Ученики доказывали, что Павел Корчагин вышел из жизни и вернулся в жизнь, его жизнь неотделима от жизни всего народа.

(Если учитель найдет свободный урок, он может построить урок)

III часть КОРЧАГИН ШАГАЕТ ПО ПЛАНЕТЕ

Эпиграф "Павел Корчагин давно перешагнул границы своей социалистической Отчизны. Он шагает по миру через горы и океаны, он завел себе добрых друзей среди многочисленных читателей всех стран" - Б.Полевой.

Речь идет с появления романа в Болгарии и о его влиянии на формирование характеров многих революционеров-антифашистов. В этом плане удачно работать над статьей Кондакова "Книга любви и ненависти" (Комс. правда от 27.IX.1974 г.). Необыкновенно красноречиво звучат слова, говорящие об отношении болгар к Николаю Островскому, известного болгарского коммуниста Стояна Марланджиева: "Этот цветок - символ свободы, высокого духа, твердости - мы сорвали в 1941 году, в горах, где формировался наш партизанский отряд. Тогда мы поклялись передать его самому дорогому и достойному человеку. Сейчас я ис-

полная наша клятва - передаю цветок самому достойному человеку - Николаю Островскому". Цветок передал в музей Н.Островского в Москве.

Если учитель найдет свободный час, он может провести очень полезный разговор, а при случае предварительной подготовки и диспут на тему "Можно ли жить по-корчагински сегодня". Эпиграфом к уроку могут послужить слова "Мы за все отвечаем на свете". Разговор необыкновенно важен для тех, кто сидит перед вами за партами, и далеко не каждый из них предъявляет к себе высокие нравственные требования. А многие считают это даже смешным и неуместным в современных условиях. Ведь мы просто живем, трудимся в меру сил, общаемся друг с другом, может, и гуманизм у нас другой: поменьше масштабом, попроще содержанием.

Разговор может развернуться, отталкиваясь от произведений В.Липатова "И это все о нем" или Олега Куваева "Территория". Должна прозвучать главная мысль, что гражданское мужество дается человеку ничуть не легче военного. Коварный и опасный враг - обыватель. Перед тобой нравственный выбор и тебе нужно его сделать. Итак, бой продолжается. Только линия фронта незримо проходит в иной сфере - сфере труда. И быть бойцом на этом фронте, как и прежде, может только человек высокой идейности, настоящего гражданского мужества.

Во время диспута учителя необходимо решить ряд задач (по Кудряшовой).

1. Ясно и четко сформулировать проблему, подлежащую обсуждению.

2. Требовать от учеников обоснованности своих суждений фактами.

3. Выбатывать умение у учеников выслушивать доводы товарищей и передавать суть их высказываний, обоснованно возмочь или соглашаться с ними.

Диспут приоткрывает дальнейшие возможности углубленного рассмотрения проблемы, перспективы получения новых знаний.

В методике преподавания русской литературы в нерусской аудитории следует уделять большее внимание сопоставительному, у изучению русской и родной литературы, что не очень часто отмечаем на уроках русской литературы в болгарской школе.

А родная литература всегда воспринимается с большим участием, и такая связь всегда очень эффективна. На уроках сопоставляются параллельные сюжеты, совпадающие конфликты, близкие характеры, сходные изобразительные средства. В виде иллюстрации можно привести такую связь на основе сравнения тематики и художественного отображения образа революции у В. Маяковского и Н. Вапцарова.

Н. Вапцаров с восторгом воспринимает революционный пафос, социалистические идеалы, новаторство в художественном мастерстве В. Маяковского. Сопоставление такого рода является совместной работой учителя и учеников. Вот поэтому анализ может быть проведен в виде эвристической беседы, включающей предварительно подготовленные выразительное чтение произведений обоих поэтов и знания учащихся по творчеству Маяковского и Вапцарова. Начиная урок с доказательства правомерности такого сравнения, с определения основной темы творчества Маяковского и Вапцарова. Придя к общему решению, что образ революции является сквозным в творчестве обоих поэтов, мы само понятие революции рассматриваем во всем его смысловом многообразии.

Революция — это и ломка строя, и рождение нового мира, социалистическое строительство и огромные изменения в сознании людей, в их мироощущении под влиянием революционных преобразований. Выясняем, что лейтмотивом в творчестве Маяковского и Вапцарова является огромная вера в человека, в его созидательные силы, вера в жизнь, вера в бессмертие на земле.

Духовная встреча с Маяковским у Вапцарова осуществлялась уже тогда, когда он располагал качествами, явившимися предпосылкой их духовного оближения. Комментирование географических природных условий, реалий быта раскрывают социальную среду и ее влияние на формирование выдающихся личностей. Кавказ для Маяковского и "Пирин" для Вапцарова были той колыбелью, воспитавшей в них свободолюбие и чувство собственного достоинства. Пирин и Кавказ определили приподнятость в мировосприятии, дали возвышенность и бескомпромиссную искренность в отражении бурного времени своей эпохи.

Многое в творчестве Маяковского импонирует Вапцарову: идея и ее выражение, единство между волей и дарованием, подлинное слияние личных и общественных интересов, гармоническое единство формы и содержания.

Это, может быть, один из не так уж часто встречаемых в литературе примеров, когда мы можем говорить об одном правильном творческом влиянии поэта старшего поколения на молодого собрата по перу, да к тому же еще другой национальности, творческое влияние, так как именно на фоне Маяковского для Вапцаровской поэзии очерчивается яснее, самобытнее. В систему уроков включены параллели, взятые из творчества обоих поэтов, близкие по теме, по духу, объединенные мыслью о будущем, звучащие как страстный протест против насилия и несправедливости, раскрывающие огромную веру в завтрашний день, борьбу, за него до последнего дыхания.

Цитировались стихи:

"Революция", Маяковского и "Доклад" Вапцарова; в "Романтика" и "Вере" Вапцарова находили точки соприкосновения в стихах Маяковского "Хвост" и "Послушайте", удачно прозвучала тема бессмертия, так глубоко раскрытая Маяковским в "Товарищу Н. Нетте", поэме "В.И. Ленин" и в Вапцаровском последнем стихотворении "Борбата в безмилостно жестока".

Одной из благодарных тем в творчестве Маяковского является тема "Социалистического строительства и созидательного труда" так полно выраженная в "Рассказе Хренова о Кузнецком строе и людях Кузнецка", а у Вашпарова, прозвучавшая в знаменитом стихотворении "Ще строим завод"...

Именно Вашпаров вслед за Маяковским осуществил опыт воплотить идеал Маяковского с гармоническое единстве между борьбой и искусством, между личностью и средой, между народом и толкователем, между рабочим классом и пропагандистом-агитатором. Поэтому эпиграфом к теме послужили слова, взятые у Маяковского: "Я все свое звонкое слово поэту тебе отдал, атакующий класс".

Одним из полезных методов работы является сопоставление оригинала и его перевода на болгарский язык. Именно на таких уроках развивается "чувство слова" и "чувство стиля", формируется у школьников культура художественного восприятия и связанная с ним культура размышления над произведением. Показательным в этом плане является урок на тему "Есенин в переводе на болгарский язык", проведенный в четырех 11-х классах профессиональным переводчиком Нели Цигулевой. В основу урока лег анализ двух есенинских стихотворений "Шаганэ, ты моя Шаганэ" в переводе Йордана Милева и "Низкий дом с голубыми ставнями" в переводе Ивана Николова.

Лектор очень умело показал значение творческого подхода в процессе перевода, проявление не только хорошего знания двух языков, а и умение уловить настроение, дух, основной художественный почерк поэта. Говоря о переводе Йордана Милева ученики пришли к выводу, что буквальный перевод не всегда является самым удачным, а порой может и исказить стих, нарушить соз-

данные поэтом образы-символы, характерные для его мироощущения. Удачный перевод Ивана Николова заставил обратить внимание на художественные средства, оказавшиеся находкой в передаче есенинского духа, песенности стиха, его образности. Великолепное знание богатств родного языка позволило Ивану Николову найти в нем наиболее подходящие эквиваленты для создания художественного образа, насыщенного есенинским настроением.

Результатом таких уроков является пробуждение у учащихся творческих возможностей, желания испытать свои силы в переводах, которые не лишены находок, может быть, незначительных на первый взгляд, но имеющих огромное значение для формирования "творческого поведения" учащихся при столкновении с настоящей поэзией или прозой. И доказательством могут послужить стихи, переведенные моими девочками. Одно из них позволю себе привести в пример: стихотворение Есенина "Но недолго душу холод мучил..." в переводе Савинч Бекировой.

Кратко във душата ми остана
образът ѝ... мил и съкровен,
на метажни чувства в океана
аз намерих нови брегове.

Болката в сърцето ми отмина
и угасна с нея и страстта,
ала пак - след толкова години
ти дойде с духа на любовта.

Шепнаше и горестно, и кротко:
"Млада съм, красива, погледни,
Плашеше те с мене все животът,
но без мен не можеш в такива дни.

Чувам в окосената поляна
скъпи на сърцето гласове —
викаш ме, приятатко мечтана,
да тъжм до сънни брегове.

Необыкновенно разнообразны могут быть методические приемы при изучении романа Шолохова "Поднятая целина".

Первый урок — это вводное слово, лекция с элементами беседы. Необходимо найти путь к читателю через все произведения, раскрыть основную проблему романа, исходя из его композиционного построения, — въезда Половцева и Давидова в Гремячий Лог как предвещения столкновения двух непримиримых сил, т.е. перед учителем раскрывается редчайшая возможность за двумя фигурами раскрыть время, историю, борьбу классов.

Материал романа огромен, сюжетные линии многоплановы и многоаспектны, поэтому в анализе образов коммунистов акцент делается на нравственном аспекте, раскрытия образов. Таким образом центральной задачей уроков, посвященных гремячинским коммунистам, является осознание скромного, "обыденного" величия жизни людей, в которых чувство принадлежности к партии коммунистов стало высшим критерием всего человеческого.

Одним из приемов активного включения учащихся в работу над образами может быть диспут. Дискуссионный вариант анализа оправдывается как самим материалом произведения, так и восприятием его учащимися. Самостоятельная деятельность учеников организуется с помощью вопросов — заданий.

1. Что волновало вас в характерах, судьбах коммунистов, когда вы читали книгу?

2. Какими вы представляете Нагульного, Разметного, Давидова? Конкретно свое мнение подкрепите эпизодами из романа.

3. В каких эпизодах образы коммунистов вызвали ваши сомнения и непонимание?

4. Какие моменты жизни гремичинских коммунистов вы считаете самыми напряженными, значительными?

5. Какие нравственные проблемы решаются писателем в сценах раскулачивания, "бабьего бунта", исключение Нагульного из партии и др. конфликтных линиях романа?

6. Как воспринимается вами трагический финал романа?

Поскольку в сумме задания непосильны для осмысления каждому ученику, необходимо провести их индивидуализацию по принципу склонности выпускников к определенным видам деятельности, их интереса, к выдвинутым проблемам и уровню подготовки к самостоятельной работе.

Если учитель выберет путь литературного разбора "по образам", он может и в этом случае быть оправданно оригинальным и в методических находках. Необыкновенно сложной и противоречивой натурой является секретаря гремичинской ячейки партии Макар Нагульнов. "Весь из острых углов" — так его характеризует секретарь райкома партии. Такая характеристика в сущности говорит о бескомпромиссности и прямолинейности, о принципиальности и, обо всем известном, нагульновском максимализме. В раскрытии образа Нагульнова учителю поможет оставление анкеты, состоящей из вопросов, непосредственно задаваемых секретарю. Можно привести примеры таких анкет, составленных учениками, вот две из них:

I анкета

1. Товарищ Нагульнов, расскажите нам кратко об истории вашей жизни до приезда Давидова в Гремичий Лог.

2. Во что вы верите сильнее: в человека, в мировую революцию, в жизнь?

3. Вас обвиняют в троцкизме. Правы ли обвинители и, если нет, то почему?

4. Что вы думаете о женщинах и в частности о Лушке?

5. Какое ваше отношение к Давыдову и Разметнову?

6. Наган или слово - что важнее для вас?

II анкета

1. Какое событие прошлого оказало на вас сильное влияние?

2. Что вы думаете о кулаках и как бы вы с ними расправились?

3. Ваше мнение о коллективизации?

4. Ваше отношение к врагам Советской власти?

5. Совместимы ли понятия "любовь" и "коммунист"?

6. Что вы сделаете, если вас исключат из партии?

7. Хотели бы вы участвовать в классовой борьбе другой страны?

Выслушав анкеты учеников, учитель может предложить свои:

1. Происхождение

2. В каких войнах участвовали и на чьей стороне?

3. Отношение к старому строю и к частной собственности?

4. Как вы относитесь к Советской власти?

5. Партийная принадлежность. С какого года в партии?

6. Как вы способствуете проведению линии партии?

7. Ваша основная цель в жизни?

8. Самое святое в жизни?

9. Ваши увлечения?

10- Какие черты характера хотите перевоспитать в себе?
Образ Давыдова может быть рассмотрен по предварительно
написанному на доске плану, который может выглядеть так:

План

Давыдов - коммунист-двадцатитысячник, рабочий Красно-
путиловского завода. Прошлое Давыдова.

Детали его портрета. Естественность и простота в обра-
щении с казаками.

Стремление окружить себя активом, выступление на первом
собрании особенности речи, индивидуальный подход к людям, сила
личного примера.

Разворот классовой борьбы в восприятии Давыдова, ошибки
и промахи в оценке отдельных людей и событий.

Чувство самокритики, стремление не только учить массы,
но и учиться у них.

Потребность в знаниях. Работа над собой.

Душевная открытость, доброзелательность, сердечность
и отзывчивость. Чувство юмора.

Личная драма Давыдова, потребность настоящей любви,
семейного счастья.

Светлая мечта о будущем, устремленность к нему.

Черты героизма в характере Давыдова.

Глубину характера образа Андрея Разметнова поможет рас-
крыть один из интересных методов анализа "от художественной
детали - к целому". Вглядываясь в портрет председателя гремя-
ченского сельсовета, учащиеся отмечают, что глаза его "ясные,
как летнее небошко" и отталкиваясь от этой детали, учитель
заставляет всмотреться внимательнее в душу, казалось бы, меди-
тального, незлобивого, верного почитателя таланта деда Щукаря,

Андрея Разметного. "Синее небушко в глазах у человека, который так много перенес: об этом говорит и синий шрам, оставшийся от гражданской войны и рано поседевшая голова, после трагичной гибели жены и сынишки. Прошлое должно было бы ожесточить его, сделать мстительным, злопамятным, а не нас смотрит человек необыкновенными ясными и синими глазами, говорящими о человечности, о чистоте помыслов, об искренности и доверии к людям. Художественная деталь поможет раскрыть глубоко и верно неизбывный, горький мотив верности первой любви. Три эпизода в романе звучат необыкновенно свято и торжественно: рассказ Андрея о своей трагически уничтоженной врагами семье и эпизоды на могиле жены, и опять детали, раскрывавшие внутреннее состояние героя, глубину его горечи и страданий по несбывшемуся счастью: "сцепив куцые сильные пальцы и стиснув зубы, смотреть прищуренными глазами за туманную кромку горизонта, словно пытаюсь в дымчатом мареве разглядеть свою забытую молодость, свое недолгое счастье? А быть может, и так. Ведь мертвое, но дорогое сердцу прошлое всегда хорошо просматривается либо с кладбища, либо из темных потемок бессонной ночи..."

Сколько таких бессонных ночей было в жизни Андрея Разметнова, чья жизнь действительно полна мужества и высокой нравственности.

Внимание к детали развивает эстетическое мышление, потребность и умение "заглянуть" в подтекст, то есть исследовать художественное произведение самым увлекательным и рациональным в условиях школы способом.

Поиски новых методических путей анализа художественного произведения — это поиски новых путей изменения самого характера урока, когда из обычного "учебного средства" он

вырастает в "мастерскую человеческого общения", воспитывает способность переживать и сопереживать, что является неременным условием обретения учениками подлинной интеллигентности.

И тогда, вероятно, в библиотеках не услышишь подобной реплики: - Дайте мне роман "Мать" и что-нибудь художественное...

Екатерина Трифонова - преподаватель по
русскому языку в Русской языковой гимназии
им. "М.Горького" - г. Русе

ЕМОЦИОНАЛНАТА АКТИВНОСТ НА УЧЕНИЦИТЕ - ВАЖЕН ФАКТОР ЗА ЕФЕКТИВНО ЛИТЕРАТУРНО ОБУЧЕНИЕ

Емоциите, преживяванията на човека са израз на неговата най-дълбока психическа същност. Всеки човек има свой емоционален свят и затова не е без значение какви чувства ще се окажат водещи в неговия живот, ще дадат облик на личността му. Има чувства, недостойни за човека, има чувства светли, благородни. И колкото чувствата са по-богати, по-възвишени, повече обществено значими, свързани с високи идеали, толкова личността е по-пълноценна, повече полезна за обществото. Благородните чувства подтикват към подвизи, към прояви на мъжество и героизъм. Такива чувства са вдъхновявали великите хора, за да отдадат всичките си сили, целия си живот в служба на човечеството. Но има чувства и от друг характер. Обладан от пагубна страст, човек може да деградира, да стане непълноценна личност, да извърши дори и престъпление. Нашият съвременник трябва да бъде емоционално богат и отзивчив - да изпитва съчувствие към страданията на хората, да се радва на техните успехи, да ненавижда всичко, което пречи на нашето развитие. Същевременно той трябва да гори от желание да извършва самостоятелни възвишени дела за благото на обществото и Родината.

Такива високоблагородни действителни чувства трябва да изграждаме у младите хора, за да стане техният живот осмислен, изпълнен с красота и романтика. Художествената литература формира чувствата, възгледите, цялостната личност на човека.

Педагогиката днес счита, че богати по съдържание уроци, но лишени от емоции са скучни, а отдавна е забелязано, че скуката е най-опасният враг на учението. Затова сега често се цитират древните мъдрци, които казвали, че ученикът не е

съл, който трябва да бъде напълнен, а факел, който да бъде запален. Необходимо е да се работи повече за емоционалното развитие на младия човек, за обогатяване на неговата емоционална култура. Емоциите, преживяванията на човека са израз на неговата най-дълбока психическа същност.

Необходимо е да активизираме емоциите, въображението и представите на учениците чрез насочването им към образно-емоционалното съдържание на произведението, което предстои да се чете. У учениците трябва да се събудят чувства, близки до онези, които съдържа творбата. Това предварително настройване помага да се създават по-интензивни вътрешни връзки с образно-емоционалното звучение на произведението.

Встъпителното слово на учителя е "емоционална настройка", без която не бихме могли да си представим работата по литература. Уводната част има значение на увертюра и определя ефекта от първата среща с произведението.

Например преди четене на "Илиада" разказвам или прочитам подходящи старогръцки митове от книгата на Кун. Това заинтригува учениците и те обикновено прочитат всичките митове и легенди и след това сами ги съпоставят с разглежданите старогръцки творби. Емоционална нагласа може да се постигне и чрез подходящи илюстрации /"Илиада", "Дон Кихот", "Под игото" и др./ описание на обстановката, в която се развива действието, четене на сходни произведения и най-вече чрез художествено изпълнение. Доброто художествено изпълнение на литературното произведение е сериозна предпоставка за правилното му възприемане от учениците. За тази цел най-добре служат както изпълнението на известни актьори, записани на грамофонни плочи, така и непосредственото "живо" озвучаване на текста.

Руският методист Зстрогорски пише: "Трябва да се види

как внимателно класът се отнася към четенето, каква напрегнатата тържествена тишина се въдворява в целия клас, с какъв облесък се възпламеняват очите на младежите, когато майсторски се чете от учителя някое прекрасно стихотворение".

Когато разглеждам поезията на Д. Чинтулов, на учениците поставям предварителни задачи за часа:

1. Къде е родното място на Чинтулов и в каква семейна среда израства.
2. Къде и какво образование получава.
3. Дейността му в България.
4. Тематика в творчеството му. Начало на творческата му дейност.
5. Подбуди за създаване на революционните му песни.
6. Как в стихотворенията му се разкрива робската участ на народа и какъв път за освобождение на народа бележи той.

В началото на часа пускам запис на магнетофонна лента - изпълнение на Чинтулови песни. Веднага се почувствува едно бодро, възторжено и патриотично настроение.

Задавам въпрос: "На какво се дължи действената, мобилизираща роля на песните му?" - отговарят: "На бойното съдържание, на глаголите, които са в повелително наклонение и чрез тях се постига тази действена мобилизираща сила на стихотворенията".

Задавам последователно въпросите: "Кои са факторите за идейното и творческо израстване на поета?", "Какъв е характерът на първите му произведения?", "Кои са подбудите, които го карат да създава революционни песни?". Учениците изтъкват, че Чинтулов е обхванат от горящ патриотизъм, че ненавижда поробителите. Насочвам ги към този факт, че Чинтулов зове на

борба срещу целия турски народ и задавам въпроса: "Прав ли е той?" Умелото ръководене на тяхните разсъждения ги довежда до правилни изводи. Изтъква се болката на Чинтулов, с която говори за ролята на неговите съвременници, изяснява се с каква цел той напомня за историческото минало на народа и го кара да взема пример от свободните страни. Учениците проследяват пътя на борбата към свободата в поезията на Чинтулов "Вятър ечи, балкан стене", "Къде си вярна, ти любов народна", "Стени, стени, кнак балкански"/. Единиците осъзнали се българци се призовават всички, които носят "мъдро сърце и български ум" да поемат пътя на въоръжената борба. На призива ще се отзоват първо младите, а след това ще се вдигне целият народ, който трябва да се възползува от упадъка на турската империя. За Чинтулов е ясно, че народът трябва да разчита преди всичко на собствените си сили - "Начало покажете вий", но е уверен, че с готовност ще се притекат на помощ на въстаналия народ братските славянски народи.

Задавам въпрос: "Как Чинтулов доказва действителната сила на поезията?" Учениците изтъкват каква роля са играли стиховете му, като посочват примери от произведения, от спомени на негови съвременници.

На въпроса: "Защо и днес стихотворенията на Чинтулов са любими?" учениците правилно изясняват, че силата на възрожденския патриотизъм се пренася и в нашата епоха, че той буди бодро, жизнелюбно настроение. Часът завършва и учениците несприхливо запяват песента "Стени, стени, кнак балкански", което говори за силното въздействие на Чинтуловата поезия и върху нашите съвременници.

Важно средство за засилване на емоционалното въздействие на художественото произведение е свързването му с моменти

от живота на писателя. Това много спомага за изграждане ясна представа за душевното състояние на поета, когато е сътворявал произведението си. Знаем, че всяко художествено произведение се ражда много трудно, че то се откъсва от ума и сърцето на писателя. Например стихотворението: "Предсмъртно" Вапцаров е написал два часа преди смъртта си и листчето със стихотворението незабелязано е подал в ръката на жена си. Д. Дебелянов е обхванат от размисли за живота и смъртта, когато е на фронта и е видял изпръсканите с кръв писма на убит противник. Това го подтиква да напише прекрасното стихотворение "Един убит" и т.н.

Задачата на учителя по литература да възпитава чувства, да разширява емоционалния опит на учениците е особено важна и отговорна. Необходимо е той да създаде всички условия /доколкото това зависи от него/ за пълноценно емоционално възприемане на литературното произведение, да осигури най-близко и продължително общуване с него. Учителят трябва да се стреми не само да изгради у учениците вярна представа за образите, картините и събитията, не само правилно да разбират идейното обогатяване и художествените особености на съответното произведение, но същевременно да формира и правилно емоционално отношение към целия свят, сътворен от автора. Нещо повече дори: по време на анализа в душите на учениците да затрептят и нови чувства, неизпитвани при предварителния прочит на творбата.

Силно емоционално обогатени са часовете, в които разгледаме романа на Балзак "Евгения Гранде". С възмущение учениците говорят за нещастieto на Евгения и майка ѝ, причина за което е обществено-историческата действителност и хората, които създава тя, каквито са Феликс и Шарл Гранде. Емоционалната актив-

ност на учениците е голяма при обсъждането на въпроси от такъв характер: "Причина за нещастieto на Евгения". "Образът на Феликс Гранде или на Шарл Гранде от нравствена естетическа гледна точка", "Какво пречи на Ф. Гранде да бъде добър съпруг и баща?", "Какво бихме направили, ако имаме богатството на Гранде?", "Как бихте постъпили на мястото на Евгения?", "Местоотношение към Евгения?" и други. По тия въпроси учениците разсъждават за красивото и грозното в живота и художествената литература, поставят се на мястото на литературните герои, осъждат ги или им съчувствуват, възпитават у себе си нравствени добродетели. Проведох и умсто упражнение на тема: "Размисли за дружба и любовта на основата на отношенията между Евгения и Шарл". По такава тема не може да се говори без чувство, без ярко изразено лично отношение. Активността беше голяма. Изказани бяха правилни мисли и разсъждения. За домашно упражнение на различните класове дадох различни теми, които изискват също активно емоционално отношение "Парите покваряват човека, опустошават душата му", "Размисли за красивото и грозното у човека, породени от романа "Евгения Гранде", "Гибелната роля на парите в условията на буржоазното общество", "Феликс Гранде - човек с бронзов характер", "Скъперникът Гранде - жесток тиранин въкъш".

Емоционалното въздействие на художествените произведения се дължи на техния образно-емоционален и сетивно-възприемлив характер и се обяснява с факта, че емоциите и чувствата са неделими от усещанията, възприятията, представите, образите, нагледите, мислите на човека. Художествената творба събужда в съзнанието на този, който я възприема, образ и наглед, усещания, възприятия, представи. Те от своя страна идват винаги емоционално обогатени, свързани с емоции, с чувства, с нас-

тросения. Въображението на възприемачия пресъздава образното съдържание на творбата и чрез него предизвиква съответстващите повече или по-малко близки и сродни емоционални преживявания. Образното е неделимо от емоционалното и оживяването на първото във въображението на възприемачия пробужда в съзнанието му второто. Поради това емоционалната възпитателност на творбата в процеса на възприемането ѝ не зависи от нейните качества. Важно значение има по-голямата или по-малката емоционалност на възприемачия и по-специално неговата емоционална памет.

При разглеждането на стихотворението: "Обесването на В. Левски" от Хр. Ботев се спирам във възпитателното си слово най-напред на Левски като историческа личност и на неговото значение за национално-освободителната борба у нас. Показвам с епидиоскоп картината на Л. Дичев "В. Левски основателя комитет". Говоря с емоционален тон за подлото предателство на поп Кръстьо Луканов и показвам картината на Н. Колухаров "Завлавянето на В. Левски". Говоря за неговото твърдо държание пред съда и пред бесилото, след което показвам картината на Б. Ангелушев "Обесването на В. Левски". В същото време пускам запис на магнетофонна лента художествено изпълнение на стихотворението "Обесването на В. Левски" на фона на мелодията на същото стихотворение. Безспорно в класа е създадена емоционална ситуация. Учениците се пренасят в оная мръчна епоха за българския народ, когато той трябва да се раздели с още един скъп за него син - апостолът на свободата. На 6.II.1973 година Левски увисва на бесилото, което се явява най-прекия път към безсмъртието на героя.

На въпроса как е изразена в стихотворението всенародната скръб по скъпата жертва, учениците отговарят също емоцио-

налното съдържание на стихотворението с художествената му форма, умело разкриват значението на природната картина, по образа на гарвана, който прави картината още по-зловеща. Много трагизъм се внася чрез природната картина, която е в синхрон с тежката робска действителност. Народната скръб е разкрита чрез градация. Учениците достигат сами до извода, че такава голяма скръб може да бъде предизвикана само от смъртта на необикновена, изключителна личност. Те се възхищават от умението на Ботев да разкрие внушителния образ на Левски, който дори и в смъртта си е страшно силен и дори и тогава поражда възторг у народа.

При разглеждане на Омировата "Илиада" учениците могат да се поставят в проблемна ситуация с въпроси от този род: "Не е ли Ахил изменник на родината си, дезертьор при оттеглянето си от боя след свадата с Агамеленон?", "Как възприематте обрежите на Ахил и Хектор, какво отношение към тях пораждат постъпките им?" При разсъжденията, които правят те, се достига до интересни изводи. Учениците говорят с ярко подчертано лично отношение, с много чувство за тези герои. Един се възхищава от Ахил, други го осъждат заради неговото жестоко отношение към Хектор. Безспорно е мнението им, че и Ахил и Хектор са образи на древните гърци, носители на физическа сила и красота. Пред тях нашата героична младост и воинска доблест се прекланя не само Омир и древните гърци, но и ние днес. Твърде горещи са споровете по въпроса за положителните и отрицателните качества на тези герои. При тях се подчертават субективните особености на учениковата личност.

С болша учениците говорят за друг Омиров герой - Троян. С болша, защото той не е разбран от войниците и е унижен

от Одисей, защото Омир го е представил толкова уродлив. Като реалист Омир не може да не разкрие истинската му същност и ние разглеждаме образа му от съвременни позиции. Убедително учениците доказват, че Терсит не е бърборко, а бунтар и го първ бунтар в световната му литература, дързък борец срещу произволите на родовата аристокрация, който зове към бунт. Неговият протест се явява израз на противоречията между родовата аристокрация и демократично настроените войни. Емоционална атмосфера се постига чрез поставения от мен въпрос: "Направените съпоставки между митогледа на твореца и осмислените от него жизнени фактори".

Учениците се пренасят в оная далечна епоха, когато Омир, певецът на родовата аристокрация, не е могъл да възприеме като нещо естествено надигащия се народен протест срещу господстващата класа и се е постарал да предизвика у слушателите чувство на неприязън към Терсит.

Другите изкуства /особено музиката/, които изпълняват ролята на активизатори, създават естетически фон за пряко емоционално възприемане на литературните творби. Например запис на магнетофонна лента на рецитал от Яворови стихотворения, изпълнени от артиста Л. Кабакчиев, осъществява на музикален фон /пиеси от Дебюси, Шопен: П. Владигеров и други/ настройват във висша степен активно емоционално възприемане. Учебно-техническите средства създават емоционалност, развиват въображението. Картините, музиката, словото, спомагат учениците по-лесно да вникват в подтекста на литературното произведение, събуждат емоции, създават атмосфера за преживявания, активизират познавателната дейност на учениците, позволяват им по-цялостно и задълбочено да възприемат произведението и да се пре-

несат в неговия свят. Въпросът: "Какви представи буди у Вас картината на бурята в стихотворението на Ботев "До моето първо любе?", раздвигва образното мислене, разгръща тяхното възбуждане, емоции, асоциативност, което помага за по-емоционалното възприемане на творбата. Емоционалността в урока се засилва, когато идейното съдържание в литературното произведение се възприема в единство с художествената форма, когато се поставят задачи с творчески характер и проблемност познавателни въпроси - задачи, които връщат учениците към текста и установяват нов духовен контакт с художествената творба.

При разглеждане на поемата "Изворът на Белоногата" от П.Р.Славейков провеждам упражнение за развиване устната реч на учениците на тема: "Българската девойка в изкуството", като поставям предварително задачи:

1. Да потърсят произведение на живописца, в поезията, прозата, киното, където се разкрива образът на българската девойка.

2. Да си припомнят народните песни: "Иринка сиво гълъбче", "У Недина слънце грее" и други.

3. Да потърсят картини от Вл. Димитров - Майстора на тази тема.

4. Да могат да подчертаят топлотата, обичта и възхищението на авторите от българската девойка.

За часа учениците носят най-много народни песни и произведения на живописца, в които преобладават картините на Вл. Димитров - майстора: "Момиче с рози", "Момиче с ябълки", "Селска сватба" и други. Носят още картината на А. Михов "Младата овчарка", картини, разкриващи образа на българската жена /Хр. Станчев - "На нивата", Ст. Венев - "Прощаване" и други/. Раз-

мислите по картините и художествените текстове учениците свързват с моралните добродетели на българката, носителка на които се явява Гергана отпоемата "Изворът на Белоногата". Те се възхищават от тях, пречупват ги през субективното си виждане, от което ясно проличава характерът на учениковата личност. Различията на учениците водят до формиране на морални добродетели в характера им.

Когато разглеждаме повестта на Л. Каравелов "Българи от старо време" винаги отделям време, за да се спрем на лирическото отстъпление. "Обичам те, мое мило отечество, обичам те, мой мили крайо!" Прочетено изразително, то има силно емоционално въздействие, свързано непосредствено с патриотичното възпитание на учениците. У тях се поражда чувства на национална гордост, че тази прекрасна земя е тяхната родина.

Изобилен материал за възпитателно въздействие съдържа Гьотевият "Фауст", стига да успеем да събудим у учениците интерес към него, стига да успеем да ги накараме да съпреживяват неговите възмения и творчески търсения. Въпросът, поставен пред учениците за осмисляне "Как възприемаме образите на Фауст и Вагнер?" поражда много емоции. Учениците разсъждават върху творческите търсения на Фауст и задоволяването на Вагнер със сухите пергаменти, върху отношението на двамата към природата и към народа. Емоционално и с творческа активност преминават и часовете, в които разсъждаваме на какво се дължи трагедията на Маргарита, защо тя не тръгва след Фауст, когато ѝ предлага да избяга от тъмницата, защо Фауст не се оженва за нея?

Идеите, вложени в трагедията, могат напълно да се осъществяват, а е много важно при анализе на художествената творба да се намери подходящ начин за осъществяване идеята на произве-

денното. За изясняването и осмислянето на идеите, поръсват във "Фауст", отделят специален час, като поставям предвиденията задача да извлекат идеите, вложени в трагедията и да подберат доказателствен материал за тяхното изясняване. Учениците сами достигат до извода, че удовлетворение от живота човек може да получи само когато се труди за обществото, когато спомага животът на хората да стане по-хубав, по-интересен. Разискваме и върхудопълнителните идеи, вложени в трагедията: в труда и свободата е залогът за щастието и благоденствието, за пълното опазване на смисъла и тайните на битието, човек не трябва да се отдава на празни мечти. Само близостта с всичко земно ще му позволи да разбере това, което отива в реалния свят, да проникне в тайните на битието. Обсъждаме и идеята, че науката няма нищо общо с религията, която спъва човека и му пречи в неговата творческа дейност, че критиката е основа на напредъка, че отрицанието е необходимо, за да се постигне напредък, а самодоволството спира прогресивното развитие. Учениците долавят идеите на Гьоте, че животът е непрекъснато движение и борба, че за свободен и щастлив живот е достоен само този, който се бори за него и други. Домашна задача поставям на учениците да се подготвят за устно изложение на тема: "Фауст - олицетворение на творческото и борческото начало у човека", когато си съставят подробен план и въвеждат в него нужните цитати. След този час поставям за писмена домашна задача да се разработят литературно научните теми:

"Проблемът за смисъла на човешкия живот в трагедията "Фауст" /IX "а", "б" кл./ и "В какво се състои щастието - в борбата за висока цел или в постигането й /"в" и "г" клас/.

Това са теми, които изискват емоционално отношение към разглежданите проблеми, но това емоционално отношение трябва

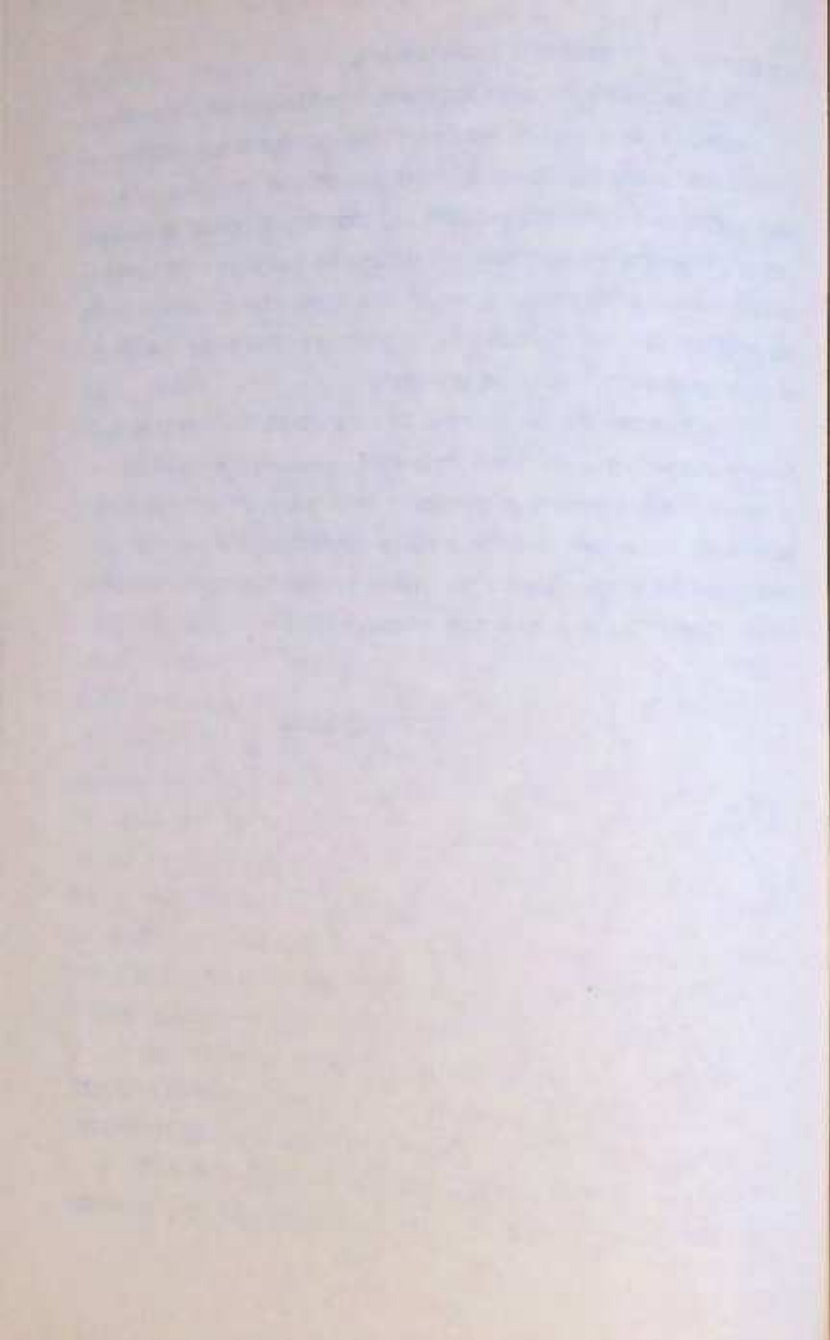
непременно да се свърже с рационалното.

Най-интересните теми поставям за обсъждане пред класа.

Трябва да умеем да свържем разглежданото произведение с друго произведение от същия автор или от друг автор и особено с друг вид изкуство /музика или живопис, кино или театър/. Тогава учениците се активизират, защото не само, че учат нещо ново, но ако са запознати с въпросното произведение, ще проверят себе си доколко правилно са го разбрали. Тук става въпрос за така наречените "възлови моменти".

На ученика гледам не само като на обект, но и като субект на обучението, от чието отношение, поведение и ерудиция до голяма степен зависи създаването на емоционална атмосфера, появата на творчески импулси у самия преподавател и успешно провеждане на урока. Винаги се стремя художествената творба да минава през сърцето и да стига до ума.

Н. КАМЕНОПОЛСКА

ЕМОЦИОНАЛНОТО НАЧАЛО В УРОЦИТЕ ПО ЛИТЕРАТУРА -
ВАЖНО УСЛОВИЕ ЗА ПОСТИГАНЕ ОПТИМИЗАЦИИ В УЧЕБНО-
ВЪЗПИТАТЕЛНАТА РАБОТА

Дългогодишната ми практика като учител по български език и литература в Гимназията с преподаване на руски език е утвърдила у мен, както у всеки мой колега, разбирането, че художественото възприятие е сложен психологически процес, чиито главни три страни са сетивното, емоционалното и интелектуално въздействие. Известно на всички е това, че сетивното възприемане е свързано с възприятията, представите, въображението, емоционалното - с чувствата и преживяванията, а интелектуалното - с мисленото.

Всекидневна задача на учителя е да организира своята работа така, че чрез нея да се осъществи равноправното развитие на мисленето и на въображението, на представите и на чувствата.

Учителят по литература е длъжен да поддържа постоянен духовна връзка с учениците си. Към това го насочва самия учебен предмет, който преподава. В предвидените по програма литературни творби е отразен животът с цялата си сложност и многообразие, в тях се разкриват съдбите на милиади герои, поставят се за разрешение много проблеми, намират израз редица авторов. идеи и концепции.

Чрез подбора, систематизирането, свързването и осмислянето на всичко това, учителят трябва да проникне и разбере мисленето и чувствуването на младите хора, да ги напътствува и води към голямата цел - многоостранно изграждане на личността - формиране научен мироглед и възпитаване в комунистическа нравственост.

Без да пренебрегвам другите страни на сложния психо-логически процес на възприемането и въздействието, аз си поставям скромната (но не по-малко трудна) задача - да разгледам, доколкото позволяват знанията и опита ми проблема за емоционалното начало в уроците по литература като важно условие за постигане оптимизация при възприемането на учебното съдържание и за възпитаване чувствата на учениците. Този проблем ме е вълнувал години наред и сигурно ще си остане траен мой интерес и за в бъдеще.

Как са основанията за това?

В училище художествената литература е едно от най-силните средства за възпитаване у учениците висока емоционална култура, която стои в основата на цялата нравствена култура.

Развитието на способностите им емоционално да възприемат литературните факти има първостепенно значение, защото без емоционален отклик на скръбта, хумора и възторга, които съдържат в себе си произведенията на художествената литература, няма пълноценни естетически възприятия.

Така че за да овладеят съдържанието на художествените произведения, учениците трябва не само да ги разбират, т.е. интелектуално да ги възприемат, но и да съприкажат емоционално естетическите идеи, заложили в тях.

Ушински пише:

"Нико - нито думите, нито мислите, нито посланията даже не изразяват така върно нас самите и отношението ни към света, както нашите чувства".

А Ал.Твардовски изтъква:

"Часовете по литература трябва да бъдат часове на

въодушевление и емоционален подем и дори на нравствено прозрение. Към литературното произведение трябва да се пристъпва не с намерение да се препарира, да се раздели на части, да се разглоби и сглоби, а да се получи от него истинска наслада".

Чрез преживяванията, предизвикани от съдбата на героите на литературното произведение, учениците проникват в тяхната душевност и опознават нравствената им същност, изпитват към тях съчувствие, любов или омраза. По този начин те получават емоционално познания за тях, а прочетеното влияе на техния мироглед, психическа нагласа, лични емоционални преживявания. Този вид преживявания съдържа у себе си естетическа оценка.

Без емоционално възприемане и анализ на литературните факти от "Илиада" и "Антигона", от "Люпея на заоравените" и "Под игото", от лириката на Смирненски и Вапцаров е невъзможно да се разбере и почувствува пълноценно идейно-естетическото богатство на тези творби.

Според мен от особено значение е емоционалната връзка между твореца и читателя и ролята на учителя като посредник между автора и ученика.

При четенето и анализа на художественото произведение учениците трябва да чувствуват личността на писателя и неговото отношение към действителността, да вишкват в неговото майсторство и идейни позиции. Представата за твореца създава емоционално активно отношение към него. В тази насока има наблюдения и впечатление за работата си с учениците при разглеждане на произведенията на Ботев, лв.Вазов, Алеко Константинов, Ел.Пелин, Нворов, Смирненски, Вапцаров.

Нужно е да се обърне внимание и на въпроса за емоцио-

налния отклик у отделните писатели, породен от съприкосновението им с действителността, специфичното отреагиране на всеки един от тях към сродни жизнени обстоятелства, явления и събития. Например често с учениците обсъждаме темата "Септемврийското антифашистко въстание през погледа на Гео Милев, Асен Разцветников, Ангел Каралийчев, Антон Страшимиров".

Главната задача на учители по литература е не толкова да бъде източник на информация, колкото посредник между обучаващите ученици и автора, който помага на ученика да открие в себе си своеобразен отражател на художественото съдържание на произведението.

В съветската педагогика се употребява термина "транслация". Процесът на транслация се съпровожда или обуславя от предаване думите на автора на езика на чувствата, адресирани към учениците. Това предаване на информация в резултат на собствената интерпретация на произведението, което оживява в чувствата на учители е и най-краткият път към емоционалната сфера на учениците.

Като преживява непосредствено четените откъси от художествения текст, учителят в същото време контролира своите преживявания, така че те да бъдат осмислени, да не пречат, а да способствуват за постигане на по-голяма изразителност.

Наред с това е необходимо учителят да се отнася с голямо внимание към емоционалния живот на учениците, да умее да разбира характера на психологическите реакции на класа. За това са нужни наблюдателност, опознаване на учениците. Те помагат за осъществяване целенасоченост и резултативност в урочната работа.

Добрата организация на урока изисква прилагането на методи и средства за създаване на емоционален фон в един или

друг момент от неговото протичане. Това се постига като се набелязва "партитурата" на чувствата, които ще намират израз в урока. Трябва да се обмисли организацията за настройка на авторовите мисли и чувства, да се обърне внимание на жанра на произведението, което ще подпомогне учениците към по-лесно възприемане.

Емоционалният фон на урока е резултат от изразителното четене на учителя или използване на магнетофонни и грамофонни записи на именити наши рецитатори, разнообразни разумно и дозирано подобрени средства за нагледност като диапозитиви, кадри от художествени филми и др.

От голямо значение според мен е емоционалният тон на учителското слово. Затова е нужна волева готовност за емоционална нагласа на учителя. Без нея липсва оная определеност и изразителност в отношението на учителя към произведението, защото е невъзможно емоционално увеличаване на класа без емоционално отношение на самия учител към писателя.

Първо важно условие, за да се почувствува и разоере литературното произведение, е изразителното му прочитане. Това е възможно, когато разглеждаме лирически и кратки епически творби. То не може да се осъществи успешно без предварително запознаване с текста, което предполага четещият да е помислил за неговото правилно интерпретиране.

Задача на учителя е постоянно да разширява кръга и да увеличава ороя на добрите четци-ученици. Това постигам чрез провеждане в часовете за устни упражнения на кратки курс по изразително четене. В него се изясняват на учениците характера на изразителното четене - върно разбиране на произведението, върно предаване на мислите и емоционалния заряд. То е пълнуващо четене, което трябва да накара читателя да се потопи в емо-

ционалната атмосфера на автора, да пренесе авторовите чувства у себе си. Казвам на учениците, че при изразителното четене трябва да имат пред вид винаги трите компонента: автор, интерпретатор, слушател. След това ги запознавам с понятията: дикция, логическо ударение, емоционална пауза, сътекст, подтекст, интонация, темпоритъм, приспособяване и перспектива на четенето. Следва обикновено прочитане на произведението за осведомяване. Посочвам основната идея и с няколко изречения набелязваме главната логическа структура на произведението. Целим втори прочит за усвояване на логическото ударение и след това емоционален разбор за откриване на основните чувства и настроения. Например основното чувство в стихотворението "Писмо" от Напщаров е революционният оптимизъм. С помощта на учениците аз се стремя това чувство да вметя в тяхната психофизика, в тяхното съзнание. Посочвам някой да го прочете изразително и ако той не може да стори това, намесвам се пак аз, намесват се и ученици допри четци и се стремим с общи усилия както скулптора да лепим или да махаме по нещо, за да се получи най-верен тон на изпълнението. Държим сметка за подтекста, темпоритъма, емоционалните паузи, за приспособяването и естествеността на тона. Целта е учениците да почувствуват и преживеят силното емоционално въздействие и идейно-художествената изразителност на текста.

Много прав е Самуел Маршак, като казва: "Щастлив е онзи учител, който успява леко и свободно да премине от просто четене към съзнателното, задълбоченото, а от тук и към изучаването и анализирането на художественото произведение, без загубване на онази наслада, която дава на човека изкуството".

В урочната си работа аз се стремя, доколкото ми е възможно, към постигане на това, за което говори Маршак.

Например при анализа на стихотворението "Кочо" от Вазов, след изразителното му прочитане от мен, насочвам вниманието на учениците към лирическото встъпление, което така стагнато и синтезирано отразява идейно-емоционалната атмосфера на цялото произведение. Чрез въпроси към учениците установявам, че последователно употребените четири антитези разкриват противоречията на епохата и ярко подчертават смисъла и значението на подвига на перушеници. Още първото четиристишие пробужда чувства на горещ любов и преклонение пред героизма на въстаниците и заклеиява вековния тиранин за неговите зверски изстъпления.

Доложили основният емоционален тон, учениците доказват, че лирическият разказ, който следва, е изпълнен с възторг от гордата борба на перушеници и с безгранична омраза към враговете. С мое насочване и помощ те откриват пълното съпадение на мисълта и чувството на характера и преживяванията на защитниците с намерения литературен израз – контрасти, изброявания, възклицания, изненади.

По-нататък в хода на урока всяко ново описание, всеки нов епизодичен образ изпълва душите на учениците с нови външения. Забелязвам как в очите им проблисват любов и омраза, възторг и гневно порицание. Не е трудно да ги убедя, че Вазов е имал за задача не да ни запознае подробно с всичко случило се, а да вкуши по емоционален път чрез възнуващ лирически разказ великия нравствен и патриотичен смисъл на това събитие.

Отправлям въпрос към учениците: "Кое дана сили на защитниците да се сражават до последния миг от живота си и получавам отговор:

Ученичката А.К.: "Те съзнават безизходното си положение и предпочитат да умрат достойно, отколкото да станат гавра в ръцете на поробителите".

П.М.: "Героите са изпълнени с чувство за чест и национално достойнство. Тяхната твърдост идва от храброто държане на близките им - жени и деца, бащи и майки".

При анализа на одата намирам за необходимо повторно паразитално да се прочете лирическото отстъпление "Перушца следа, гнездо на герои", защото то е кулминация на възторга и преклонението на Базов пред подвига и саможертвата на въстаниците и никак естествено води към героично-трагичната развръзка на творбата.

На въпроса "Защо в най-критичния момент от съпротивата на перушци Базов насочва вниманието ни към стария бунтовник Кочо", учениците отговарят:

В.П.: "Защото върху фона на общата трагедия по-ярко се откроява безпримерният героизъм на Кочо".

Б.Л.: "В Кочо се представя обобщен образ на нравствена сила, саможертвата и националното достойнство на народа".

Обобщаваме: Стихотворението е израз на големата духовна сила и твърдост на българина, запазил своята национална черт и име през годините на най-жестокото робство. В това се крие неговото неотразимо и неповторимо патриотично въздействие.

Установил съм, че колкото по-ясно и по-живо, по-конкретно с помощта на преживяванията, житейския опит и изображение то си учениците си представят събитията и героите в произведението, толкова по-силно изживяват чувствата им, вникват в техните идеи, мисли и психика.

Доколко емоционално и с интерес ще се възприеме и анализира едно произведение, зависи от майсторството на творца, както и от начина, по който то ще бъде интерпретирано. Учениците трябва да разберат и почувствуват, че големият художник преживява дълбоко и силно онова, което художествено пресъздава. Това с особена сила се отнася до Яворовата поема "Градушка".

Анализът на забележителната Яворова творба "Градушка" осъществявам в общи линии така.

Преди прочитането на произведението запознавам учениците с подтиците, които са накарали Яворов да я напише. По повод на това поетът споделя:

"Аз съм чувствувал тази болка и съм търсил да дам израз на този своеобразен род страдание, да остане у читателя тъкмо това чувство, което има у мен. Аз съм следвал всеки стих, вади ли частица от това чувство и прилепва ли се към по-горния".

От тези признания учениците разбират, че градушката, преживяна от селяните, е била преживяна и като "тъпа" лична болка от поета.

Впоследствие при анализа напомням на учениците за това и се стремим в отделните моменти да свържем изживяното нещастие от народа с така останалата жива и почти физическа осезаема болка в душата на поета.

Предпочитам сам да прочета изразително поемата пред учениците, защото по този начин смятам, че се осъществява по-ясна връзка между учителя и учениците, чрез слушане на неговото живо слово.

След кратка пауза поставям въпрос пред учениците:

"Какъв е основният емоционален фон на произведението?"

Те без колебание и забавяне отговарят, че е тъмен емоционален поради това, че в него се разкриват неволите, страданията, нещастията на селяните, в условията на тогавашния живот, причинени от природните стихии и бедствия.

Минавам към конкретен анализ чрез въпроса:

"Какъв характер има прологът на поемата?"

Отговорът е – монолог във форма на изповед, изпълнена с безпределна болка и черно отчаяние. Прологът е в пълен синхрон с тежкия и безрадостен селски живот. Това Яворов е постигнал с голямо емоционално внушение чрез характерните изброявания, народни епитети и тонацията на героите и градацията при хрисането на природните бедствия.

Със следващия въпрос насочвам учениците към чувствената преживяваността, които будят в душите на селските труженици асфалтираните благоприятни за посевите пролет и лято. Картината контрастна на първата и от нея струят поезия, музика, багри. Чениците отговарят, че селяните преживяват мигове на радостни идеали и трепетно и нетърпеливо очакване час по-скоро нивите да узреят и те да оберат богатите им плодове. Великолепните метафорични изрази и запърхалата в гърдите плаха радост с неповторима изразителност разкриват умилението, което довежда до литвеност изтерзаните селски души. Обръщам внимание на хармоничното единство на музика и живопис, а употребеното бъдеще време "олекна ще", "до ще" като време за изразяване на съкровени надежди и очаквания.

Следващи композицията на произведението, се стремя разбера с какво възбужда и пленява учениците картината на шетливата утрин, помолвам ги да открият типично селското, овозо, българското в нея и уменията на художника да създаде

динамика, живост, раздвиженост на описанието, да изрази онова малко тържествено празнично настроение, обхващало всички в началото на трудовия ден.

Не отминавам незабележимо мястото и ролята на художествения детайл в края на тази част:

"и ето вече слънце грее
и на земята огън праща".

Този момент определяме като преход към контрастна картина и тревожни преживявания.

Чрез редица външни явления и прояви Яворов като добър психолог долавя и отразява душевното смущение, напрегнатостта и тежките предчувствия за нещо страшно и неотвратимо, които изпълват душите на селяните.

Учениците бързо и сравнително лесно и точно разкриват причините за обхващаните селяните тревога и страх.

Като опитен диригент поетът определя безпогрешно сложността и силата (партитурата) на чувствата и ги изразява чрез тревожната интонация на героите чрез градицията на напрежението, вътрешната реч и потиснатия вик на душите.

Задавам въпроса "Какво изразяват горещите молби на селяните, отправени към облака" и отговорът неизбежно идва:

Спомениге за многобройни минали беди, за глад и нищета, за безсилне и безпомощност оживяват в съзнанието на тружениците и ги карат да повярват в невероятното – с молбите си да омилостивят настъпващата природна стихия. Това поетът е показал чрез четирите възклицателни израза.

Но стихията е безпощадно неумолима. Учениците сами откриват, че разразяването на природната стихия е кульминация, център на поемата и на въпроса кои образи най-ярко се открояват

в този върховен момент, те отговарят – образът на природното бедствие и образа на човешкото страдание.

А каква връзка и взаимозависимост или между тях?

Отговорът е: те са разкрити в синхрон – колкото по-силна и унищожителна са бурята и градушката, толкова по-големи и неизмерими са човешкото страдание и нещастие.

Искам от учениците да посочат с какво Яворов постига такава изразителност и внушителност на образите. Те отговарят, че динамизма и драматизма на изображението са постигнати чрез богатата глаголеност, метафорите, емоционалните паузи, а страданието, прераснало в ужас и трагична безпомощност откриваме в задъхваните, нахъсани от тревога и напрегнатост стихове от сравненията без думата "като", възклицанията, алитерацията.

Без колебание учениците отговарят, че кулминация на отчаянието е последния стих от тази част: "...Спри...надей!

Труд кървав, боже, пожалей!"

От този стих извличаме мисълта за вечното зло и обреченост на селяните в условията на буржоазното общество.

Тя се потвърждава и чрез картините в епалогата – тъжна върволица от хора, еинали боси с "мъртвешки посивели лица".

На въпроса на какво напомня това тъжно шествие от съкрушени хора, учениците отговарят: на погребално шествие. Селяните страдат силно както, когато се разделят с близък любим човек. Градушката е "окенала" най-светлите им надежди.

В обобщението посочваме, че хуманистът Яворов изживява искрено, дълбоко и силно човешкото нещастие. Между редовете, в подтекста се дава неговия копнеж за един по-радостен, по-справедлив и щастлив живот за селските труженици.

Урокът завършвам с рецитация на творбата от Любомир Кабакчиев, записана на грамофонна плоча.

Чувствата и възменията в урочната работа по литература спомогат за възникване на представите и развитие на въображението у учениците. Затова колкото по-силни са чувствата и преживяванията, предизвикани от дадено произведение, толкова по-богати, по-живи ще са представите за това, което е изобразил писателят.

За водеща роля на емоциите в творческия процес Луис бромфилд казва: "Всеки може да си служи с думите, когато чувството зад тях е достатъчно силно". Този мисъл се отнася не само за твореца, но и за читатели, за възприемания творбата.

Потвърждение на казаното са разказите на Елин Пелин. Този чаровник на словото умее да заинтересува и увлече читателя, да награди възмиващи и силни образи.

При анализа на разказа "Ветрената мелница" първата мисъл на ума, кизналюбието на Дъбака и Христина карат непринудено учениците да приемат копнежите, радостта, щастието на героите като свои. Затова помагат мечтателността на Дъбака, закачливостта на Христина - онази постоянна емоционална раздизаност на душите им. Тези герои внасят оживление, оптимизъм у учениците, возбуждат в душите им обич и човеколюбие.

Анализът на Ел.Пелиновия разказ "На браздата" започвам, след като е прочетен изразително, с въпрос към учениците:

"Какво настроение създават картините на тихия напоителен дъжд и нежния пейзаж на живота?"

Те отговарят, че настроението в началото на разказа е весело, кизнерадостно. То стоиля бедняшката душа на Боне. В гърдите му кълнат трепетни надежди и очаквания за по-добър, по-сит живот.

Съвсем скоро няколко реда след началната картина настроението се променя при описанието на слабата и изнеможала Сивушка,

паднала в браздата, безским да тегли повече ралото.

Без въпроси учениците веднага откриват контраста между прекрасния поетичен фон, извади от художника и голямата сила на страданието, ограбчила в прегръдките си душата на бедняка.

На въпроса: "Какво е състоянието на Боне и какви са неговите преживявания в този момент" учениците отговарят:

За Боне това е истинско нещастие, което душевно го разстройва и го довежда до безумие.

В отчаяните опити на героя да вдигне падналата кравица учениците виждат пътя а безизходна и безнадеждност, в които изпада селянинът. На въпроса "Как писателят е подчертал тази безизходна?" те отговарят - "чрез повторенията "погледна полето, погледна нивата, погледна гората". В този страдалчески поглед има само мъка и отчаяние.

В края с общи усилия правим извода, че Е.П. като следи движенията в душата на бедния селянин сред тази богата на багри и звукове природа, ярко и силно успява да открие селската неволя и страдание в условията на буржоазното общество.

При разглеждане проблема "Природата и човекът в творчеството на Елин Палин", препоръчвам на учениците да прочетат предварително подбрани и определени от мен откъси от произведението на Елин Палин, в които най-пълно и дълбоко се чувства отношението на неговите герои към природата, тяхната съдбовна връзка, тяхното сливане с нея и нейното пряко или косвено въздействие върху човека. Обикновено материали използвам от разказите "Косачи", "Пролетна измама", "Край воденицата" и "Напасть божия".

След като предварително тези разкази са прочетени и е помислено върху тях с оглед на поставените цели, описанията на

природните картини създават у учениците образни представи и възхищение от красотите на родната природа, разкриват естетическите ценности на текста и на произведението. В клас, ако се прочетат изразително някои откъси от тези описания, анализът им във връзка с поставените задачи се осъществява самостоятелно и пълноценно от учениците.

Когато провеждам обобщителен урок на тема "Вазов народен поет", използвам като начало един случай от живота му — неговата импровизирана реч пред множеството демонстранти, дошли да протестираат против тогавашната правителствена комисия, съгласила се да подпише унижителните и заробващи България условия на Ньойския договор.

Демонстрантите се отнасят подозрително към обясненията, които дава един от членовете на комисията и въсторжано сикандират: "Вазов! Вазов!", тъй като домыт на поета е бил в съседство с Министерския съвет.

По думите на проф. Шанов, "сконфузени, министрите напуснали балкона и се скрили зад завесите на прозорците, облеени със студен душ".

Тогавашният Вазов, от възмущение просълзен, излиза на балкона на своя дом и произнася дълбоко прочувствено слово, в което сподели чувствата на народа и заявява, че обича България и българската младеж.

Притихналото множество с голямо възмущение изслушва речта му и в края заявява: "Покойници, вий в други полк минахте".

Учениците са развълнувани. Само дори от този факт те разбират колко близък по мисли и чувства на народа е Иван Вазов. В хода на урока по-нататък поставям на учениците поредица от въпроси, от отговорите на които да се разбере, че връзката на

писателя с живота на народа, с неговите страдания, стремежи и идеали за Назов е основно изискване. Тази връзка осмисли цялото му творчество и се превръща в негова съдба и сила.

В края на урока използвам моменти от статията на Стоян Ц. Даскалов: "Той ме е закарнал с любовта към България". Особено впечатляващ от тази статия е пасажът:

"...С какво според мене Назов може да бъде учител на днешните и бъдещите поколения писатели?

С неговата народност. Той е свързан с нашия народ и докато има български народ, ще има и Назов. Нещо повече, не дай боже да изчезне при едно нещастие на земята българският народ — ще остане Назов, чието творчество е населено с българския народ".

Преди две години с четирите единадесети класа, на които преподавах, изнесох семинарен обобщителен урок в Дома на българо-съветската дружба, главно поради наличието на просторна зала и подходяща сцена. Урокът ми беше на тема: "Творчеството на И. Йонков — извор на красота и човечност". Той беше последният заключителен урок, след като бяхме разгледали творчеството на Йонков, затова и въпросите към учениците бяха по-сложни и обобщаващи.

Ето някои от тях:

1. Какви са нравствените принципи на човека и писателя Йонков?

2. Как Йонков разбира стремежа на борбата за съвършенство на човешката личност?

3. От какво се ръководят и на какво се опират героите му в порива си към щастие и красота в живота?

4. Кое според Йонков е най-човешкото качество у човека? Този въпрос малко затрудни учениците и аз ги насочих към героя

от разказа "Песента на колелата". Тогавя някои успяха да дадат точния отговор – да бъде съзидател, творец на красотата.

5. Каква е Йовковата представа за красотата?

6. Защо ни стават симпатични дори и отрицателните герои на Йовков като Албена, Кенда, Шибил?

7. Как възприемате и тълкувате мисълта: "Йовков ни помага да бъдем чисти в изгрева и мъдри в залеза на живота си"?

8. С какво И.Йовков завладява нашите мисли, чувства и съзнание? Открийте тайната, която му предава очарованието на писател-сърцевед, психолог и майстор на словото?

9. Защо са нужни и за нашето време хора като Йовковите герои Сали Ялар и Серафим?

Без преувеличение трябва да кажа, че урока, протекъл в рамките на два учебни часа, мина неусетно при голям мисловен и емоционален подем на учениците. Значителна част от тях дадоха интересни, правилни и богато обосновани отговори на въпросите с примери от Йовкови произведения.

След пауза от 10-15 мин. с участници от кръжока по художествено слово осъществихме на сцената и драматизация на разказа "Серафим". Сценарият написах аз, направих и режисьорската трактовка като подробно бях обяснил на "актьорите" какво е мястото на образа на Серафим в разказа и в творчеството на И.Йовков и какво искам да постигнем с тази драматизация – сценична атмосфера, взаимодействие между героя, хората с които се свързва и обстановката, която го окръжава. Участниците, запалени ентусиасти, репетираха упорито в продължение на един месец под моя режисура и ето дойде денят, в който трябваше да покажа на какво са способни пред своите другари. И те се представиха, надминавайки очакванията ми.

Показаната сцена силно и дълбоко развълнува присъстващите вече като публика единадесетокласници и те дълго и шумно аплодираха участниците.

На другия ден след разговор с учениците за направеното в Дома на българо-съветската дружба всички единодушно казаха, че са го одообрили, че това е било нещо ново за тях, нещо като празник, на който са тържествували

ИЮНОВИТЕ ИДЕИ ЗА ХУМАНИЗЪМ И КРАСОТА.

В заключение бих казал, че емоциите в разнообразната по методи и видове уроци работа по литература не са обикновено явление, което съпровожда процеса на мисленето. Те въздействуват силно и активно върху него. Мисленето с помощта на думите и понятията уточнява и конкретизира възприеманата реалност, а емоционалните преживявания и възнения "обхващат обекта цялостно в неговото съотношение към субекта".

Емоциите някак по-неприкрито, по-непосредствено отколкото мисленето са свързани с дейността на човека. Развитието на емоционалната сфера, повишената емоционална култура и знания на учениците, ги карат да се вглеждат, да обмислят и анализират нещата, способствуват за развитие на творческата им дейност.

Те трябва да знаят, че когато влагат душа и сърце в онова, което правят, то непременно ще стане хубаво и ще им донесе дълбоко удовлетворение.

Христо Дончев Христов

МЯСТОТО И РОЛЯТА НА УЧЕБНО-ТЕХНИЧЕСКИТЕ СРЕДСТВА ЗА ПОВИШАВАНЕ КАЧЕСТВОТО И ЕФЕКТИВНОСТТА НА ОБУ- ЧЕНИЕТО ПО ИСТОРИЯ

Движението на нашето общество към комунизъм, изграждането на развито социалистическо общество поставя повишени изисквания към подготовката на младежта. Задачата на училището вече не се заключава само в изискването да се осигури високо равнище на овладените от учениците знания, съответстващи на съвременните постижения на науката и техниката, но и да се породят у тях нуждата от самообразование, да се научат самостоятелно да придобиват знания.

Важните изисквания към обучението по история произтичат и от състоянието на идеологическата борба на съвременния етап, която се засилва в наше време дотолкова, че идеологическата дейност се превръща в основен плацдарм на борбата и сърезултатът между социализма и капитализма.

Активното внедряване в учебния процес на техническите средства и новите методи на обучение се обуславя и от необходимостта да се подобри възпитателния процес. Историческите знания да съдействуват за изграждането на идейна убеденост и отношение в съответствие с изискванията на комунистическия метод.

Известно е, че доближаването на далечните и в много случаи трудно разбираеми исторически събития до учениците е много важна, но съвременно трудна задача. Пътищата за разрешаването на тази задача са различни, но в целия техен комплекс и многообразие важно място заемат учебните технически средства.

Пълноценното им използване в процеса на обучението се постига при съвременните изисквания най-добре в специализирания учебен кабинет по история. Той е станал отдавна една належава

ваща необходимост, която нашето ново училище успешно разрешава.

Ежедневно се убеждаваме, че учебният кабинет по история става място за интензивна и високорезултатна урочна работа и извънкласна дейност за учители и ученици.

Кабинетната система гарантира висока научна организация на педагогическия труд, включваща следните по-съществени елементи:

1. Подходяща психологическа нагласа за плодотворна работа на учениците. Още с влизането си в кабинета по история, с неговата обстановка и подобрената материална база за работа ученикът заживява с мисълта, че започва часът по история и не е нужно време даже за обикновеното "въвеждане в историческо мислене".

2. Всички етапи на урока се реализират значително по-качествено и при по-малък разход на време. Това може да става, защото с прилагането на различни технически средства се разполага научната информация, с поставените върху работните маси материали се използват цитати и документи. По такъв начин чрез кабинета се преодоляват остатъците от формално-олюбяните методи и той става център на активна учебно-възпитателна работа.

От педагогическата практика знаем, че най-добри резултати се постигат, когато освен класната стая, кабинетът има и съответно хранилище, лаборатория, която е най-добре да бъде пряко свързана с класната стая. В хранилището впоследствие се деоформират собствени диатеки, филмотеки, фонотеки, специализирани библиотеки, фотолaborатория и пр. Това е въпрос на едно по-продължително време, през което постоянно се деоформират и допълват модерният кабинет. Той се постига не само с парични средства, но и с труда на учениците и преди всичко в

резултат на творческите усилия на учителя, с преподавателската си дейност, доказващ нуждата от кабинета. Незадоволителната работа на преподавателя може да постави под съмнение нуждата от кабинет.

В кабинета учителят трябва задължително да си води кабинетна инвентарна книга и да осигурява точна номерация на всички средства – традиционни и технически. При наличие на библиотечна сбирка по история се изработва и картотека. Практиката показва, че е много удобно и поурочното картотекиране. На специални места се съхраняват плочите и магнетофонните записи. В кабинета могат да се изработват диапозитиви, диафильми и любителски филми, ако учителят-историк има пред вид реалния изисквания на това дело. Тук могат да се изработват таблици и диаграми, звукови дидактически средства – презаписи, звукови montaje.

Наличието на учебни технически средства и кабинет по история обаче далеч не решават проблема за съвременен ефективен урок, а е необходимо да се използва и нова методика, да се намери разумно и педагогически обосновано съотношение на информацията, получавана с помощта на традиционните и на техническите средства за обучение, с тези, които ученикът получава в процеса на обучаването извън училище чрез четене и пр.

Аудиовизуалните средства, несвързани с работата на учителя, са индиферентни към процеса на обучението. Тяхната демонстрация или прослушване създават само привиден външен ефект. Пасивното възприемане на зрительно-слуховата информация чрез методически обосновано прилагане на технически средства водят само до непродуктивно губене на време и понижават качеството на урока. Това се дължи на: липса на необходимата методическа подготовка на учителя; на несъответствието на скорост-

та и съдържанието на поднасяната информация с познавателните способности на учениците; на несъответствие на въздействащите възможности на аудиовизуалните средства и тяхната дидактическа значимост.

Съвременният ефективен урок по история, при който се използват учебно-технически средства, неминуемо надмогва шаблонната структура на стария вид комбиниран урок. Новият урок изисква много по-вещо и динамично ръководство на учебно-възпитателния процес. Не без да се изхвърлят словесните методи, традиционните нагледни помагала и реквизит. Между въздействието на словото на учителя и въздействието на аудиовизуалните дидактически средства трябва да има единство въпреки качествено-то им различие като източник на информация.

Аудиовизуалните средства засилват възприемането на учебната информация, но за задълбочено усвояване на знанията е необходима и активна мисловна дейност, формираща понятията и художествени образи. Тук главното е не само да работят добре аудиовизуалните средства, а преди всичко активно да работи ученикът. Ето защо не може да се прехвърлят функциите на учителя върху "кинетолепедагога", върху техническите средства. Несъмнено ръководната роля на учителя в съвременния учебен процес е важно условие за резултатната дейност на учениците.

Учителят формира мирогледа на учениците, изгражда убежденията им, формира волята, характера им, затова високите му морални принципи в съчетание с богатите му знания, опит и човешка ерудиция го правят не само източник на знания на ученика, но преди всичко образец на подражание.

Един урок с прилагане на технически средства изисква далеч по-голям труд, по-всестранна предварителна подготовка. Урокът трябва да бъде усърдно планиран. Практиката ни е убе-

дила, че е необходима предварително изработена сценарна разработка на всеки урок с използване на учебно-технически средства.

В сценарната разработка се очертават по-важните елементи – време, място и начин за демонстриране на техническите средства; проблемите, които ще бъдат обект на съвместна разработка от учителя и учениците, основните образователни и възпитателни акценти, които да открият убедително съответните центровете в урока.

Чрез сценарната разработка учителят може да следи от командния пулт, как се постига желаната прецизност и точното синхронизиране на слово, образ, звук, както и задължителния хронометраж.

Педагогическата ефективност на аудиовизуалните технически средства се определя и от това, как самите ученици ги възприемат в урока. От практиката се убеждаваме, че те стимулират учениците за активен и творчески труд. Създават се изключително благоприятни условия за възприемане на учебния материал. Това става поради обстоятелството, че филмът се демонстрира в затъмнен кабинет, екранът е единственото ярко осветено място. У учениците възниква ориентировъчна реакция, която преустройва работата на централната нервна система. Възбуждат се зрительните и слухови анализатори и се затормозява дейността на тези области на мозъка, които не са свързани с възприемането на филма. Всичко това обуславя психологически повишаването на интензивността на възприемането.

Съществено значение за ефективността на използваните аудиовизуални технически средства и времетраенето на демонстрацията. Практиката показва, че по-кратките демонстрации са об-

по взето по-ефективни. Най-продължителната демонстрация не трябва да трае повече от 15 минути, а когато се показват диалогични, те да не бъдат повече от 5 - 10 кадъра.

Макар да е разпространено мнението, че не е желателно вторичното демонстриране на визуални дидактични средства и да се прекъсва проекцията, трябва да се знае, че много е ефективно по време на проверката и оценката на знанията /без това да става система/ да се използват отново демонстрирани кадри. Вторичното им наблюдение не само импулсира асоциативната дейност, но и дава възможност на учениците да открият неща, които при първото гледане не са могли да възприемат и оценят. Качествата на демонстрацията се определят преди всичко от задълбочената предварителна подготовка за урока, която се извършва преди всяко показване на визуални дидактични средства. Тук става дума не само за техническото съвършенство, с което трябва да се съпътства всяка демонстрация. Тук се включва теоретическо осмисляне на следните въпроси:

1. Изясняване ролята и мястото на светлинния наглед или запис при реализиране целите на урока.
2. Определяне реда и времетраенето на демонстрацията, броят на кадрите, тяхната логична последователност, продължителност и пр.
3. Как ще се реализира разумното и педагогически целесъобразно съчетаване на илюстрациите със словото на учителя.
4. По какъв начин ще се активизира познавателната дейност на учениците, въпроси, задачи, по време на демонстрацията, преди и след нея и пр.
5. В какво съчетание и система ще се осъществява самостоятелната работа на учениците с усвояването на "наготово" поднесените знания и т.н.

Централен обаче остава въпросът: Как чрез илюстрациите да се постигне оптимален педагогически ефект, как да съдействуват те за активизиране познавателната дейност на учениците, за подпомагане на интелектуалното и нравствено развитие на учениците?

Наложително е при използването на илюстрациите по-ясно да се очертае задачата, проблемът, който ще решава класът. Учениците винаги трябва да знаят, че като наблюдават нагледите и като слушат словото на учителя си, ще бъдат изправени пред определен проблем, чието решаване ще се изисква от тях. При съвременния ефективен урок уметелото съчетаване и синхронизиране на илюстрациите със словото и самостоятелната работа на учениците гарантира проблемния му характер. Осигурява се не само предизвикване на съответните емоции, но пробужда и активното мислене, довеждащо до определени изводи, оценки или характеристики за събития или личности от историята. Така учениците се учат не само как да усвояват фактите, но и как да се анализират те.

Психолозите справедливо сочат, че мисленето се развива върху основа от усвоени знания. Ако тези знания липсват, то няма и основа за развитието на мисленето. В тази връзка може определено да се твърди, че при прилагане на визуални дидактични средства проблемно-познавателните задачи са резултатно средство и път за постигане логическата степен на познанието.

При урока за нови знания в XI клас на тема "Балианска война" учениците след като наблюдават части от едноименната диалогта, получават задачата да отговорят на въпроса: "Как оценявате характера на тази война?" По време на проекцията, съчетана с краткото и проблемно устно изложение на материала от учителя и припомняйки си определения и характеристиките за

онсправедливите и несправедливи войни, изучавани преди, у учениците се пробужда активна мисловна дейност. Те са в състояние да отговорят на въпроса: "Въпреки завоевателните стремания на балканските буржоазно-монархически кръгове войната има националноосвободителен характер. Затова тя се ползва с такава голяма популярност сред народните маси". Като използва верния отговор, учителят доуточва тази постановка в съзнанието на учениците, като им привежда следния аргумент: "Към онова време феодална Турция е владеела на Балканския полуостров площ от около 170 хиляди кв. км. с над 6 милиона население, от които само 1,5 мил. били турци, а останалите - християни". Това дава възможност учениците да коментират и правилно да възприемат оценката на Ленин за тази война.

Ако при същия урок се използва учебния филм "Балканска война", учениците могат да получат задачата като наблюдават филма да отговорят на въпроса: "Кои факти доказват националноосвободителния характер на войната?"

И в двата случая се постига едновременно въздействие върху различните анализатори. Това синтезирано въздействие се отличава с особена сила и емоционалност. То порежда "ефекта на присъствието", чувството за съпричастие - създава онази необходимата емоционална основа, върху която от чувствения образ лесно се преминва към абстракцията, към логическото мислене.

Най-обикновеният начин, с който започва практиката на използването на визуалните технически средства и който е в същност най-широко приложим в ежедневната работа, е когато се преподават нови знания, да се потвърди изложеното със съответни картини. Това се реализира чрез епипроекция или чрез диспрожекция. Но не бива да се забравя, че съвременното прило-

ние на екранните дидактични средства в обучението по история е тясно свързано и с въпроса за двукратното им използване в урочната работа – като средство за онагледяване и като нагледен метод за обучение. В първия случай се илюстрират само отделни моменти от разработването в клас учебно съдържание, учебната картина не е основният източник на информация, а идва да илюстрира, да докаже словото на учителя. Във втория случай серията от светлинни картини, логически и тематично свързани помежду си, се превръщат в необходим източник на знание, без който не е възможно пълноценното изясняване на определено учебно съдържание. От практиката се доказва, че е целесъобразно в един урок да се прилагат последователно различни екранни средства, едни от които са "средство за онагледяване", а други като основен източник на учебната информация. Това се осъществява чрез епизодичната екранизация в урока по история, която има разнообразни предимства и в много случаи представлява естественният образователен и възпитателен акцент или дори център в урока.

Едно от средствата за постигане на силно емоционално въздействие е музикалната илюстрация. Музиката – този съкровен език на чувствата – съпътства човека през целия му живот. Общеизвестна е ролята ѝ в прогресивните движения на историята. Не случайно един френски генерал в критична бойна обстановка се обръща с молба към върховното командване: "Моля, изпратете незабавно или подкрепление, или 1000 екземпляра от Марселезата!"

Музикалното изкуство е навлязло и в живота на днешния ученик. С музикални илюстрации се създава интерес и поддържа активно вниманието, по-добре се разбира и по-трайно се запамета.

тява онова, което се говори и слуша. Когато ученикът преживее видяното и чуто, пътят до убеждението става по-къс, а самото убеждение по-трайно.

Звуковият музикален запис се използвава като въведение, като средство за илюстрация, като източник на нови знания и като средство за обобщение.

При преподаването на темата "Началото на Великата отечествена война на Съветския съюз" се използват Седмата "Ленинградска симфония" на Шостакович, за която генерал Говоров - присъствувал на концерта при първото изпълнение на симфонията - след като взел палката на диригента като жезъл, прегърнал диригента и казал: "Благодаря Ви за съдействието. Спечелваме една победа. Благодаря Ви бойци, без чинове и пагони!" А когато симфонията проникнала в далечна Америка слушатели възкликнали: "Кой дявол ще победи страна, способна да създаде таква музика?"

В същия урок се използвава и песента "Священная война", която за пръв път зазвучала със сурова красота през мий 1941 година по московските гари. Когато се говори за могъществото на съветската армия, се използвава и песента, позната на всички "Катюша". Учениците знаят, че тя е посветена на славното съветско реактивна артилерия. Научават, че тя е творба на поета М.Исаковски и композитора Матвей Блантер, че е посветена на любовта на граничаря и на любовта към него - към този, който на 22 юни посрещна първите удари на бронираните хитлеристки орди. Свързва се песента със славата на реактивните снаряди от батареята на кап. Иван Флеров, които нарекли "Катюши". "Катюша" била тъжмо думата, отговаряща на вярата в победата. "Катюша" достига до много страни, става воен химн на италианските антифашисти-партизани.

Едно от най-ефективните средства на нагледно обучение по история е учебния филм. За разлика от статичните екранни средства киното е в състояние да предаде историческите събития в тяхното динамично развитие. "Със средствата на киното - пише Вагин - в най-голяма степен се достига до живото съзерцание на историческото минало".

В урочната работа мястото на учебния филм се определя различно, но е ясно, че той може да се използва в началото на урока - след което се коментира наблюдението, в края на часа - като средство за затвърдяване или за доказване на вече изложени знания, или най-сетне, успоредно със словесното излагане на учебното съдържание. От практиката става ясно, че при работата с кинофилма е необходимо да се ръководи възприемането на филма от учениците в по-голяма степен отколкото при другите учебни пособия. Бързата смяна на кадрите довежда до задържане в съзнанието на учениците само на отделни най-изразителни и емоционално ярки картини, не винаги съществени и основни. Освен това необходимо е да се преодолява в съзнанието на учениците вкоренената представа за киното като средство за развлечение и почивка.

Използването на учебния филм за съкращаване времето за заучаване на учебното съдържание е също така съществен въпрос днес. Налага се разрешаването на възникналото противоречие между обема на научната информация от една страна и умствените възможности на учениците от друга, чрез учебния филм, който позволява да се предаде на учениците за кратко време по-значителен по обем, по-точен по качество учебен материал. Това позволява урокът да се построи по-рационално и да се намали учебната заетост на учениците, без да се снижава качеството на знанията.

Използването на учебно-техническите средства при различни дидактични задачи позволява да се внесе изменение в структурата на урока, да се засили учебно-възпитателната роля на всеки негов елемент. Изменя се ролята на затвърдяването на знанията, тъй като съчетаването на документалната илюстрация със словото на учителя и самостоятелната работа на учениците позволяват усвояването на знанията да става по време на урока.

При правилен подбор на технически средства, добра педагогическа и методическа подготовка и осъществяване на рационална структура на урока се достига значителна ефективност на труда както на учителя, така и на учениците.

Николай ВАСИЛЕВ

МЕЖДУПРЕДМЕТНИТЕ ВРЪЗКИ КАТО ФАКТОР ЗА ОПТИ- МИЗАЦИЯ НА ОБУЧЕНИЕТО ПО ОБЩЕСТВОЗНАНИЕ

Цялостната дейност на училището на съвременния етап е насочена към формиране на многостранно развита личност, притежаваща социалистическа съзнателност, идейна убеденост, активна жизнена позиция и възможност за пълноценна реализация. Формирането и развитието на посочените качества е особено наложително в условията на научно-техническата революция и изострилата се идеологическа борба между капитализма и социализма.

В изпълнението на тази високоотговорна задача има своя дял и учебния предмет обществознание, чиято цел е овладяването от учениците на определена система от знания на марксизма-ленинизма, издигане равнището на теоретичното им мислене, формиране на комунистически мироглед, на диалектически подход към явленията на действителността.

Целите на обучението по обществознание не могат да бъдат постигнати, ако не се осъществява определена връзка с другите учебни предмети.

Проблемът за междупредметните връзки не е нов. В последните десетина години интересът към него се засили. Мнозина автори у нас и в СССР писаха и пишат за същността на междупредметните връзки, за тяхната класификация, за мястото и ролята им в процеса на обучението, за методите и средствата за тяхното най-ефективно използване. С какво се обяснява актуализирането на проблема за междупредметните връзки и повишения интерес към него? Научно-техническата революция и социалния прогрес изискват съществени изменения в съдържанието и методите

на обучението в ВСПУ. Тези изменения се обуславят от важни процеси в съвременното развитие на науките - тяхната интеграция и диференциация. Свидетели сме на това как чуждите на практиката извяха на живот нови "синтетически" науки: математическа логика, радиохимия, биохимия, геофизика, социална психология и др. Това показва, че знанията на един човек от редица науки му дават голяма възможност, голям простор в изследването и практическото използване на различни свойства и закономерности. А това на свой ред в определена степен променя и ориентировката в подготовката на учениците в средните училища. У учениците трябва да се формира стремеж към установяване на взаимовръзките, към обобщени знания, които да използват в практиката.

Всичко това поставя пред учителите задачата да преподават основите на всички науки в училището така, че знанията на учениците да се формират като трайна основа за успешна бъдеща дейност. Съвременният производител на материални блага се превръща все повече в активен участник в усъвършенстване на производствения процес. Съвременните работници - това са рационализатори, изобретатели, непосредствени участници в научно-техническия прогрес. Ито защо трябва да се формира у средношколците способност към самостоятелни обобщени знания. Уменията да анализират, обобщават, сравняват и др. - това е бъдеще - умение бързо и квалифицирано да направи избор на действия на основата на различна информация, правилно да определи най-сполучливия вариант, да предвиди възможните последици от взетото решение.

Актуалността на проблема е свързана и с поставените от партийните документи жизнени задачи да се подготвят за

народното стопанство необходимите висококвалифицирани кадри и да завърши преходът към всеобщото средно образование. Училищното образование трябва да съответствува на съвременното развитие на науката, техниката и културата. Това от своя страна изисква дълбоки качествени промени в съдържанието, организацията и управлението на учебния процес в КХУ. За да се постигне по-висок учебно-възпитателен ефект е нужно съединяване на знания, убеждения и практическа дейност, за което спомагат междупредметните връзки.

Решаването на тази задача е сложна и трудна работа. Трудността идва от следното: все още няма единно мнение по някои важни страни от теоретическо и от практическо гледище. Самите учебни програми не са съставени така, че да създават условия за такива връзки.

Проблемът за междупредметните връзки може да се разглежда от различен аспект – общопедагогически, дидактически, методически, психологически. Ще разгледам проблема само от методическата му страна.

От какво се обуславя необходимостта от осъществяване на междупредметните връзки по обществознание? Освен горепосочените общи изисквания и потребности ще посоча и някои изисквания, произтичащи от характера, спецификата и целите на тази учебна дисциплина.

Учениците усвояват в отделните учебни предмети знания, които са обособени за природата и обществото, така като са съставени програмите. Явленията, процесите и закономерностите в природата и обществото не са изолирани, а са свързани по определен начин. Ето защо задачата на преподавателя по обществознание е да свърже в цялостна стройна система знанията по останалите учебни предмети, за да си изработят учениците ця-

достатъчна научна представа за света, т.е. да се формира научен, комунистически мироглед. Без връзка с частните науки – изтъква Тодор Павлов – философията е пусто, недействено, схоластично умуване или игра на безсъдържателни абстракции.

Това са главните причини да работя по-задълбочено по темата.

Поставих си задача да използвам по-широко междупредметните връзки, да потърся по-ефективни методи и средства за прилагането им в урочната и в извънкласната работа. В тази дейност срещнах не малко трудности. Трябваше да се запозная с програмите и съдържанието на няколко учебни предмети и да определя кои знания ще използвам в съответните уроци по философия. Усвояването на тия знания от моя страна не е лесно. Налагахме се да прибегнем до помощта на колегите-специалисти по съответните науки. Трябваше да обмисля добре какви въпроси ще задавам на учениците в процеса на беседата, какви задачи ще им възлагам предварително как да вмъквам знания от други учебни предмети в разказа, лекцията, как да ги използвам в уроците за нови знания, в обобщителни и семинарни уроци.

Използването на предметните връзки може да се извършва от преподавателя на различни нива. На по-ниско ниво – чрез подтичане на учениците към самостоятелна работа по откриването и изясняването на междупредметните връзки, пренасянето на знанията от един учебен предмет на друг.

При използването на междупредметните връзки трябва да се съобразяваме и с някои дидактически изисквания, които според съветските автори Зверев и Максимова могат да се сведат главно до следното:

1. Да се осигури висока активност на учениците, без да се дублира учебния материал от други учебни предмети.

2. В урока трябва да е обмислена и ясно формулирана учебно-познавателната задача, за решението на която ще използваме знания от други предмети.

3. Осъществяването на междупредметните връзки трябва да бъде насочено към изясняване на причинно-следствените връзки, на същността на изучаваните явления.

4. Междупредметният урок трябва да съдържа извод с мирогледен, обобщен характер.

Как осъществих междупредметната връзка по първата тема от учебника "Възникване и същност на марксизма". Първата проблемно познавателна задача, за решението на която използвах знанията по история е: "кога, как и защо бе създаден марксизъм?" Трябваше да докажем, че възникването на марксизма не е случайно, а закономерно явление, обусловено от развитието на обществото и преди всичко от социалните условия при капитализма през XIX в. Задах на учениците следните въпроси: Вие сте учили по история за капитализма през XIX в. Какво е положението на работническата класа по онова време? Кои са първите борби на работническата класа? Как са завършили? Кои са причините за тяхното поражение? Учениците описаха тежкото положение на работниците - жестока експлоатация, продължителен работен ден, ниски надници, лоши условия на труд и живот. С моя помощ учениците си припомниха за първите борби на пролетариата: чартисткото движение в Англия, въстанията на лионските тъкачи във Франция и на силезийските тъкачи в Германия. На въпроса: "Защо са завършили с поражение тия въстания, коя е главната причина според вас? - учениците отговориха защото са били стихийни, неорганизирани. Задах им допълнителен въпрос: "Какво е необходимо да бъдат организирани?"

Някои отговориха - партия. Поясних им, че освен партия, трябва да има идеология, революционна теория, която да сочи пътя, перспективите, целта на борбата на пролетариата, т.е. тази вече голяма класа се нуждае от своя идеология, от революционна теория и някой трябва да я създаде.

По такъв начин, опирайки се на историческите факти, на това, което са учили учениците за капитализма идваме до извода, че възникването на марксизма е закономерно явление, историческа необходимост, произтичаща от развитието на самото общество.

Друга учебно-познавателна задача, която трябваше да решим е: "Кои са теоретичните източници на марксизма?" За първите два теоретични източника - немската класическа философия и английската политическа икономия не може да се осъществи междупредметна връзка, защото учениците нямат знания за тях. За третия източник - утопичния социализъм можах да използвам знанията на учениците. На въпросите: "Кои са най-известните социалисти-утописти, какво са писали те за бъдещето общество, какво значи утопия, защо техните идеи не са се осъществили?" - учениците си припомниха ученото по история, посочвайки, че идеите на социалистите-утописти не са се осъществили, защото не са били на зряла възраст и защото са били погрешни пътищата за осъществяване на тия идеи. Доизясних им причините, като изтъкнах, че Маркс и Енгелс са създали теорията на научния социализъм, използвайки ценното в идеите на социалистите-утописти и извършвайки задълбочен анализ на капиталистическото общество.

Така още един път идваме до извода, че възникването на марксизма е закономерно явление, резултат от развитието на самия капитализъм, на теоретичната мисъл преди Маркс.

Обществения междупредметна връзка и при изясняване естествено-научните предпоставки за възникването на марксизмът: великите открития по онова време: законът за запазване и превръщане на енергията, учението за клетъчния строеж на живите организми и теорията на Чарлз Дарвин за еволюцията. Използувах и табло.

Така постигнахме целта, която си поставихме в началото на урока – да изясним кога, как и защо беше създаден марксизмът.

По-нататък обясних кои са съставните части на марксизма и неговия творчески характер.

На края направих обобщен, миروгледен извод, че силата, световноисторическото значение, непреходността и преобразяващата роля на марксизма се крият в неговата научност, във връзката му с развитието на обществото, с работническата класа, на която е мощно идейно оръжие.

Темата "Материята и нейните основни свойства" изисква връзка преди всичко с учебните предмети химия и физика. Основните цели в този урок са: да се усвоят категориите материя, движение, пространство и време, да се докаже материалното единство на света, да се разкрие значението на ленинското определение на материята за науката и практиката, да се формира научен миروглед и се развие критично отношение към ненаучни твърдения и оценки, умение за аргументирано отхвърляне на идеализма и метафизиката.

Чрез фронтално изпитване учениците изясняват предмета на философията, основния въпрос на философията, мястото на категорията "материя" при решаването на основния въпрос. Първата проблемно-познавателна задача, която поставям пред учениците е: какво представлява материята, от какво се състоят нашата и има ли нещо, което да ги свързва в единно цяло. За да отговорят

на този въпрос, учениците трябва да си припомнят какви възгледи има за строежа на веществото. Поясних им накратко, че още древногръцките философи са търсели да узнаят първоосновата на света, да открият най-малките частици, елементи, тухлички, от които е изградено мирозданието. За едни философи това е въздухът, огънят, водата, земята; за други - огънят; за трети неопределено вещество. Демокрит поставя основите на теорията за атомния строеж, която се доразвива и обосновава от следващите поколения учени. Зададох на учениците следните въпроси: "По физика и химия сте учили за строежа на атома: от какво се състои атома? Какво представлява радиоактивността?" От отговорите на учениците стана ясно, че атомът е сложна постройка, че не е най-малката неделима частица и че освен вещество, съществува и електромагнитно поле, особена форма на материята. Поясних им, че някои философи - идеалисти и метафизически мислещи физици, правят погрешни изводи от тези открития и пишат за дематериализация, аниhilация на материята. Ленин дава достоен отговор на тези погрешни изводи, като обосновава тезата, че новите открития не опровергават, а задълбочават знанията ни за материалната същност на нещата. След това анализирахме определението на Ленин и изтъкваме значението му за науката.

Междупредметна връзка осъществих и по проблемно-познавателната задача за същността на движението, за връзката му с материята. Поясних им, че материята има безброй много свойства, че философията се интересува от основните й свойства, едно от които е движението. На учениците зададох въпросите по следния начин: всеки непредубеден човек вижда и разбира, че има навсякъде движение. Науките, които ние изучаваме, също доказват това. Например по физика в осми клас още в първия урок ние сте учили какво е механично движение. В други раздели сте изучавали топлин-

ните, електромагнитните процеси, в които има движение. В атомите извършва ли се движение и какво е то? А при химическите реакции какви движения има? Какво ни доказва Дарвин със своята теория за произхода и еволюцията на видовете? На какво ни учи историята във връзка с проблема, който разглеждаме сега? С моя помощ, припомняйки си ученото по съответните учебни дисциплини, учениците идват до извода, че движението е основно, всеобщо свойство на материята, начин на нейното съществуване.

По третата проблемно-познавателна задача за същността на пространството и времето и тяхната връзка с движението и материята използвах учебния материал по физика и главно теорията на относителността. По новите програми, моят урок предшестваха съответните уроци по физика и затова насочих учениците, когато стигнат до тези уроци да обърнат внимание от философска гледна точка, че в класическата механика пространството и времето се разглеждат по следния начин:

1. Пространството и времето са независими едно от друго.
2. Пространството и неговите свойства не зависят от материалните тела, които се намират в него и от техните движения.
3. Пространството е безкрайно, непрекъснато, хомогенно, евклидово.
4. Времето протича независимо от количеството и движението на материалните тела.
5. Времето е непрекъснато, хомогенно и еднопосочно.

Повоних им, че от диалектико-материалистическа гледна точка нитоновото разбиране на пространството и времето е метафизическо и че галилеевият принцип за относителността, лоренцовите трансформации и теорията на относителността на Айнщайн, която се изучават, водят до извода, че пространството, времето, движението, материята са свързани, че при големи скорости времето се забавя,

а телата се съксяват. Тези изводи са потвърждение на диалектико-материалистическото схващане за безкрайността на материята, за обективното съществуване на пространство и времето. Това са трудни въпроси за учителя по обществознание и затова те биха могли да се изяснят по-добре с помощта на преподавателите по физика и не в клас, а в извънкласна форма, например на теоретична конференция, семинар на тема "Философия и естествознание", която сме провели и за която ще стане дума по-нататък.

Особено големи възможности дава за междупредметна връзка темата "Материя и съзнание". От учениците изисквах да си припомнят знанията от биологията за усъвършенстване на нервната система на животните от дразнимост до централна нервна система, развитието и усъвършенстване на човешкия мозък като физиологична основа на съзнанието; учението за условните рефлексии, ролята на втората сигнална система. Използването на тия знания спомага да си изясним по-добре възникването, същността на съзнанието. Учениците подготвих съобщение на тема "Кибернетика и мислене", в която съпоставих човешкия мозък и роботите и разкрих перспективите пред мислещите машини.

Голяма възможност за междупредметна връзка има и в уроците за законите на диалектиката. Използувах знанията на учениците по химия, физика, биология, история – нагледни средства и интересни примери от съответните учебни дисциплини. Не е необходимо да ги споменавам, но очевидна е ролята им в обогатяването и ефективността на урока.

В уроците по исторически материализъм, също използвам междупредметните връзки и то най-вече с история и български език и литература. Темата "Класи и класова борба" развих изцяло чрез беседа, опирайки се на знанията на учениците за произхода и същността на класите, за причините за класовата борба и нейната

роля в обществото. Разбира се, историческите факти и закономерности, познати на учениците от уроците по история тук са само средство за по-задълбочено философско разбиране на историческия процес и най-важното - да се формира в учениците марксистко-ленинско схващане за класите и класовата борба - партийен подход към изучаваните обществени явления и процеси. По същия начин подходих и в уроците за държавата, за социалната революция, за ролята на народните маси и на личността в историята.

Необходимо е да подчертаем, че знанията от другите учебни предмети изпълняват спомагателна функция, т.е. не заемат централно място, а само спомагат да се оформи материалистическо разбиране. Философското знание е централно и минава като червена нишка от начало до край във всички уроци по диалектически и исторически материализъм.

Вярно е, че учениците са забравили много неща от ученото по другите учебни предмети. Това затруднява междупредметните връзки, но не ги прави ненужни и неефективни. В такива случаи сам припомням някои неща, и по пътя на асоциацията, учениците отново, вече на по-високо теоретично ниво си изясняват някои процеси и закономерности. Когато разглежданата тема по философия изпреварва съответните теми по другите учебни предмети, изисквам от учениците да обърнат внимание на философската страна на проблемите, които предстои да вземат по физика, химия, биология, история.

Междупредметната връзка може да бъде използвана и в извънкласни форми на работа по обществознание. Проведахме с всички единадесети класове в извънучебно време семинар на тема "Философски проблеми на физиката, химията и биологията" с участието на съответните преподаватели. На учениците изло-

хихме да проучат статии от списания и книги и да изнесат кратки доклади. В разискванията взеха участие и преподавателите.

В тази форма на извънкласна работа се постига най-голям ефект във формирането на марксистко-ленински мироглед, защото се разглеждат на по-високо естественонаучно и теоретично равнище основни мирогледни проблеми на естествознанието. За да изиграе своята роля такъв семинар, разбира се, е необходимо много добра подготовка на участващите преподаватели и ученици. Още по-добре ще бъде, ако се покани научен работник, преподавател от висше учебно заведение.

Какви изводи можем да направим за резултатите от междупредметната връзка в обучението по обществознание? Използването на знанията от другите учебни предмети допринася не само за експлиране и за по-достъпно изложение на учебния материал по обществознание, но и за неговото осмисляне, задълбочено усвояване. Освен това учебната работа се разнообразява, задържа се по-продължително време вниманието на учениците и чрез създаване на проблемни ситуации, се развива способността им да мислят диалектически, да внимават в сложната противоречива същност на процесите и явленията в обществото и природата, да разберат проблемите от позицията на марксистко-ленинската философия, като същевременно се формира класово-партиен подход към обществените явления и процеси. А това са именно основните цели и задачи в обучението по обществознание.

Борислав Каменов

НЯКОИ ФОРМИ НА САМОСТОЯТЕЛНА РАБОТА ЗА ОПТИМИЗИРАНЕ УЧЕБНИЯ ПРОЦЕС ПО ХИМИЯ

След като се запознахме с изследването на акад. М. Бабански по оптимизиране на учебно-възпитателния процес и препоръките му за начините на оптимизиране, решихме да се обърнем към разнообразните форми на самостоятелна работа, като искаме да докажем, че при правилно организиране те действително разпещават за по-кратко време да се усвоят повече знания, да се добият и развият повече умения и сръчности, да се развие една необходима черта на съвременния човек - самостоятелността. Считаме също, че такъв предмет като химията без широкото използване на самостоятелната работа не може да се оmlаdява и, най-важното, не би могъл да печали почитатели.

Видът на самостоятелната работа и нейното съдържание се определят както от дидактическите цели, така и от възрастовите и индивидуални особености на учениците.

При започване курса на обучение в осми клас, преобладава самостоятелна работа с репродуктивен характер, тъй като тя има диагностична цел - необходимо е да се установи нивото на обученост по химична символика, валентностите на елементите, свойствата на някои изучени съединения, а с интелектуалното израстване на учениците се задълбочава нейният проблематичен характер.

Важно място в развитието на самостоятелността на учащите се, ние отглеждаме на проверката и оценката на знанията. Следвайки класическата традиционна форма на урока, проверката и оценката се отнася само до незначителна част от учениците, като останалите бездействуват. Затова много често в на-

ната практика, след като с един-два подходящи въпроса предположим учениците за работа, даваме самостоятелни задачи по съдържанието на урока или за актуализация на стари знания. Например, след като учениците са запознати със свойствата на азота в VIII кл., на следващия час може да се даде следната самостоятелна работа: "С кои от посочените вещества ще взаимодействува азотът: aOH , CO_2 , H_2O , O_2 , a , HC , H_2 "? Запишете уравненията и посочете условията на взаимодействие".

При така възложената работа от всички ученици се изисква не обикновено възпроизвеждане на урока, а съобразителност, умение да отделят възможното от невъзможното /според обема на техните знания/ и да приложат знания към новия случай /взаимодействието с натрий/.

Какво печели учителят? За кратко време той се запознава с нивото на подготовката на учениците от една страна, а от друга - оказва конкретна, диференцирана помощ на учениците. Така се проверява едновременно и уменията да се пишат формули, уравнения, тяхното изравняване. При нужда се дават допълнителни задачи в специални работни тетрадки, където ученикът работи самостоятелно в къщи за попълване на пропуските.

Подобни задачи могат да се дадат и след изучаване не само на химични елементи и на техните съединения - киселинни окиси, основни окиси, основи, киселини, но и при отделни класове химични съединения в органична и неорганична химия.

Считаме за много удачна форма на проверка по усвояване на периодичния закон и периодичната система от гледна точка на теорията за строежа на атома съставянето на характеристика на определен химичен елемент. Характеристиката включва:

1. Място на елемента X в периодичната система и строеж на атома.

2. Валентност спрямо H и O. Формула на кислородното и водородно съединение.

3. Определяне химичния характер на елемента. Характер на окис и хидроокиса.

4. Сравняване активността на елемента X с тази на съседите по период и група.

5. Посочване най-характерните за него реакции.

6. С кои от означените вещества биха могли да взаимодействат окисът и хидроокисът: CaO , CO_2 , H_2O_4 , aOH , HC , O_2

В началото подпомагаме учениците с алгоритмите на характеристиките /на табло са записани показателите/. Не всички ученици се справят с посочените условия за характеристика на елемента - част с лекота разрешават т.1,2,3,4, но т.5 и 6 за по-голяма част от учениците създават затруднения, тъй като изискват приложение на стари знания от VII клас. Интересно може да се организира подобна проверка под формата на състезание, като класът се разделя на две групи и се правят характеристики на различни елементи. Целта е за определеното време - 5-7 мин. да се направи най-пълна характеристика. Това създава интерес и мобилизира още повече учениците за активна самостоятелна работа, тъй като изисква по-голямо интелектуално напрежение от тях.

Друга форма на колективна самостоятелна работа, осигуряваща бърза и ефективна обратна връзка, която дава възможността не само за контрол, но и самоконтрол е използването на печатни материали - работни листи, таблици, тестове. Такива работни листи използвахме при урока "Атоми и йони" в VIII клас. Основната цел на урока е: да се разшири понятието йон, въведено по физика в VII клас, видове йони, да се въве-

дат понятията елемент с електроположителен и електроотрицателен характер, да се разграничат понятията атом и йон в светлината на диалектическите закони за единство и борба на противоположните и преминаване на количествените изменения в качествени. След насочващите въпроси поставяме самостоятелна работа по работен лист № 1.

РАБОТЕН ЛИСТ

ЗАДАЧА № 1: Определете вида на химичната връзка във веществата: , , . Представете ги със съответните електронни формули. Означете със стрелка посоката, в която е изтеглена общата електронна двойка.

ВЕЩЕСТВА	ХИМИЧНА ВРЪЗКА	ЕЛЕКТРОННА ФОРМУЛА
----------	----------------	--------------------

ЗАДАЧА № 2: Определете и означете валентността на елементите в същите съединения.

B_2

H_2

H_2

Целта е да се актуализират знанията за ковалентна химична връзка и нейните разновидности, определяне валентността на елементите в съединения с ковалентна химична връзка. По този начин затвърдяваме знанията и осъществяваме цялостна обратна връзка. В хода на урока има възможност за самостоятелна работа от репродуктивен характер - изразяване превръщането на атомите на някои елементи в йони и обратно. Уро-

кът завършваме с индивидуална самостоятелна работа - съпоставяне на атоми и йони по работен лист № 2, съдържащ таблица в 3 варианта.

	атом	йон
--	------	-----

Сходство:

1. Брой на протоните
2. Заряд на ядрото
3. Атомна маса

Различия:

1. Брой на електроните в електронната обвивка
2. Разпределение на електроните по електронни слоеве
3. Брой на електронните слоеве

Използуваната самостоятелна работа в този урок:

1. Изисква по-голямо интелектуално напрежение и развива абстрактно-логическото мислене на учениците.
2. Учениците имат възможност да се самоконтролират, което е особено положително.
3. Дава възможност за навременна и диференцирана помощ от страна на учителя.

Диференцираният подход към учениците, който предполага оптимално съчетаване на общокласни, групови и индивидуални форми на обучение, е един от най-важните начини за оптимизиране на обучението, тъй като позволява на всеки ученик

да достигне максимално възможното за всеки етап, равнище на успех /без претоварване/. Той е психологически обусловен, тъй като хората се различават по своите заложби, типове памет, стил на възприемане на обкръжаващата действителност, доминиращ характер за мислене. Основен принцип на диференцирането и не опростяване на съдържанието, а диференциране по-мощта на учителя към учениците. Изобщо самостоятелната работа, която учениците извършват в учебния процес, е толкова по-ефективна, колкото по-добре нейното съдържание съответствува на техните индивидуални възможности и на индивидуалния им темп на работа.

Използването на различни работни листи и таблични форми на самостоятелна работа допринася особено много за развиване на гъвкавост на мисленето, анализ и синтез, обобщаване и самостоятелност в изучаването на една на пръв поглед сложна плетеница от въпроси.

Прилагаме използвани в нашата практика работни листи и таблици - № 1,2,3,4...

В това отношение не-малък дял има и работата с изданието /учебника/ - разчитаме на таблици, графики, построителството им върху определено съдържание от урока и т.н. Например в VIII кл. при урока "Кристални вещества" вместо учителят да разказва за свойствата на кристалните вещества, препоръчва се на учениците самостоятелно да прочетат посочения текст от учебника и да попълнят следната таблица:

градивни един.	молекули	йони	атомни
тип крист. решетка			
големина на силите на привличане между частиците			

градивни един.	молекули	йони	атоми
характерни			
свойства			
примери			

След приключване на самостоятелната работа, тъй като учениците усвояват почти напълно съдържанието, прочетеното се коментира и демонстрира с различни опити. Например: крехкост и ниска т.т. на сярна и захар /молекулярна кристална решетка/, добра разтворимост на соли /ионна кристална решетка/, показват се модели на кристални решетки на графит, диамант, схеми и др. Благодарение на уелото съчетаване на самостоятелната работа сподходящо онагледяване в края на урока една значителна част от учениците усвояват новите знания напълно.

Чрез самостоятелната работа с учебните и учебно-помощната литература се постига една от целите на обучението - да се научат учениците да работят с книгата и самостоятелно да придобиват знания както в училище, така и в своята бъдеща дейност.

Като най-подходяща форма на прилагане на самостоятелната работа съответствуваща на по-високо интелектуално равнище на учениците считаме лабораторния урок и лабораторните занятия. В тях учениците свързват теоретическите си познания с конкретно приложение в практиката, развиват не само логическото си мислене, но придобиват и практически усет /навички за работа/. Тези уроци са изпълнени с повече емоции за учениците от непосредственото общуване с предмета на химията. Добре проведеният и най-важният познат опит импулсира уче-

ниците за много по-активна работа. При добра предварителна подготовка - добре усвоени знания, пълна материална обезпеченост на урока, те са способни да се справят напълно самостоятелно. Важно условие е предлаганата самостоятелна работа да не е репродуктивна, а да изисква усилия за разрешаване на определен проблем - друг не по-малко важен начин за оптимизиране на обучението. За да се активизира мисленето на учениците е необходимо пред тях да бъде изяснена целта на занятието. Затова е особено важно актуализиране на стари знания, които да влязат в противоречие с наблюдаваните явления. Така се стига до необходимостта от нови знания, обясняващи процесите, т.е. възникнал е проблем, стремежът за разрешаването на който е движеща сила на познанието. След възникване на проблема се изгражда хипотеза, която се доказва или отхвърля в хода на експерименталната работа и разсъжденията. Например, ето как проведохме урока "Хидролиза" в IX клас.

Предварителната подготовка на урока се състои в преговор на "Механизъм на електролитната дисоциация" и "Киселини, основи и соли" - от VIII кл. Урокът започва със самостоятелна работа, при което се изисква от учениците да изразят електролитната дисоциация на следните съединения:

Възникналото противоречие между знанията на учениците за киселини, основи и соли и демонстрираният опит с воден разтвор на определи основния проблем на урока: Защо разтворът на солта проявява киселинен характер? и вторият проблем: Всички ли водни разтвори на соли ще имат такъв характер?

По първия проблем учениците съставят хипотеза, като се основават на факта, че във водния разтвор на соли се съдържат само йони. Те предполагат, че между тези йони и йоните на во-

дата настъпва взаимодействие и така се стига до определенето на процеса хидролиза.

Вторият проблем се разрешава напълно самостоятелно експериментално от учениците. В края на урока се решават задачи с практическа насоченост, показващи значението и приложението на изученото явление.

Проведен по този начин, урокът събужда голям интерес, приучава към самостоятелност на мисленето, сръчност при работа с химикали. Изобилствуват положителните емоции, което е гаранция за по-активно участие на всички ученици в учебния процес. Това доведе до резултата, че в края на часа по-голяма част от учениците бяха интелектуално удовлетворени от факта, че сами могат да изразяват и обясняват хидролизата на различни соли. Следователно, достигането на по-добри резултати в учебната работа е свързано с оптималната организация на труда на учителя и ученика.

Честа практика в работата ни е да се дават генетични задачи, изискващи по-обобщено мислене върху свойствата на веществата, решаването на които е свързано с по-голямо интелектуално напрежение. Взаимопревръщанията на веществата доказват вечността на материята и изграждат у учениците диалектико-материалистически мироглед, например:

Най-висша форма на самостоятелна работа се явяват семинарните уроци и уроците-екскурзии с научни съобщения. При тях тежестта пада върху индивидуалната предварителна подготовка по определен въпрос с посочена литература. Семинарните занятия дават широка възможност за творческа излъвка на учениците и най-много допринасят за изграждане на умения да се използва учебно-помощна литература и партийно-правителствени документи.

По-интересна форма на семинарно занятие е съчетаването му с производствена екскурзия, където учениците виждат и практическата реализация на обсъждания теоретически въпрос. Запознават се със спецификата на работата в химичните предприятия, с грижите на народната власт за работниците, с темповете на развитие и достиженията на химическата промишленост.

От наблюденията върху описаната учебна работа могат да се направят следните заключения:

1. Добре организираната и системна самостоятелна работа съкращава пътя за овладяване на химичните знания, дава възможност за по-достъпното им актуализиране.

2. Самостоятелната практическа работа при лабораторни-

те уроци е свързана с възникване на положителни емоции, които стимулират творческите способности и интереси на учащите се към учебния предмет.

3. Успешното изпълнение на проблемни задачи, изискващи по-големи усилия от страна на учениците и заостряне на вниманието им, повишава тяхното интелектуално самочувствие.

4. Самостоятелната работа е толкова по-ефективна, колкото по-добре нейното съдържание съответствува на индивидуалните възможности на учениците и на индивидуалния им темп на работа.

5. Системно организираната самостоятелна работа създава възможности за по-честа и правилна проверка на знанията и самоконтрол.

И накрая нашите препоръки:

1. За да бъде развиваща самостоятелната работа, тя трябва да носи винаги елемента на неизвестното.

2. За да се постигнат най-добри резултати в учебната работа е необходима оптимална организация на труда на учителя и ученика.

3. Необходимост е към кабинетите по химия да има лаборанти и подходяща материална база за приготвяне на печатни материали.

И. КАСЧИЕВА

М. СТОЯНОВА

ИЗПОЛЗУВАНА ЛИТЕРАТУРА

1. Бабянски, Ю. За спецификата на проблемите за оптимизиране на обучението, Нар.просвета, 1981, № 3.
2. Бабянски, Ю. Проблеми на усъвършенстването на урока, Нар.просвета, 1979, № 11.
3. Ангелова В., Малчева, Генкова. Методика на обучението по химия. С., 1975.
4. Малчева Здр., Недялкова Л., Самостоятелната работа при обучението по химия, С., 1977.
5. Пенев А., Проблеми на обучението по химия. С., 1977, ч. I.
6. Андреев М., Основни принципи за интензифициране на обучението. Нар.просвета, 1982, № 5.
7. Дитер Й., Ръководене на учениците при самостоятелно поставяне и решаване на проблемни задачи в урока по химия. Биология и химия, 1979, № 5.
8. Георгиев Л., Оптимизиране на учебно-възпитателната работа. Проф. образование, 1981, № 8.
9. Никифоров В. Биология и химия

ТАБЕЛКА № 1

Представител	Емпирична формула	Функционална група	Характерни реакции				
			метали	аОН	С /ОН/2	Н О3	FeCl 3
Етанол							
Глицерин							
Фенол							

ТАБЛИЦА № 3

Карбоильни производни	Функционал- на група	Представя- тел	Характерни реакции			
			KMnO_4	$\text{Cr/OH}^-/2$	A_2O	H_2
Алдехиди						
Кетони						

ТАБЛИЦА № 4

Формула на веществаго	Просто	Сложно	Химична връзка		ков. непо- лярна
			ионна	ков. поляр- на	
O_3					
B_2					
P_2O_5					
SO_2					
KBr					
O_2					

ИНТЕГРАЦИОННИТЕ ВРЪЗКИ С ВТУ "АНГЕЛ КЪНЧЕВ"
И БАЗОВОТО ПРЕДПРИЯТИЕ ПРПС, КАТО СРЕДСТВО
ЗА ПОВИШАВАНЕ ЕФЕКТИВНОСТТА В ОБУЧЕНИЕТО ПО
ФИЗИКА

Оптимизацията на учебния процес предвижда не просто подобряване, а постигане на най-големи резултати при дадените условия за минимално необходимото време.

Оптималното ускоряване на учебния процес не е самоцелно, то е подчинено на определените от социалистическото общество цели за комплексно обучение и възпитание и отговаря на изискванията на съвременния научно-технически прогрес. Оптимизацията на учебния процес извежда на преден план необходимостта от творчество, изисква по-нататъшна разработка на рационални, дидактически, технологични, модернизация на средствата за обучение и използване на непрекъснато нарастващите материални възможности на обществото.

В етапа на развитото социалистическо общество, в който се намираме, се наблюдава известно ускоряване на интелектуалното, нравственото и трудово-политехническо развитие на младото поколение. На тази основа и ползвайки разнообразна осмислена практическа дейност, посредством взаимодействие на учащите се с възрастните и учителите, се разкриват много добре закономерните връзки между подготовката за производителен труд и широко развитие на интелектуалните, моралните, естетическите, трудово-политехническите качества на личността.

За младежите и девоичките става все по-ясно марксистко-ленинската постановка за високото равнище на образование на всеки член от развитото социалистическо общество и преди всичко на работническата класа като негов всепризнат авангард. Това

разбиране се превръща все повече в основен мотив на учебна дейност. Като се излезе от общоприетото разбиране за "интензификация", ускоряване на производствения процес, то може да се приеме в качеството на основен периметър - ускоряване на учебния процес. Намаливане престоя на учащите се в учебното заведение, това е обективна тенденция и произтича от общия ход на научно-техническия прогрес. Вторият основен параметър за интензификация е учебното съдържание. В действителност от тук произлиза дълбоко преобразуващата роля на учебното съдържание за развитие на младото поколение.

Известно е, че най-добре избраното съдържание не би могло да ускори учебния процес, ако обучавания не се постави в активно отношение към научните знания и към начините за тяхното практическо приложение. И така стигаме до определящата роля на учителя, неговото оптимално психично взаимодействие с учащите се. В анализа за усъвършенствуване на учебното съдържание, като обективно условие за ускоряване на учебния процес има значение и обстоятелството, че в юношеската възраст съществуват реални условия за интензивно развитие на мисленето и е напълно възможно сътрудничество на обучаваните с обучавашите на основата на конкретното учебно съдържание. Тъй като учителят организира и управлява цялостния учебно-възпитателен процес, то съвсем естествено е на него да се отнема ролята на субективен фактор за интензификация на учебната дейност. Учителят изпълнява с функцията си на източник на учебна информация, което фактически е условие за реализирането му като субективен фактор. За ефективността на учебния процес важно значение има педагогическият такт,

уменството на учителя "да разговаря" с обучаващия се, което може да има решаващо значение за самочувствието на ученика и за неговото отношение към ученето. За да отговори на нуждите на новото училище, учителят също се нуждае от допълнителна, по-богата по структура и съдържание професионално-педагогическа и научна подготовка.

Като се ръководих от основните изисквания "действията на учителя, съзнателно насочени към повишаване ефективността при по-малко усилия и изтомяния на време", потърсих по-рационални методи и форми на обучение, чрез които да се осигури свързването на теорията с практиката.

От няколко години провеждаме съвместна работа с катедрата по физика от ВТУ "А.Иванчев". Изработихме и официално сключихме договор, с който ни се даде възможност да принесем, макар и малка част от нашата учебна работа в аудиториите и лабораториите на единственото в град. ни ВТУ. В началото това остана плахи опити, които с течение на времето се утвърдиха и все повече се разширяват и обогатяват. Поставяне учениците в такава ситуация, която ги задължава да регулират своето поведение в учебната дейност в съответствие с изискванията на преподаватели (ст.асистента, доцента, професора) води до намаляване инертността на повечето от учениците и актуализиране на техните умствени, интелектуални и практически възможности. Констатира се по-голямата находчивост и стремеж към изпити у по-силните ученици. В годишното разпределение отбелязваме тези теми и уроци, които не пропеем съвместно с преподавателите от катедра в (Минев, Терзийски, Георгиев). Изключко седмично преди урока уточняваме деня и часа, като спазваме изискването да не се нарушава последователността в учебния

материал. Заедно с тях планираме и обмисляме учебното съдържание с оглед образователните и възпитателни задачи. Запознаваме ги със знанията на учениците по темата, интересите и възрастовите особености на учениците от X и XI клас.

Неудобството е в това, че урока се провежда в извън-учебно време и е необходимо по-добра организация от страна на учителя. Интересът на учениците е засилен. Те заемат местата на студентите от ВТУ в аудиторията и това повишава тяхното самочувствие. Приковава вниманието им преподавател, който за тях е нов, непознат и интересен. Лекцията е с повишена научна стойност, а и учебното съдържание се отличава с по-високо равнище на трудност.

Педагогическото майсторство на преподавателите Георгиев и Терзийски издига разглежданите въпроси до равнището на съвременната наука в достъпна за учениците форма. Обръща се внимание на приложния характер на явленията в науката, техниката и живота. Богатото онагледяване, внасяне на съвременна научно-техническа информация, кара учениците да възприемат учебния материал при участие на памет и активна мисловна дейност.

Задачата на преподавателя в следващия учебен час е да получи информация и да предприеме своевременни мерки, ако част от учениците или отделни ученици не са усвоили учебното съдържание. В анализа на проведенния урок отчитаме (+) и (-) на този метод и установяваме доколко той е ефективен.

С кръжочниците по физика от XI клас проведохме съвместно със студентите упражнение на тема "Еластични деформации - Закон на ХУК". На учениците съобщих темата на упражнението, след като бяхме преговорили същия материал за зрелостен изпит. Предварителният текст, който беше даден едновременно

менно на студентите и учениците, показва тяхната способност да анализират, да правят изводи на базата на придобитите вече знания.

С голям интерес те поднасяха тестовете си за оценка на др. Терзийски и получиха заслужена похвала.

За младежите и девойките стана възможно едно непри-
нудено общуване с преподавателя Терзийски на основата на конкретно учебно съдържание.

На по-малко интересно премини управлението "Детектори на ядрени лъчения", проведено от др. Георгиев. На кръжочниците бяха предоставени за работа съвременни уреди за регистриране на бързи частици. С желание, подробно и увлекателно преподавателят Георгиев разгледа методите за работа с тях.

Интересните въпроси изведоха учениците от лабораторията на БТУ "А. Кънчев" и ги насочиха към атомните електроцентрали, космическите станции и лабораториите за ядрени изследвания.

Сега центърът на теорията в обучението по физика се предшества от характерния стремеж към усвояване на колкото се може повече знания, към формиране способностите на личността чрез конкретни научни знания с висока степен на обобщеност и абстрактност. С такава цел поканихме проф. Петров да изнесе лекция пред учениците от X клас на тема: "Енергийни източници и тяхното използване" Настояще и бъдеще".

Проф. Петров е интересен лектор. С богатата си ерудиция той успява да завладее аудиторията. Лекцията беше разработена по план, който учениците имаха в тетрадите си. Проследявайки развитието на научното познание, той създаде една правдива картина на съвременната енергетика и изложи несприкудено и научно обосновано тенденциите в развитието. Интерес у учениците предизвика търкуването на световната енергийна

криза и причините, които я поразяват. Умело съчета темата с реценцията на XII конгрес за новите енергийни източници.

За втори път със същите ученици проф. Петров се среща по повод 100 год. от рождението на Алберт Айнщайн през тази учебна година. Това събитие съчетахме с разглеждане основните положения от теорията на относителността, която в курса по физика до тази година не се разглеждаше, а някои следствия от нея са залегнали в учебното съдържание. Независимо от сложността на въпроса, определено смятаме, че целта бие постигната. Освен тези предварително запланувани и проведени форми на работа, поддържахме непосредствен контакт с преподавателите от катедрата, чрез което се повишава нивото на методическата работа на преподавателите по физика. В лични контакти, срещи, беседи се обсъждат и учебните програми и учебните пособия. От тях получаваме научна информация и методическа консултация.

Друго обективно условие за ускоряване на учебния процес и усъвършенстване способностите на учениците за познавателна дейност са извънкласните форми на работа - групови и индивидуални.

Установихме интеграционни връзки с ИРАС-Русе, където част от учениците на РИГ, провеждат своята учебно-производствена практика, като сключихме договор за съвместна работа с комсомолската организация на базата на развитие към ИРАС и клуба на ТИТМ.

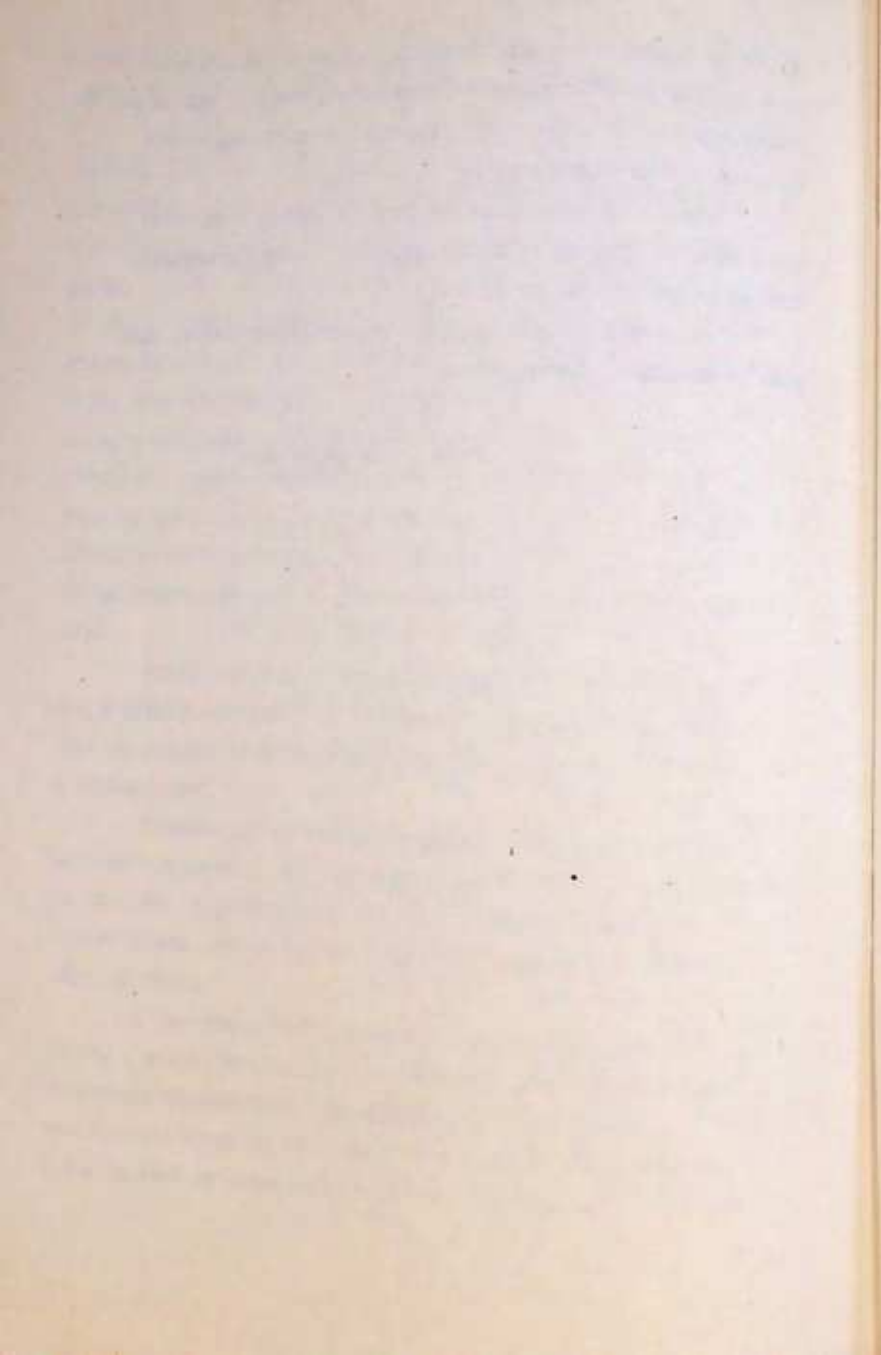
С учениците, които проявяват по-голям интерес към техниката и желаят да разширят и задълбочат своите знания и професионална квалификация, организираме кръжок, воден от инж. Тодоров. Някои от изявените ученици са включени в разработката на теми от плана на завода в XII преглед на ТИТМ. Усвоя-

ването на знанията и придобиване на умения за прилагането им в сферата на материалното производство, изисква целенасоченост, проява на творчество, упоритост и настойчивост при преодоляване на трудностите.

Същността на интензификацията се състои в единство между целите, средствата и резултатите в постигане максималното възможно равнище на успех.

Колкото в по-голяма степен е реализирана целта, толкова по-висока е ефективността.

Бонка Дочева

ОПТИМИЗИРАНЕ НА ОБУЧЕНИЕТО ПО СФЕРИЧНА АСТРОНОМИЯ В ПРОГРАМАТА ПО ФИЗИКА ЗА IXIY - VIII КЛАС

Опитът на преподаването досега на астрономията в XI клас показва, че учениците се затрудняват при изучаването на елементите на сферичната астрономия. Това се отнася още повече сега и за учениците от VIII клас, които по новата програма изучават основните понятия на сферичната астрономия. От друга страна, задълбоченото изучаване на този материал не трябва да се подценява, защото той е фундаментален за астрономическите знания и приложения. Затова в настоящата работа предлагаме експериментирана разработка на учебното съдържание на урока "Небесна сфера. Основни линии и точки върху нея", с което правим опит да оптимизираме обучението по сферична астрономия, както по време на урока, така и за извънкласни занимания.

Основното понятие, което изграждаме, е небесната сфера. Конструктивна роля за изграждане на това понятие играе информацията за това какво е представлявала небесната сфера за хората в древността. В центъра са поставяли неподвижната Земя, около която се върти сферата като кълбо. Ъгловото разстояние между всяка двойка звезди остава неизменно, доколкото всички те се намират върху тази сфера. В действителност звездите се намират на различни разстояния и сферата съществува само във въображението на хората от древността. Този модел, построен от древните, се използва и днес във вид на звезден глобус. Трябва да се изясни, че земният наблюдател се намира в центъра на звездния глобус и гледа неговата повърхност отвътре. Нашето понятие за небесната сфера се различава от модела в древността по това, че ние приемаме, че Земята се върти, а не сферата около нея.

Трябва да се акцентува върху това, че земната ос практически не изменя своето направление в пространството и затова световните полюси на небесната сфера остават неподвижни. Въртенето на Земята поражда и илюзията за въртенето на небесната сфера.

За да не възприемат учениците формално понятията математически хоризонт, отвесна линия, небесен екватор, небесни полюси и небесна ос е необходимо използването на съответните понятия за земната повърхност. Опитът показва, че е много удобно използването на възможностите на шрайбпроектора, като се наслагват последователно един върху друг предварително начертаните листи фолио, докато се получи крайната фигура. Първото фолио, което се поставя на шрайбпроектора е с начертан кръг, изобразяващ Земята, върху който са изобразени земния екватор, земната ос и т.С, в която се намира наблюдателят върху земната повърхност (фиг.1). Върху втория лист фолио е означена равнината на хоризонта във формата на кръг с център т.С (фиг.2). При наслагването на втория лист върху първия трябва да се съвпада изискването равнината на хоризонта да бъде допирателна към земната повърхност в т.С. На третия лист е начертана небесната полусфера и отвесната линия, като при наслагването преподавателят внимава отвесната линия да мине през т.О, а равнината на хоризонта да бъде големия кръг на небесната полусфера, видима за земния наблюдател (фиг.3). На четвъртия лист фолио е начертан небесния екватор, точките изток и запад (фиг.4). При поставянето на листа се подчертава пред учениците, че равнината на небесния екватор е продължение на равнината на земния екватор. Големият кръг, в който тази равнина сече небесната сфера се нарича небесен екватор, а небесната ос е линията, свързваща точката на наблюдателя с полюса и е перпендикулярна

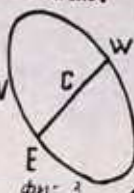
на небесния екватор. Небесната ос е успоредна на земната ос. Необходимо е учениците да чертаят веднага след поставянето на всеки лист, за да могат да осмислят всичко.

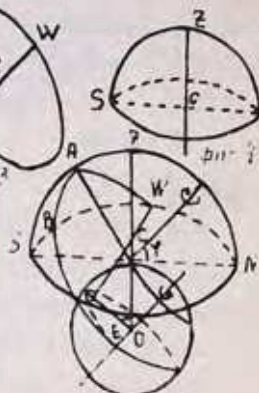
фиг. 1

фиг. 2

фиг. 3

фиг. 4

Целият чертеж е изобразен на фиг. 5. Методическите достоинства на предлагания начин за изучаване на основните линии и точки на небесната сфера са следните:

1. Учениците осмислят тези понятия, защото ги свързват с познати линии и точки от земната повърхност.

2. Учениците са подготвени да продължат аналогията между земни и небесни координати.

3. Чрез пълния чертеж учениците могат да докажат, че височината на полюса е равна на $(\frac{P}{T} - \gamma)$, където γ е географската ширина на мястото на наблюдението.

4. Предварителното подготвяне на листи е осигурява техния естетически вид.

5. На учениците се дават необходимите опорни знания за решаването на различни проблемно-познавателни задачи от сферичната астрономия.

Изяснява се пред учениците, че при другите чертежи, за да избегнем тяхното усложняване, ще приемем Земята и небесната

каталя като точка в центъра на небесната сфера. Тогава на дъската се чертае опростения чертеж на цялата небесна сфера, като се означат всички точки и линии върху нея (фиг.6).

P – северен небесен полюс

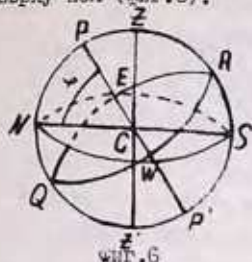
P' – южен небесен полюс

Z – зенит

Z' – надир

$ZSP'Z'$ – небесен меридиан

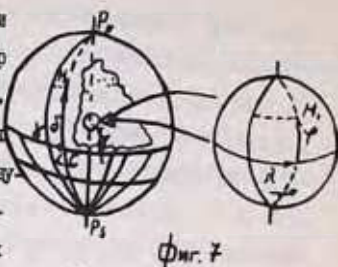
NS – пладнена линия

фиг.6

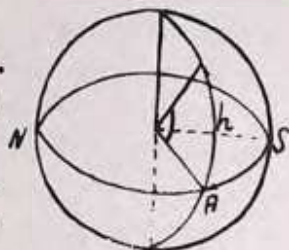
Подчертава се, че пладнената линия се нарича така, защото върху нея падат сенките на отвесните предмети на пладне, т.е. когато Слънцето пресича меридиана на мястото на наблюдение. След като сме изяснили, че небесната сфера е една мислена сфера, върху която в същност се проектират всички небесни тела, пред учениците се поставя въпроса с какво да определим положението на кое да е небесно тяло върху сферата. Използвайки аналогията, те отговарят, че както за всяка точка от земната повърхност, така и за небесната сфера ще съответствуват двойка координати. Задачата е да се определят какви небесни координати ще съответствуват на земните географски. Това се явява една познавателна задача за учениците, която е тясно свързана с основното съдържание на урока и водеща учениците към знанията за екваториалната координатна система. Решението на задачата учениците започнаха с начертаването на земното кълбо и означаването на географската ширина γ , измерена от земния екватор и географски дължина, измерена от Гринвичкия меридиан по земния екватор в посока, обратна на часовниковата стрелка, гледано от северния небесен полюс. По аналогия се досетиха, че на γ ще съответствува координата, измерена по небесния екватор с дъгата SM (фиг.7). Учителят съобщава, че тази

координата се нарича деклинация и се отбелязва с δ , като на север от екватора е $+\delta$, а на юг $-\delta$. Отчитат се в градуси. Що се отнася до другата координата, съответстваща на λ , учениците са поставени в проблемна ситуация. Ученик отговаря, че тъй като измерването на λ се отчита от Гринич, а той условно е приет за нулев, би трябвало върху небесната сфера също да се определи такъв нулев меридиан, съответстващ на Гриничкия. Учителят уточнява, че е достатъчно да се фиксира само една точка върху небесния екватор и от нея да се отчитат координатите на небесното тяло. Обръща се внимание, че точката може да бъде произволна, но да се върти с небесната сфера, тъй като Гриничкия меридиан също се върти заедно със Земята. За дадено място от земната повърхност не се изменя с времето. По същия начин, ако фиксираната точка се върти заедно с небесната сфера, няма да се изменя и небесната координата. Друг ученик опонира мнението, като казва, че точката трябва да бъде произволна и предложи да се използва една от пресечените точки на екватора и хоризонта, т.е. изток или запад. Преподавателят се намесва с въпроса дали точките изток и запад са едни и същи за различните наблюдатели и така се достига до логическа конфликтна ситуация. Ученикът разбира, че в този случай за различните наблюдатели координатите на една точка от небесната сфера ще бъдат различни. Така се постави още едно изискване към тази точка - тя да бъде една и съща за всички наблюдатели. По този начин учениците са подготвени да им се съобщи, че тази точка е пресечната точка между екватора и еклиптиката път на Слънцето, наречен еклиптика. Тази точка се отбе-

Фиг. 7

лизва с δ . Съобщава се, че в тази координатна система като основна равнина се взема екватора, а Р като основна ос – небесната ос. Начертава се небесната сфера, деклинационния кръг, деклинация. Учениците самостоятелно определят и другата координата. Съобщава се, че тя се нарича ректасцензия. Бележи се с α и се измерва с дъгата δC по екватора от т. δ в посока, обратна на часовниковата стрелка, гледано от северния небесен полюс. Отчита се в градуси от 0° до 360° . Методи-

чески целесъобразно е да се представи на учениците чертежа от фиг. 7, като двата чертежа са един до друг, за да могат те и визуално да съпоставят земните и небесните координати. Следваща стъпка при изучаването на новия материал е да се направи пълна аналогия между земни и екваториални небесни координати. Това е задача, с която могат да се адаптират към учебния материал и ученици с по-малки възможности, тъй като тя по скоро има репродуктивен характер, тъй като аналогията по принцип е направена при решението на предната задача. Без затруднение бе направена съпоставката: земен екватор – небесен екватор

земен полюс – небесен полюс

геогр. дължина – ректасцензия

геогр. ширина – деклинация

земен паралел – небесен паралел

Гринички мърд. – нулев деклинационен кръг.

Понятието нулев деклинационен кръг се въвежда от учители – това е линията, свързваща полюса с т. δ

Следвайки аналогията обаче, преподавателят трябва да има пред вид и следните отличия между географски и небесни координати, които Воронцов-Вельяминов посочват (1):

1. Географските координати се въвеждат върху реална земна повърхност, докато небесните – върху въображаема небесна сфера.

2. Географските и екваториални небесни координати се определят не само с дългите по сферата, но и с централните ъгли в съответните равнини. Докато при въвеждането на географските координати това не е съществено да се подчертае, то при въвеждането на екваториалните координати е наложително, тъй като реално те се измерват с ъглите при центъра на небесната сфера.

3. Докато при географските координати има само една система, то при небесните има няколко системи в зависимост от това коя система се приема за основна.

В часа като друга координатна система се посочва само хоризонталната. Учениците сами се досещат, че основната равнина е хоризонта. Начертават се и точно се дефинират височината и азимута – фиг.8.

При затвърждаване на изученото, се използва задачата да се определи височината на полуса. Това е задача, за която са нужни знания за хоризонталната система и чертежа на фиг.5. Ъгълът ZCP и ъгълът BOC са равни като ъгли с взаимно перпендикулярни рамене. Тъй като ъгъл BOC е равен на γ , то следва $ZCP = \gamma$, а височината на полуса е $(\frac{\pi}{2} - \gamma)$. Може същата задача да се представи в друг вариант: Как човек практически, разполагайки само с ъгломер, да определи географската ширина на мястото на наблюдение.

От проведения експеримент могат да се направят следните изводи:

1. Оптимизираното преподаване на учебното съдържание на този урок чрез осъществяването на междупредметни връзки с физическа география обезпечава творческата изява на учениците, умението да пренасят конкретните познания в практическа ситуация, развива познавателните способности.

2. Учебният материал се възприема ефективно и задълбочено и от по-посредствените ученици и дава основата учениците да решават проблемно-познавателните задачи в следващите уроци по сферична астрономия.

Л и т е р а т у р а

1. Воронцов-Вельяминов и др. Методика преподавания астрономии в средней школе. Пособие для учителей, М., Просвещение, 1973.

2. Воронцов-Вельяминов. Астрономия, учебник для 10 класса, Просв., М., 1972.

3. Николов, Н. и др. Астрономия, учебник за XI кл., Нар.просвета, С., 1977.

4. Златев, И., Николов Н., Костов Хр. Физика - учебник за 8 кл. на ВСУ, С., ДИ "Нар.просвета", 1980.

Тодорки Стефанова

ОПТИМИЗАЦИЯ НА ВЪЗПИТАТЕЛНАТА РАБОТА ЧРЕЗ ИЗГРАЖДАНЕТО НА МЕЖДУПАРАЛЕЛКОВИ КОЛЕКТИВ

Целта на педагогическия труд, поставена от изискванията и перспективите на социалистическото развитие, формулирана и конкретизирана в директивните документи на партията и правителството е личност-носителка на комунистически нравствени ценности, с трайни потребности от знания, с твърди критерии за ориентация и възприемане на различни въздействия от нашата съвременност, с активна жизнена позиция. В професията, която има за обект изграждащия се човек – подрастващия, ученика като настояще и бъдеще, водещ проблем става учителя-възпитател. Учителят, който трябва да гради личности. Това е сега верният критерий за оценка на неговия труд – труд творчески и продуктивен, надхвърлял шаблона и стереотипа, търсещ, преобразуващ и постоянно създаващ. За класния ръководител такъв труд е немислим без уменията му да управлява възпитателния процес.

В педагогическата литература проблемът за големите възпитателни възможности, с които разполага първичния паралелков колектив е добре изяснен – С.И.Крупская, А.С.Макаренко, С.Т.Щатский, В.А.Сухомлински и др. Обаче липсват опит и разработки за възможната интеграция на паралелкови колективи от една възрастова група в един общ междупаралелков колектив с оптимално възпитателно въздействие.

Опитно-приложната работа за създаването на междупаралелков колектив бе проведена с учениците от Гимназията с преподаване на руски език "М.Горьки"-гр.Русе в продължение на четири години от класните ръководители: С.Мечунова, Д.Стефанова,

Хр. Дончев, В. Ненова. Цялата на педагогическия опит бе да се докаже, че се оптимизират отношенията ученик-учител, ученик-ученик, учител-учител, формите на ученическото самоуправление и развитието на отделния паралелков колектив в условията на междупаралелковия.

Въз основа на тази цел бе разработена методиката на опитната работа. Определиха се и основните условия за изграждането на междупаралелковия колектив:

- уеднаквяване на възпитателните форми, методи и средства, осигуряване цялостен цикъл на планиране, организиране, регулиране и отчитане дейността на междупаралелковия колектив.

- индивидуалността и спецификата на паралелковите колективи да са в единство с тенденциите и потребностите на развитие на междупаралелковия колектив.

- ▼ междупаралелковият колектив да се изгражда на основата на етични и колегиални взаимоотношения, внимание и загриженост за всички ученици, безконфликтност и амбиции за първенство на отделния клас.

Начален момент на опитно-приложната работа бе изготвянето на общ перспективен план за четирите години на базата на програмно-целевия и комплексен подход в управлението на възпитателния процес. Въз основа на него се разработиха годишните планове за възпитателна работа на паралелковите колективи, съобразени с тяхната специфика и потребности. При разработването на плановете участваха новозградените ДК със свои предложения и идеи, което направи комсомолците съпричастни и емоционално ангажирани в реализирането им. Частът на класния ръководител бе поставен като равностойна форма в общата система от възпитателни дейности.

Важен момент в организацията на педагогическия опит бе специфичната роля на класния ръководител и ДК при изграждането

на междупаралелковия колектив. Всеки класен ръководител бе в директна връзка с паралелковия си колектив и ДК на класа, и с другите класни ръководители и индиректно чрез тях с другите паралелковия колективи и ДК на класовете. Това е илюстрирано на схема № 1 към приложението. Схема № 2 разкрива специфични с връзки на ДК при изграждането на междупаралелковия колектив. ДК е в директна връзка и взаимодействие с класния ръководител, паралелковия колектив и с другите дружествени комитети, които го свързваха с останалите класови колективи, за да се интегрират в междупаралелков.

При създаването на междупаралелковия колектив класните ръководители се облегнаха на комсомолското самоуправление, което се осъществяваше в следните форми: общи заседания на ДК, оперативки, общи отчетни събрания, съвместни просветни и организационни събрания, съвместни часове на класния ръководител, комсомолско ръководство на трудовите бригади. На заседанията на четирите ДК се решаваха и планираха важни задачи на общата дейност. Те бяха и школа за обмен на добър опит не само между учениците, но и между класните ръководители. Хубавите форми и инициатива стимулираха другите колективи и обогатяваха техния комсомолски опит, изграждаха организационна култура у комсомолските активисти, даваха поле за творчество. Позицията на класните ръководители бе "консултантска". Опекуството щеше да пречи на правилното развитие на колективите. Срочните отчети на успеха, дисциплината и комсомолската активност бяха мероприятия с голяма емоционална натовареност. Те формираха важни социално-колективистични мотиви на поведение, въз основа на които възникваха колективистични отношения като чувство за дружба и морална отговорност за поведението на дру-

гара, чувство за отговорност пред колектива, удовлетвореност от изпълнени дълг пред колектива, друтарство, взаимомощ, дисциплинираност, критичност и самокритичност и др. Тези тържествени отчети на изпълнението на ширини обществени задължения (успех и дисциплина) ставаха в присъствието на членове на ръководството на училището, които чрез своята положителна оценка допринасяха за по-емоционалното съприживяване. Тази форма на съвместна работа повишаваше организационната и поведенческа култура на учениците, но тя имаше значение и в друг аспект – подемот, който настъпваше в колективния живот, от една страна, от друга – сравняването на класовете един с друг служеше за формиране на взаимна представа за класовите колективи и във връзка с нея на определени очаквания от конкретния клас, а това даваше възможност за прогнозиране на прогресивните линии в неговото развитие.

За умственото възпитание на учениците в условията на междупаралелковия колектив допринесоха както работата за създаване на трайни мотиви за учебна дейност, така и работата за организацията и културата на умствения труд. Организирах се форми на колективна познавателна дейност. На добри ученици, показали определен интерес по даден предмет се възлагат консултантски функции. Това стана и тяхно главно комсомолско поръчение. Дейността на консултантите се подлагаше на обществена оценка. Формите на колективна познавателна дейност се утвърдиха в рамките на междупаралелковия колектив чрез конференции, състезания, дискусии. Интересна форма бе проблемно-тематичния цикъл "Философски проблеми на физиката", чийто заключителен етап се проведе в XI клас като научна конференция. Всичко това доведе до положителни промени в познавателната активност, самостоятелност, любознателност. Успехът на класо-

пете прогресивно се увеличаваше, като се изравняваха различията между тях. Увеличаваше се броят на отличниците за сметка броя на науспяващите. Средният успех на випуска в XII клас бе 4,80, а в XI клас – 5,30, който беше най-високият постигнат успех в гимназията дотогава. Количествените изменения в успеха на учениците станаха отражение на качествените промени в отношението им към учебния труд. Проявите на бележкарство и зурчачество бяха продължавани чрез съзнателност, задълбоченост и системност.

Идейно-политическото възпитание се осъществяваше чрез комплекс от тематично свързани мероприятия, които бяха форма за изграждането на междупаралелковия колектив. В тях се интегрираха и задачите на нравственото, естетическото и здравно възпитание.

Обединяваща тема бе 1300-годишнината от създаването на българската държава. Целта на различните дейности: тематични вечери, тържествен комсомолски отчет пред партията, тематични екскурзии, проучване на исторически материали и литература, читателска конференция и др., бе да създадат положителен емоционален климат в междупаралелковия колектив, да възпитават емоционална отзивчивост у учениците. Те чувствуваха България, когато стояха до разкопките на Червенската крепост, когато застанаха в едноминутно млчание пред величието на Шипка, Плевен и Стара Загора, когато развялвани рецетираха пред гроба на Илия Вревская, когато изривяха по партизанските пътеки към комплекса "Бунтовна" и хижа "Чапар". Така емоционално заредени, те организираха и проведоха читателска конференция-спектакъл "България и българинът в художествената литература", която бе кулминация във възпитателните въздействия на целия тематичен комплекс от мероприятия. Пред-

вариетално беше обявен списък на книгите, които се осъждаха на конференцията. Беше даден простор на читателските вкусове и интереси. Предложената художествена литература обхващаше четирите периода от историята на България. Изказванията в писмена форма бяха предварително оценени от жюри. На конференцията бяха допуснати най-съдържателните и изчерпващи темата. Изказванията за всеки исторически период бяха художествено илюстрирани в изпълнение от учениците от различните класове. Първият период – основаването на българската държава до падането и под турско робство бе предоставен от VIII клас. Вторият период – борбите на нашия народ за национално освобождение – от IX клас, третият – борбата против капитализма и монархофашизма от X клас. Четвъртият – България по пътя на социализма завърши с програма-апотеоз, изготвена от всички участници. Емоционалният резонанс, който оказа конференцията върху всички ученици започна още с първите организационни моменти, премина през поклонението и полагането на цветя в Пантеона, през тържествената атмосфера в салона на Царския дом, създадена от естетическото му оформление и музикално озвучаване и достигна своя връх при края-апотеоз, при който присъствуваха не само участниците, но и представителния детски хор "Дунавски вълни", изпълняващ "Хубава си, таткоино" сред навлезлите мноо о знамена – символи на борби, жертви и победи. Тази конференция в духа на педагогическите завети на Сухомлински беше синтез от наука и изкуство, от познание и емоции, възможност и реализация на творческите интереси и таланти на учениците. Това бе и опит за надхвърляне границите на между-паралелковия колектив и изграждане на общоучилищен.

Междупаралелковият колектив даваше възможност на учениците да разширят кръга на своите социални контакти, създа-

ваше възможности за формиране на мотиви за културно поведение, за наблюдение и направляване на културните взаимоотношения. Това се осъществяваше чрез съвместните чествувания на Нова година, рождени дни, 8 март с майките и учителките, чрез общуването им по време на екскурзионното летуване в Стара планина през лятото на 1979 г. Инициатива на паралелките бе тържеството-поздравление към учителките в гимназията по случай 8 март, към което се включиха и четирите паралелки. Топлите приветствени думи, букетчетата цвяха с картичките, сладките, „уския чай“ върху естетично оформената маса от тях, поднесените рецитали развълнуваха както учителките, така и самите ученици. Тази инициатива се утвърди като традиция в училището. Вече всяка година осмокласниците приветствуват по този начин жените-учителки на 8 март. Всички тези мероприятия дадоха възможност за целенасочено педагогическо наблюдение и работа за формиране на морални качества и достойнства. Във връзка с изграждането на чувство за отговорност освен наблюденията и след проучване на направената анкета, проблемът бе поставен пред учениците и за теоретично изясняване. Така бе организиран диспуа за личната, професионална и обществена отговорност, на който учениците споделиха и своята лична позиция, а теоретичната постановка бе защитена от др. К. Мечков - директор на ИУ "Б. Благоева".

На проведената след диспуа родителска среща родителите се запознаха с оформените мнения в становища и бяха ангажирани в съвместна възпитателна работа. Това качество стана ценностен критерий за резултатите от учебната работа, поведението в училище, производствената практика и комсомолската дейност. То подпомогна работата за изграждане на естетически усет у комсомолците и реализиране идеите на асамблеята "Знаме

на мизра". С цел да се издирят и разният творческите заложби още в VIII клас бе създадена група по художествено слово с участници от четирите класа. Групата бе ръководена от компетентен художествен ръководител, благодарение на което те се учеха и творяха изкуство. На фестивалите на художествена-та самодейност в училище групата бе отличавана винаги с пър-во място, а на V републикански преглед по художествено слово тя бе удостоена със значка "Отличник". Всички изпълнения на групата бяха съхранени във фонотека и сивини, с което се създаде архив на междупаралелковия колектив.

Друго средство за постигане на комплексните цели на комунистическо възпитание бяха екскурзиите, летните и есенни бригади. Те станаха и форми за изява на ученическото само-управление. За всяка екскурзия се изготвяше предварителен план и се избираше ръководство между членовете, на което се разпределяха организационни задачи, като осигуряване на пре-воз, храна, погивки, обекти, екскурзоводство, културно-масо-ва работа. Учениците получаваха възможност да прилагат зна-нията и уменията си, дообити от другите учебни предмети: гео-графия, история, литература, екскурзоводство и др. Ученическите летни и есенни бригади убедително потвърждаваха ефективността на прилагания опит. четирите класа заемаха винаги челните места с най-големи производствени постижения и с най-добро дисциплина и организация. През последните две години паралел-ките не чувствуваха липсата на класния ръководител и утвър-диха формите на комсомолско самоуправление по време на трудо-вата бригада.

Анализът на резултатите, постигнати от четиригодишния опит показаха, че взаимодействието на паралелковите колективи с междупаралелковия оптимизира ефекта на възпитателната работа:

1. Решително се подобряваше успеха на класовете.

2. Повиши се комсомолската активност. В съревнованието между комсомолските дружества в гимназията и четирите паралелки бяха отличавани за най-активна комсомолска дейност.

3. Оптимизираха се резултатите на поведенческа култура на учениците.

4. Сравняването на паралелковите колективи при отчитане на съревнованието не създаваше между тях отношения на завист и неприязън, а стимулираше тяхното развитие и утвърждаване.

5. Чрез включването на учениците в междупаралелковия колектив се обогатяваха техните отношения, възграждаха се мотиви за съпричастност към общите дела.

6. Междупаралелковият колектив интензифицира комсомолското самоуправление.

7. Междупаралелковият колектив показва определено положително влияние и оптимизира реализацията на младежите след завършването на средното им образование. 60 % от завършилите випуска учат във висши и полувисши учебни заведения, а 40 % работят в различни сфери.

Този опит бе споделен на вътрешни методически четения. Той бе приет от останалите класни ръководители с доверие, тъй като те с интерес проследяваха опитно-приложната работа и нейните резултати. Така естествено започна внедряването на положителния опит. Вече две години всички класни ръководители използват междупаралелковите колективи като средство за оптимизиране на възпитателния процес. Тяхната работа още веднъж потвърди големите възпитателни възможности на междупаралелковия колектив. Те съобразиха формите на работа с оглед спецификата на тяхните паралелковни колективи и поста-

вените възпитателни задачи.

Класните ръководители на випуск 1981-1985 г. - Г.Кенаралиева, Н.Витлимова, Д.Дочева и З-Бешук още в VIII клас си поставиха задачата да създадат междупаралелков колектив с цел да предотвратят отчуждеността между паралелките и създаване на "групички", да възпитават у учениците гордост за класа и училището и други задачи. Мероприятията, чрез които осъществяваха своите цели, имаха най-разнообразен характер: съревнования "А ну-ка, децушки", "А ну-ка, мальчишки", конкурс на веселите и находчивите, "Нека победи най-силния", "В страната на руския език". За да победи в този вид съревнование, всеки клас бе длъжен да създаде отбор от 10 човека, да си измисли име, емблема, приветствие към противниковия отбор и в хода на съревнованието да подпомага и поддържа другаря си. Тези мероприятия особено много помагаша и за сплотяването на класовите колективи. С цел да се запознаят учениците с изтъкнати произведения на художествената литература, да се научат вярно да ги оценяват, да се развиват навики за самостоятелни изказвания, се проведоха няколко читателски конференции по книгата на Д.Брежнев "Малката земя", на Б.Василев "А утрините тук са тихи" и на Чингиз Айтматов "Първият учител". Тези конференции дълго ще се помнят от учениците с тържествената обстановка, с издадения литературен билетин, с организираната изложба на картини и книги. Интересна дейност организираха тези класни ръководители за интернационално възпитание. В VIII клас проведоха митинг, посветен на Деня на младия герой-антифашист, празнуван на 8.II. Един от класовете събра фотографии на пионери-герои, друг клас оформи изложба, трети изготви рецитал. Всеки

клас имаше поставена задача. Митингът започна с raporti, на които всеки клас оповести своята готовност за участие. Бе внесено комсомолското знаме. Учениците научиха за Даниел Фери, за съветските пионери-герои, още веднъж разказаха за М.Палаузов и героите на Ястребино, запознаха се с немския пеец-антифашист Ерист Буш, прослушаха негови песни, преведени и записани от тях на магнетофонна лента.

Не по-малко целенасочени и съдържателни дейности за изграждане на междупаралелков колектив организираха класните ръководители на випуск 1981/1982 г. - И.Добрева, В.Торсатова, В.Михайлова, П.Вълкова. Дълго ще се помни състезанието "Ну-ка, мальчишки" в чест на деня на съветската армия. Отборите от момчета се състезаваха в сплюбяне и разглюбяване на автомати, в сръчности от войнишкото ежедневиe, в познаване и изпълнение на песни за Съветската армия. А отборите от състезанието "А ну-ка, девушки" оспорваха своето майсторство от бита на домакинята. Тези и много други мероприятия създаваха и укрепваха междупаралелковите колективи. А щом такива съществуват, не е трудно да се правят опити за играждането им в общогимназиален.

Такава беше целта на общоручилищното чествуване на 60-годишнината от създаването на съветската държава и празника на ТНТМ. Още в началото на учебната година на всеки един от класовете бе поставена задачата да проучи и представи една от 16-те съветски републики чрез събиране на материали, кореспонденции и изследователска работа. От 20 до 25 декември учениците бяха в надпревара да оформят по-интересна изложба на съветската страна и да участвуват с по-оригинални номера в заключителния фестивал. На оформените изложбени ктове те

показаха географското разположение на републиката, нейния герб, знаме, национално облекло, национално ястие и всичко друго типично за страната. Изложбите имаха състезателен характер. Пред журито трима представители на класа трябваше да защитят експозицията и да разкажат за географските данни, миналото, настоящето, икономиката, селското стопанство, природните богатства и забележителности, културата и изкуството на съответната република. На фестивала учениците трябваше да представят музиката, литературата, танците и хумора на избраната република. Получи се много жив и kolorитен спектакъл от изпълненията на 16 класа. Инициатор и организатор на това крупно мероприятие бе др. Г. Кенарашева, преподавател по руски език, подпомогната от всички класни ръководители.

Голямо раздвижване на общоучилничия колектив предизвика празника на ТНТМ под ръководството на др. Б. Дочева, преподавател по физика и всички кръжок-ръководители. В междупаралелковите колективи бяха проведени вечери на математиката, химията, биологията, физиката, в програмите на които наред с любопитните научни факти, се вплетоха ученически хумор, шарж и остроумие. Организиран бяха състезания по различните професионални специалности. За учениците от XI клас бе представено модно ревю с най-новите абитуриентски модели на завод "Арда".

От проведената четиригодишна опитна дейност и от получените резултати от внедряването и могат да се направят следните изводи:

1. Обща възпитателна работа за изграждането на междупаралелков колектив е възможна само при наличието на колективност, отзивчивост, педагогическа култура и педагогическа

етика в отношенията на класните ръководители.

2. Междупаралелковият колектив обединява учениците от една възрастова група с общност на жизнените и научни интереси, като ги поставя под общи педагогически въздействия.

3. Вътрешноколективните процеси в междупаралелковия колектив са част от по-широка социална общност и влияят положително върху процесите в паралелковите колективи, засилват тяхната интегрираща и координираща роли при възпитанието.

4. Изграждането на междупаралелковия колектив рационализира възпитателния труд и неангажира допълнително време, т.е. оптимизира работата на класния ръководител.

5. Междупаралелковият колектив създава възможност за повече педагогически наблюдения, анализ на възпитателната работа, непосредствен обмен на добрия педагогически опит.

6. Междупаралелковият колектив се явява като необходимост при използването постиженията на науката, изкуството и културата във възпитателния процес.

7. Междупаралелковият колектив е по-нисш стадий на ученическа общност и междинно звено при изграждането на общоучилищен колектив.

8. Междупаралелковият колектив е важен фактор за формирането на всеотранно развита, творчески активна и комунистически убеждена личност, който досега е недооценяван в масовата педагогическа практика.

С. Мечкунова

Д. Стефанова

ПРЕДСТАВЯМЕ АВТОРИТЕ

ВИТАН ВАСИЛЕВ - преподавател по география, директор. Носител на орден "Кирил и Методий" и Народен орден на труда. Публикувал е материали в местния и централния печат по проблемите на научната организация на педагогическия труд. Понастоящем разработва проблема, свързан с оптимизиране на урока. Участва с разработки в педагогически четения и научно-практически конференции.

ГЕОРГИ ТУМБЕК - преподавател по руски език, заместник директор. Със съдействието на Института по сугестология - София, ръководи обучението по руски език по сугестивния метод на д-р Лозанов. Участва в написването на специален учебник. Опитът е изнесен пред катедрата по чужди езици в Педагогическия институт "Херцен" - 1975, 1976 г. Участва с доклад в III международен конгрес на русистите във Варшава, 1979 г. - в IV международен конгрес в Берлин. Сподала опит относно ролята на руския

език за възпитаването любов към СССР на Пленума на ОК на БСД през 1978 г. Понастоящем се занимава с проблема за интензификацията на ръководно-контролната дейност, докладван на научно-практическа конференция - 1980 г.

МАРИЯ КОСЕВА - преподавател по география. Носител на втори клас-квалификация. Работи по проблема за използването на партийните документи в обучението. Участва в окръжни педагогически четения и научно-практически конференции. Резултати от разработките са докладвани на X национални педагогически четения. Отличена с грамота и възпоменателен медал. От 1967 г. публикува в списание "Обучението по география", в

сборниците на ОНКО, участва с разработки в два методически сборника, с преводни материали в сборници, христоматия, списание "География", превод на методика и научно-популярна литература.

ЕКАТЕРИНА ТРИФОНОВА - преподавател по руски език. Работи по проблема за емоционалния резонанс и неговото значение при разрешаване на проблемна ситуация. Участвувала е в педагогически четения, в Международния симпозиум по въпросите на методологията и методиката на преподаване на руска литература.

НАДЖЕЛА КАМЕНПОЛСКА - преподавател по български език и литература. Работи по проблема за формиране на естетически идеал у учениците, който докладва на Окръжни педагогически четения. Носител е на медал "Климент Охридски". Понастоящем се занимава с въпроса за свързването на теоретичните знания с практическа дейност.

ХРИСТО ДОНЧЕВ – преподавател по български език и литература. Носител на втори клас-квалификация. Участвува в редица Окръжни педагогически четения. Разработва проблемите, свързани с естетическото възпитание на учениците.

НИКОЛАЙ ВАСИЛЕВ – преподавател по история. В периода 1969–1974 г. работи като учител-методист в ОС "Народна просвета". Носител на II клас-квалификация. Старши учител от 1983 г. Работи по проблема за ролята на кабинета по история и УТС за интензификация на учебния процес.

БОРИСЛАВ КАМЕНОВ – преподавател по обществознание. Носител на втори клас-квалификация. Разработва въпроси, свързани с повишаване ефективността на обучението. На окръжни педагогически четения докладва резултати от проблемното обучение по обществознание. Отличен е с грамота. Сега работи по междупредметните връзки.

ИВАНКА КАСЧИЕВА – преподавател по химия. Работи по проблемите на самостоятелната работа по химия. Участвувала е в две педагогически четения.

БОНКА ДОЧЕВА – преподавател по физика. Два пъти първенец в социалистическото съреанованне. Работи по проблема за междупредметните връзки и участвува с разработка на Национална конференция в Балчик. Материалът е публикуван в сборника на конференцията. Участвува в педагогически четения, отличена с грамота.

ТОДОРКА СТЕВАНОВА – преподавател по физика, понастоящем асистент във ВТУ "А.Кънчев". Удостоена със званнето "Образцов учител". Участвувала в X национални педагогически четения. Публикува в списание "Физика", "Физика в школе", "Проблеми на ученическото техническо творчество", в бюлетина на ОНИИО. Разработва въпроси, свързани с проблемното обучение по астрономия в новото учебно съдържание.

САША МЕЧУНОВА – преподавател по немски език. Разработва редица проблеми, свързани с повишаването интереса на учениците към чуждоезиковото обучение, докладвани на окръжни конференции. Участвувала е в три национални педагогически четения, отличена с грамота. Еднократен първенец в Окръжното съреанованне.

